

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Leila Turk

**HUMANITARNE INTERVENCIJE PO DRUGI SVETOVNI
VOJNI**

MAGISTRSKO DELO

Ljubljana, 2005

ZAHVALA

Zahvaljujem se dr. Ljubici Jelušič za skrb, vzpodbudo in strokovne nasvete pri izdelavi tega magistrskega dela, prav tako tudi somentorju dr. Janku Prunku. Zahvaljujem se tudi gospodu Juretu Gašpariču, ki je bil v času začetka mojega dela septembra 2001 namestnik vodje slovenske misije pri OZN v New Yorku in mi omogočil bivanje in strokovno pomoč. Hvala bratu Boštjanu za strokovne nasvete, očetu za lektoriranje in mami za moralno podporo.

KAZALO

1. UVOD.....	5
1.1. Teoretična utemeljitev raziskave in njene omejitve	
1.2. Osnovni nameni raziskave in njene omejitve	
1.3. Metodologija priprave magistrske naloge	
2. ZGODOVINSKO OZADJE PROBLEMA.....	8
3. OPREDELITEV TEMELJNIH KONCEPTOV IN POJMOV HUMANITARNE INTERVENCIJE.....	16
3.1. Legitimnost	
3.2. Legalnost	
3.3. Načelo neintervencije	
3.4. Načelo neuporabe sile	
3.5. Intervencija	
3.6. Notranja pristojnost države	
3.7. Humanitarna intervencija	
4. ZAŠČITA ČLOVEKOVIH PRAVIC KOT DEL MEDNARODNIH ZADEV.....	26
5. RAZVOJ KONCEPTA HUMANITARNE INTERVENCIJE, MEDNARODNO-PRAVNI OKVIR IN PREDSTAVITEV NEKATERIH AVTORJEV.....	37
5.1. Mednarodno pravo in humanitarne intervencije	
5.1.1. Mednarodno običajno pravo	
5.1.2. Mednarodno pogodbeno pravo	
5.2. Razvoj koncepta humanitarne intervencije	
5.3. Predstavitev nekaterih avtorjev	
6. OD HUMANITARNE INTERVENCIJE Z ODOBRTVIJO VS OZN DO PREVENTIVNE VOJNE.....	45
6.1. Humanitarna intervencija z odobritvijo VS OZN	
6.2. Humanitarna intervencija brez odobritve VS OZN	
6.2.1. Argumenti legitimnosti humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN	
6.2.2. Nevarnosti humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN	
6.3. Preventivna vojna	
7. MOŽNI KRITERIJI IN STRATEGIJE HUMANITARNE INTERVENCIJE.....	52
7.1. Možni kriteriji humanitarne intervencije	
7.2. Štiri možne strategije humanitarne intervencije	

8.	PRIMERI HUMANITARNIH INTERVENCIJ.....	56
8.1.	Problematika humanitarne intervencije in humanitarne intervencije v času hladne vojne (1945-1989)	
8.1.1.	Primeri humanitarnih intervencij v času hladne vojne (1945-1989)	
8.1.1.1.	Intervencija Indije v Vzhodnem Pakistanu 1971	
8.1.1.2.	Intervencija Tanzanije v Ugandi 1978-79	
8.1.1.3.	Intervencija Vietnama v Kambodži 1978-79	
8.1.1.4.	Intervencija Francije v Centralnoafriški republiki 1979	
8.1.2.	Ocena humanitarnih intervencij v obdobju hladne vojne	
8.2.	Primerjava obdobji po različnih parametrih	
8.2.1.	Mirovne misije	
8.3.	Praksa humanitarnih intervencij po hladni vojni (1990-1999)	
8.3.1.	Humanitarne intervencije z odobritvijo VS OZN po letu 1990	
8.3.1.1.	Intervencija v Bosni in Hercegovini	
8.3.1.2.	Intervencija v Somaliji	
8.3.1.3.	Intervencija v Ruandi	
8.3.1.4.	Intervencija v Vzhodnem Timorju	
8.3.2.	Humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN po letu 1990	
8.3.2.1.	Intervencija v Liberiji 1990-92	
8.3.2.2.	Intervencija ZDA, Velike Britanije in Francije v Iraku od leta 1990	
8.3.2.3.	Intervencija NATO v Zvezni republiki Jugoslaviji – Kosovo	
9.	SKLEP IN ZAKLJUČEK.....	94
10.	PRILOGE: GRAFIKONI IN MAPE.....	102
11.	VIRI	106

SEZNAM KRATIC:

BiH	Bosna in Hercegovina
DUPI	Danish Institute of International Affairs (Danski inštitut za Mednarodne zadeve)
ECOWAS	Economic Community of West African States (Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav)
EU	European Union (Evropska Unija)
EUFOR	European Union Force in Bosnia and Herzegovina
GA	General Assembly (Generalna skupščina)
HRW	Human Rights Watch
ICC	International Criminal Court (Mednarodno kazensko sodišče)
ICISS	International Commission on Intervention and State Sovereignty (Mednarodna komisija za intervencijo in državno suverenost)
ICTY	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (Mednarodno kazensko sodišče za bivšo Jugoslavijo)
ICJ	International Court of Justice (Meddržavno sodišče)
ICRC	International Committee of the Red Cross (Mednarodni odbor Rdečega križa)
IILC	The Independent International Commission on Kosovo (Neodvisna mednarodna komisija za Kosovo)
IFOR	Implementation Force
KFOR	Kosovo (International Security) Force
KLA	Kosovo Liberation Army
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Organizacija Severnoatlantskega sporazuma)
NGO	non-governmental organization
OAU	Organisation of African Unity (Organizacija afriške enotnosti)

OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe (KVSE-Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi)
OVK	Osvobodilna vojska Kosova
OZN	Organizacija združenih narodov
SC	Security Council (VS – Varnostni svet)
SFOR	Stablization Force (Bosna)
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
UL	Ustanovna listina
UNHCR:	UN High Commissioner for Refugees (Visoki komisariat OZN za Begunce)
UNMIK	UN Interim Administration Mission in Kosovo
ZDA	Združene države Amerike
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1. UVOD

Sodobni svet zaznamujejo nove vrste spopadi, ki se za razliko od tistih, ki so se dogajali pred drugo svetovno vojno, dogajajo večinoma znotraj državnih meja, žrtve pa so predvsem civilisti, in zato se je problematika njihovega reševanja vidno spremenila. Za to obdobje je pomemben tudi razvoj in mednarodno sprejetje norm človekovih pravic tako kot tudi skrb za njihovo zaščito. Odločitve za intervencije se vse bolj povezujejo z moralno nujno in humanitarnostjo. Ob koncu hladne vojne je nastala tudi Organizacija združenih narodov (OZN), ki pomeni nov kontekst mednarodnih odnosih in obseg njenega delovanja se je v zadnjem času še povečal. Vse to so dejavniki, ki pomembno vplivajo na obravnavanje vprašanja in dileme problematike humanitarnih intervencij.

1.1. Teoretična utemeljitev raziskave in hipoteza

Znanstvena smiselnost teme je v njeni aktualnosti. O humanitarnih intervencijah so znane različne, včasih tudi nasprotujoče si doktrine. Z dobro konceptualizacijo lahko pridemo do novih kvalitete ter odkrijemo zakonitosti, ki se preverjajo v nadaljnjem postopku raziskovanja. Nove interpretacije pojmov suverenosti, notranje pristojnosti držav (in drugih skupnosti) ter vprašanje legalnosti in legitimnosti različnih kontekstov intervencij so pomembno vplivale na razvoj problematike humanitarnih intervencij. Tako postavljam naslednjo hipotezo:

»Zaradi narave konfliktov od obdobja hladne vojne naprej (ki so nastajali v večini primerov znotraj držav) ter zaradi razvoja in čedalje večjega uveljavljanja norm človekovih pravic se države ob hudih kršitvah teh pravic ne morejo več docela zanašati na načelo suverenosti (ki vse bolj postaja tudi odgovornost za njihovo zaščito), zato humanitarne intervencije v teh primerih postajajo legitimne; čeprav pravica humanitarnih intervencij še ni postala del mednarodnega prava.«

1.2. Osnovni nameni raziskave in njene omejitve

Osnovni nameni te raziskave so:

- analizirati vzroke, cilje in procese, ki so pripeljali do humanitarnih intervencij
- opredeliti vlogo različnih mednarodnih akterjev
- predstaviti konkretne primere, ko in kjer je prišlo do humanitarnih intervencij

Magistrsko nalogo bom omejila na take primere in bom - kljub tisti omejitvi zgornje definicije humanitarnih intervencij, ki omenja intervencije brez dovoljenj legitimnih oblasti države - obravnavala tudi primer Vzhodnega Timorja (ker je to eden najpogosteje navajanih primerov humanitarnih intervencij v strokovni literaturi). Ne bom obravnavala intervencij za zaščito lastnih državljanov in lastnine v tujini, tako kot to raziskovanje tudi ne bo obravnavalo akcij za spremembo situacij v nekaterih državah (četudi je VS OZN v določenih primerih odobril uporabo sile v skladu s VII. poglavjem Ustanovne listine OZN) s kršitvami demokratičnih načel ali z vojaškimi udari proti demokratično izvoljenim oblastem (nakljub temu, če je VS OZN take akcije opredelil kot grožnjo mednarodnemu miru in mednarodni varnosti). Kajti menim, da odsotnost demokracije še ne povzroča neposredne grožnje. Poleg tega tovrstno načelo vsaj kakšni tretjini držav sveta ne bi ustrezno zagotavljalo varnosti, ki jo predvideva člen 2/7 UL OZN. Prav tako ne bom, razen v kontekstu humanitarnih intervencij, obravnavala akcij humanitarne pomoči, ki jo izvajajo mednarodne nevladne organizacije.

1.3. Metodologija priprave magistrske naloge

Pri raziskovanju bom uporabila več raziskovalnih metod:

- analizirala bom primarne in sekundarne pisne vire

- za preučevanje različnih pojavnih oblik fenomena humanitarne intervencije bom uporabila zgodovinsko-razvojno analizo v kombinaciji s primerjalno metodo dela na primerih in iz interpretacije le-teh izpeljala novo sintezo, za kar bom
- uporabila analitično-sintetično in induktivno-deduktivno metodo

V tej magistrski nalogi bom, kot navajam tudi v poglavju Opredelevitve temeljnih konceptov in pojmov med različnimi definicijami za operacionalno definicijo humanitarne intervencije, izbrala koncept, ki ga je navedel DUPI (1999: 11)¹, po katerem je humanitarna intervencija primer, ko države ali skupine držav z uporabo oborožene sile posredujejo v drugi državi brez dovoljenja legitimne vlade te države brez odobritve VS OZN ali z njo. Vendar izključno ali tudi prevladujoče predvsem zato, da bi se zaščitilo prebivalstvo pred hudimi in množičnimi kršitvami človekovih pravic ali mednarodnega humanitarnega prava.

Vsebinsko magistrske naloge bom razdelila na dva glavna dela: teoretični in primerjalni del, v katerih bom obravnavala primere humanitarnih intervencij po drugi svetovni vojni. V prvem, teoretičnem delu, bom opredelila okvir problematike humanitarnih intervencij. V drugem delu pa bodo opredeljeni tile temeljni koncepti in pojmi: legitimnost, legalnost, načelo neintervencije, načelo neuporabe sile, intervencija, notranja pristojnost države in njena suverenost ter po drugi strani humanitarna intervencija, kakor so jo opredelili različni avtorji. V tretjem poglavju bom razčlenila človekove pravice, ki vse bolj postajajo del mednarodnih zadev in pomenijo poglobljen konflikt ob soočenju z načeli državne suverenosti, neintervencije in neuporabe sile. V tem poglavju bom opredelila tudi mirovne misije, ki so bile mobilizirane ob humanitarnih intervencijah. Mednarodno-pravni okvir in razvoj koncepta intervencij ter nekatere avtorje bom predstavila v petem poglavju, v šestem poglavju pa prešla na različne stopnje humanitarnih intervencij: od humanitarne intervencije z odobritvijo VS OZN, a tudi do preventivne vojne, ki je sicer ne moremo opredeliti kot »klasično intervencijo«, je pa v zadnjem času še posebej aktualna. In ob tem bom opozorila tudi na omejitve uporabe sile, ki jih je potrebno upoštevati na vseh stopnjah. Hkrati bom poskušala ugotoviti, v kolikšni meri se v mednarodnem pravu razvijajo kriteriji glede okoliščin, v katerih bi bile humanitarne intervencije lahko upravičene, če že ne pravno dopustne, in do kakšne mere bi bile upravičene, a tudi če res postajajo del mednarodnega prava. V sedmem poglavju bom predstavila možne kriterije in strategije humanitarne intervencije, ki so jih

¹ DUPI – Danski inštitut za mednarodne zadeve je na pobudo danske vlade leta 1999 izdelal poročilo o političnih in pravnih vidikih vprašanja, ali in v kakšnih okoliščinah se države lahko zatečejo k humanitarni intervenciji.

navedli različni avtorji. V drugem delu pa bom obravnavala nekatere primere humanitarnih intervencij (najprej primere v obdobju hladne vojne) kakor tudi kronološko in v zaporedju glede na to, ali so te intervencije imele odobritev VS OZN. Pri vsakem primeru bom najprej začela z zgodovinskim kontekstom dogodkov, ki so povzročili krizo mednarodnih razsežnosti, potem pa nadaljevala z analizo resolucij VS OZ, ki so bile sprejete z večjo ali manjšo stopnjo strinjanja, ter z analizo humanitarnih intervencij, ki so se posledično zgodile. Pri obravnavi primerov sem primera Bosne in Hercegovine in Kosova obdelala malo podrobneje kot druge, to pa zaradi geografske, gospodarske in kulturno-zgodovinske relevantnosti tega področja za Slovenijo in povezanosti z njimi. Na podlagi teh raziskav bom v zadnjem delu naloge poskušala primerjati probleme, procese, pojave, ki so vodili do potrebe po humanitarnih intervencijah ter tako poskušala priti do primernih sklepov.

2. ZGODOVINSKO OZADJE PROBLEMA

Klasični izvori humanitarnih intervencij segajo v srednji vek, ko je začela nastajati doktrina pravične vojne. Zasledimo jo pri krščanskih političnih mislecih. Tako je Avguštin izoblikoval pet temeljnih kriterijev pravične vojne:

- 1.) cilj vojne mora biti vzpostavljanje miru;
- 2.) pravičnost vojne se zagotovi z zmernostjo;
- 3.) upoštevati je treba notranje stališče krščanske ljubezni;
- 4.) vojno vodi vladar
- 5.) vodenje vojne mora biti »*jus ad bellum*« (obstaja pa tudi pojem »*jus in bello*«, ki pomeni moralno obnašanje v vojni) – s pravi, pravično.²

Tri pogoje za pravično vojno je izoblikoval tudi Tomaž Akvinski:

- 1.) oblast vladarja, da napove vojno;
- 2.) potreben je pravični vzrok (na splošno so veljale za pravične tiste vojne, ki so kaznovale neko krivico, kadar je ljudstvo ali državo treba kaznovati, ker se ni oddolžila za to, kar je zakrivila, ali ni povrnila, kar je nepravilno odvzela);
- 3.) potreben je pravi namen³

² Luard, E.: Človek, država, vojna (2001)

³ Luard, E.: Človek, država, vojna (2001)

Beseda intervencija se je začela uporabljati v 19. stoletju, vendar je njen pomen ostal precej nedorečen in ni bilo pravega razlikovanja med intervencijo in vojno. Takratni utemeljitelji mednarodnega prava so vojno videli kot nadomestni pravni postopek, ki je ne samo dovoljen, ampak včasih celo potreben kot sredstvo za uresničitev pravice kaznovanja tistih držav, ki kršijo uveljavljene pravice. Nobeden od njih ni razumel neintervencije kot posebnega načela.

Hobbesijanska tradicija v zahodni politični misli je zavračala idejo, da je neka država odgovorna za blaginjo drugih držav. Thomas Hobbes je namreč učil, da je zaradi »naravnega stanja«, v katerem vlada čisti egoizem (»človek človeku volk«) nujna družbena pogodba, ki daje državi kot zaščitnici varnosti absolutno oblast nad vsemi državljani (Leviathan). Torej po njegovem države živijo v okolju, kjer obstaja vojna vseh proti vsem, zato v državnih odnosih ni prostora za človekoljubje (Garrett 1999: 23-24 po Fordeu).

V popolnem nasprotju z realistično tradicijo in Hobbesom pa je naravna šola prava, v kateri najdemo prve začetke ideje humanitarne intervencije.

Hugo Grotius, ki velja za očeta mednarodnega prava in predstavnika šole naravnega prava, je menil, da vojne ne bi smeli uporabljati proti tistim, ki so zmotno interpretirali krščanstvo. Naravno pravo naj bi imelo v osnovi božanski izvor, vendar pa je Grotius razumel naravno pravo kot posledico dejstva, da se ljudje v družbi zavedajo nujnosti obstoja določenih pravil. Še posebej se je ukvarjal z vprašanjem, ali je vojna za podložnike drugih pravična v primeru, če se jih brani pred nasiljem s strani njihovega vladarja. Njegov sklep je bil, da ima suveren pravico kaznovati nasilje, ki zadeva njih ali njihove podložnike, pa tudi velike kršitve naravnega prava, ko gre za druge države in podložnike (Garrettu 1999: 25 po Hehir). Čeprav je izrecno zanikal državam pravico do intervencije v notranje zadeve druge države - tudi v primeru, če podložniki te države trdijo, da jih njihov suveren zatira, je vendarle priznaval »pravični razlog« (iusta causa) kot pravni temelj za začetek vojne in pravico do vojne za namene kaznovanja. Tako pravico so prepoznavali kot potrebno za ohranjanje mednarodnega reda v družbi, v kateri ni bilo višjega sodišča, ki bi reševalo tovrstne spore. Ta pravica vsaki osebi in državi omogoča, da izvede kaznovanje. Mednarodno pravo, kakor ga je zasnoval

Hugo Grotius, je bolj kakor na pravni doktrini temeljilo na korpusu načel, ki so imela korenine v zakonih narave.⁴

Drugi teoretik naravnopravne šole Christian Wolf je zavzel stališče, da »noben narod nima pravice do dejanj, ki ogrožajo suverenost drugega naroda, kajti »suverenost je absolutna« in »popolnost suverenosti je v tem, da se uveljavlja neodvisno od volje drugih«. Konkretno: »Vmešavanje v notranje zadeve drugih držav, ne glede na obliko, nasprotuje naravni svobodi naroda, svobodi, ki je v svojem izvrševanju neodvisna od volje drugih«. Wolff je bil prvi med teoretiki mednarodnega prava, ki je načelo neintervencije razvil v posebno pravno načelo, in prvi med pripadniki naravnopravne šole, ki je načelo povzdignil na raven pravila naravnega prava.⁵

Emmerich de Vattel je pravilo neintervencije opredelil še bolj natančno. »Tuji narodi nimajo nobene pravice do vmešavanja v načine vladanje v kakšni neodvisni državi. Ravnanje se izključno po lastni volji je atribut neodvisnosti.« Podobno kot njegovi predhodniki tudi Vattel izvaja načelo neintervencije iz pojma suverenosti države.⁶ Zapisal je, da so dolžnosti države do svojih podložnikov del notranje pristojnosti in da nobena država nima pravice do vmešavanja (razen v obliki dobrih uslug). Vendar je Vattel podložnikom (subjektom) priznaval pravico do upora tiranskemu suverenu: v takem primeru lahko druga država ob pozivu na pomoč vendarle pomaga zatiranim podložnikom (Chesterman 2001: 18).

Pozitivistična šola mednarodnega prava je bila nova filozofska šola, ki je začela nastajati v Evropi po podpisu Westfalske pogodbe leta 1648, in na splošno opredeljuje smer v znanosti mednarodnega prava, ki ugotavlja pravila mednarodnega prava z analizo dejanskega ravnanja držav in ne z dedukcijo filozofskih izhodišč, torej z induktivno metodo. Obstajal je tudi koncept anarhične družbe v državi, ki je predstavljal alternativni pogled na svet tako popolnoma kaotičnega stanja narave, kakršnega sta opisovala Machiavelli in kasneje Hobbes, kot poskus, da bi kaos odpravili s centralistično oblastjo.⁷

⁴ Türk, D.: Načelo neintervencije (1984)

⁵ Türk, D.: Načelo neintervencije (1984)

⁶ Türk, D.: Načelo neintervencije (1984)

⁷ Türk, D.: Načelo neintervencije (1984)

Izraz »humanitarna intervencija« je verjetno prvič uporabil William Edward Hall, predstavnik pozitivistične šole mednarodnega prava (Chesterman 2001: 24), čeprav so se izrazi, kot so »intervencije na humanitarni osnovi« in »intervencije za interese človeštva« in podobni, uporabljali že prej. Podobno kot Hall tudi Philimore med izhodišči mednarodnega prava navaja tudi pravico do obstoja in samoohranitve, ki pa državi omogoča tudi široke možnosti ukrepanja.

Ob koncu 18. stoletja so akterji francoske revolucije v svoji deklaraciji zapisali človekove in državljanske pravice, ki so jih v naslednjem stoletju vključili tudi v ustave v evropskih državah in v Ameriki. Francoska ustava je leta 1793 prepovedala vmešavanje v zadeve tujih vlad, dovoljevala pa je intervencijo v pomoč narodom, ki se borijo za svobodo. Tudi teoretik Stuart Mill je branil pravico države, da se vmešava v zadeve druge države z namenom, da prepreči nasilno ali tujo oblast. Vendar po njegovem mnenju pravica držav, da odstranijo nepošteno vlado, ni neomejena: le dokler je zatirano ljudstvo samo pripravljeno boriti se za svojo svobodo, imajo zunanje države pravico uporabiti orožje, da jim pomagajo.

Lord Palmerston pri posredovanju za zaščito svojih državljanov v drugih državah ni videl nobenega razloga, zakaj britanski državljani - v primeru, da ne bi mogli doseči pravice v državi, v kateri se nahajajo - ne bi smeli prositi svoje države za posredovanje. Še posebej tam, kjer je na oblasti tiranska vlada ali kjer ne deluje pošten pravni sistem, utegne biti to edini način, ki zagotavlja, da bodo njihove pravice spoštovane.⁸

V 19. stoletju vlade niso priznavale načela intervencije kot pravila mednarodnega prava. Pomembno vlogo v razvoju načela neintervencije je imela Monroejeva doktrina, s katero je ameriška vlada leta 1823 hotela poudariti, da bi intervencijo Svete alianse v zadeve zahodne poloble obravnavala kot grožnjo varnosti ZDA.

Najstarejša potrditev pravic države je bila uveljavitev načela suverenosti.

Suverenost je imela tudi velik pomen za odnose z drugimi državami. Neodvisnost vsake države znotraj njenih meja je pomenila, da je država imela pravico, da se druge države ne vmešavajo v njene zadeve. Koncept nacionalne varnosti je zapletena interakcija mnogih družbenih dejavnikov, s katerimi si države poskušajo z različnimi sredstvi zagotoviti sprejemljive pogoje za ohranjanje suverenosti, ozemeljske celovitosti in politične

⁸ Luard, E.: Človek, država, vojna (2001)

neodvisnosti. V nekaterih primerih so obstoječe države s tem, da so na svoje ozemlje sprejele številne etnične in kulturne skupine, neposredno zavrgle koncept enonacionalne države.

Politični teoretik K.J. Holsti je v 20. stoletju opozarjal, da je za države, ki želijo ohraniti suverenost in obrambo strateško pomembnih delov, zelo pomembna »osnovna« vrednota, to pa je etnična, verska in jezikovna enotnost na ozemljih, ki so razdeljena po zgodovinskih in strateških merilih in v katerih so etnične skupine poljubno razdeljene. To utegnejo postati konfliktna območja, saj bodo sosednje države poskušale osvoboditi svoje rojake izpod tuje oblasti.⁹ Države so vojne začele tudi za ustanovitev nacionalnih držav, pa tudi za izražanje nacionalne identitete.

Varnostne problematike na ravni nacionalnih držav in celotne mednarodne skupnosti pogojujejo predvsem kulturno-civilizacijske razmere, ki zahtevajo celovito razumevanje obstoječih groženj varnosti, tveganj, nasprotij in konfliktov, ki so nujen proizvod pluralnosti ter povečane medsebojne odvisnosti v sodobni družbi.

Medtem ko so številni opazovalci mednarodnih odnosov v 19. stoletju vojno videli kot legitim instrument državne politike - za uresničevanje nacionalnega interesa ali za doseganje nacionalne neodvisnosti, za pridobivanje in/ali za osvobajanje kolonij - je do konca stoletja narasla tudi zavest o visoki ceni vojne.

Glavnina učenjakov se je osredotočala na filozofske, verske in ideološke temelje doktrine humanitarne intervencije. Kot je opazil Abiew (1999: 42-43), pa so pozabili opredeliti kriterije za izvajanje pravice do humanitarne intervencije. Abiew (*ibid.*) je iz del avtorjev z začetka 20. stoletja zbral naslednje kriterije:

- država, ki intervenira, ne sme imeti drugih motivov kot zgolj tistih humanitarne narave;
- če je le možno, se posreduje kolektivno;
- intervencija mora biti odgovor na situacije, kot so tiranija, hude okrutnosti in kršitve temeljnih človekovih pravic.

⁹ Luard. E. Človek, država, vojna (2001)

Woodrow Wilson je v svoji knjigi »Država« napovedal, da bo temeljna sprememba, ki bo nastala kot posledica vojne, demokratična revolucija, ki jo bodo vse pogosteje uporabljali kot sredstvo za reševanje nasprotij. Wilsonov sistem je predpostavljal, da bi mednarodni mir in varnost temeljila na sili, ki je močnejša od katerekoli sile posamezne države ali zveze držav.¹⁰

Ob koncu prve svetovne vojne aprila 1919 je bilo kot sestavni del Versajske pogodbe ustanovljeno Društvo narodov.

V začetku 20. stoletja sta na načelo neintervencije vplivala tudi pakt Društva narodov in Briand-Kellogov pakt. Pakt Društva narodov iz leta 1919 je omejil pravico do vojne, intervencije pa ni niti prepovedal, niti dovoljeval. Med pomembnejšimi mednarodnimi akti pred drugo svetovno vojno, ki so bili namenjeni stabilizaciji mednarodnega reda in varnosti, je bil Briand-Kellogov pakt, podpisan leta 1928 v Parizu. Dokument je obsodil agresivno vojno in jo označil za mednarodni zločin, države podpisnice pa so se zavezale, da ne bodo uporabljale grožnje ali sile.

Prepoved vojne so bolj obširno, oziroma v svoji najširši obliki, po drugi svetovni vojni institucionalizirali v Združenih narodih. Po letu 1945 so se kolonije osvobajale in vzpostavljale svoje suverene države. Čeprav so mnoge izmed teh držav uspele razviti politične institucije, ki bi jih lahko opisali kot demokratične, pa je bilo značilno zanje, da nemalokrat niso bile enotne in da so imele šibke oblastne strukture. Mnoge države so bile šibke tudi zaradi izkoriščanja, korupcije in nepotizma oblastnikov. Taki primeri niso redki - denimo Sudan. V drugih primerih celotna populacija svojim oblastem ni izkazovala lojalnosti, vladajočim političnim elitam pa ni priznavala legitimnosti. Za to je lahko več vzrokov - med drugim so lahko poudarjena dominacija ene nacionalne, etnične ali religiozne skupine nad drugo, tudi nesorazmerna delitev virov in prisilna asimilacija. Kadar večji deli populacij podpirajo politične ali militantne aktivnosti, usmerjene k rušitvi režima ali/ter celovitosti države, se tako močni avtoritarni voditelji kot tudi šibkejši režimi izogibajo svobodnim in pravičnim volitvam ter spoštovanju demokratičnih pravic. V 19. in 20. stoletju so manj razvite države morale dokazati, da nadzorujejo ozemlje, če so želele biti priznane s strani mednarodne skupnosti; morale so se soočiti s tako imenovanimi »standardi civilizacije«, kar je pomenilo, da so morale imeti in izkazovati učinkovit način vladanja v evropskem slogu.

¹⁰ Luard, E.: Človek, država, vojna (2001)

Obdobje hladne vojne, ki je sledilo, pa je s tekmo dveh različnih sistemov opustilo preizkus standardov evropske civilizacije.¹¹

Procesi globalizacije in multilateralizma so v današnjem času privedli do preseganja nekaterih izhodišč značilnih za klasično zasnovo suverenosti, ki vključuje skoraj popoln nadzor nacionalne države nad njenim ozemljem, prebivalci in naravnimi viri. Na sodobni stopnji nadzora država izgublja svojo nekdanjo monopolno vlogo na področju suverena nadzora in osredotočenost na pomen nacionalnosti. Krepijo se pobude posameznikov, skupin in združenj oziroma nevladnih organizacij in civilne družbe mimo ali prek meja nacionalnih držav. Mednarodna varnost se v novih razmerah vedno bolj dojema ne le kot skupek ukrepov za zaščito držav temveč tudi posameznikov.

Zavest o pomenu globalne varnosti je bila prvič podrobneje uresničena v poročilu Neodvisne komisije pri OZN leta 1982. Ta je predlagala, da bi strategijo zastraševanja nadomestili s konceptom skupne varnosti. V sodobnih civilizacijskih razmerah ima varnost celostno vsebino, ki se izraža v prepletanju vseh področij mednarodnega sodelovanja in njihovi medsebojni odvisnosti. V okviru OZN so se razvili trije varnostni mehanizmi:

-mirno reševanje sporov

-delovanje v primeru agresije in mirovne sile ter

-določeni instrumenti: mednarodne pogodbe in različne arbitraže, oblikovanje mednarodnih oboroženih sil in posamične mirovne operacije.¹²

Mednarodna skupnost se zdaj sooča z novimi grožnjami in izzivi varnosti: kako odpravljati probleme, izhajajoče iz kopičenja šibkih držav brez demokratične tradicije in mednarodnih norm pri varstvu človekovih pravic, a ob podpori njihove suverenost tudi v primeru, ko te države ne izvajajo učinkovito svojih državotvornih nalog. Tu so tudi problemi mednarodnega reda in pravičnosti oziroma odnosa, ki nastane zaradi teženj po uveljavitvi pravice do samoodločbe narodov nasproti načelu ozemeljske celovitosti. Ekonomske sankcije, ki jih predvideva Ustanovna listina OZN, pa žal prepogosto prizadenejo predvsem civilno prebivalstvo.

¹¹ Danish Institute of International Affairs: Humanitarian intervention (1999)

¹² Luard, E.: Človek, država, vojna (2001)

Sodobnih dilem, ki se pojavljajo ob hudih kršitvah človekovih pravic in ob genocidih v spopadih znotraj držav, pisci Ustanovne listine OZN niso predvideli. Hladna vojna je z ideološko tekmovalnostjo in globalno konfrontacijo onemogočila sleherno možnost za razvoj mednarodnega reda v smeri družbene pravičnosti, kakršno so si zamislili avtorji Ustanovne listine OZN. Supersili sta se izogibali enostranskim vojaškim posegom v globalni politični red, ker jima je prevlada koncepta ohranjanja obstoječega svetovnega reda in torej blokovske razdelitve sveta ustrezala bolj kot koncept socialne pravičnosti. Ta koncept pa je vseboval pomembno razvojno tekmovalnost: ne samo na osi Vzhod-Zahod, pač pa tudi v smeri Sever-Jug. Voditelji post-kolonialnih držav, ki so uporabljali razne metode vladanja, največkrat z oviranjem opozicije in s prisilo, pa so se pogosto izkazali za zagovornike davnih načel Westfalskega miru, suverenosti in zlasti načela nevmešavanja v notranje zadeve, seveda zaradi zaščite njihovega privilegiranega položaja, ki jim je omogočal izkoriščevalsko vladanje. Zanje je bilo sleherno vmešavanje izraz neokolonializma, kar so poudarjali in uveljavljali tudi v Generalni skupščini OZN, kjer so te nove države v 60-tih letih zaradi svoje številčnosti pridobile tudi glasovalno večino. Tudi s tem lahko razložimo odsotnost humanitarnih intervencij med hladno vojno.

Po letu 1989 so humanitarne intervencije postale bolj pogoste. Konec hladne vojne je poleg opaznega povečanja števila resolucij oziroma prenehanja blokade Varnostnega sveta namreč povečal tudi ogroženost držav z notranjimi konflikti, oziroma, centrifugalne težnje. Hkrati se demokratične norme in človekove pravice vse bolj krepijo kot univerzalne vrednote, ki jih države morajo upoštevati pri pridobivanju podpore mednarodnih finančnih institucij. Razširilo se je tudi mednarodno gospodarsko sodelovanje (in domet medijev) oziroma globalizacija. Zato smo od leta 1989 priča povečanemu zanimanju mednarodne skupnosti za preprečevanje oboroženih konfliktov in humanitarnih kriz. O tem pričata tudi sedanji bistveno večji obseg in število mirovnih operacij OZN v primerjavi s časom med hladno vojno.

Demokracija, ki se je na mednarodnem prizorišču že uveljavila kot univerzalna vrednota, zahteva politično informiranost oziroma zrelost državljanov, saj vedno pomeni njihovo izbiro, pri čemer se morajo oblasti odzivati na potrebe volilcev. Vzporedno se tudi mednarodno pravo razvija v smeri razumevanja, da posameznik postaja celo subjekt mednarodnega prava. Uveljavlja se prepričanje, da v mednarodnem sistemu ni ničesar, kar bi posameznikom preprečevalo, da neposredno prevzemajo pravice in odgovornosti pred mednarodno pravnimi institucijami.

3. OPREDELITEV TEMELJNIH KONCEPTOV IN POJMOV HUMANITARNE INTERVENCIJE

V nadaljevanju bom opredelila sledeče pojme: legitimnost, legalnost, načelo neintervencije, načelo neuporabe sile, intervencija, notranja pristojnost države in humanitarna intervencija, kar vse je bistveno za razumevanje konteksta humanitarnih intervencij.

3.1. Legitimnost

Legitimnost je eden ključnih pojmov, ko govorimo o humanitarnih intervencijah, saj se prav v zvezi s humanitarnimi intervencijami v krogih, kjer se oblikuje doktrina, in v splošni javni debati vprašanje o njeni legitimnosti pojavlja kot bistveno.

DUPI (1999: 23-25) legitimnost definira kot multidisciplinarni koncept, ki se nanaša na moralno-filozofske, politične, kakor tudi splošno pravne principe. Med ustreznimi kriteriji za oceno bi lahko bili na primer:

- splošna legitimnost in pozicija držav
- dejstvo, da procedure in oblike akcije ali akcija sama uživa eksplicitno ali implicitno podporo zadostnega števila držav in mednarodnih organizacij
- mnenje, da je akcija potrebna in sorazmerna.

DUPI (1999: 23-25) v nadaljevanju tudi navaja, da je legitimnost vedno stvar širše razprave v pravni doktrini, se pravi profesionalne diskusije med pravniki, tako kot tudi v splošnem pravnem diskurzu. Odločitev o tem, ali se akcijo oceni kot legitimno ali ne, ima lahko globoke posledice. To nam lahko da tudi neko idejo o zaželenosti ali možnosti prihodnjih sprememb v mednarodnem pravu (*de lege ferenda*). Koncept legitimnosti pa je seveda manj natančen od koncepta legalnosti, saj je pojmovno odprt in mnogokrat odvisen od različnih interpretacij. Kritiki bodo celo trdili, da izjava o legitimnosti nekega dejanja ali akcije ni nič drugega kot individualna moralna in politična preferenca. Vendar je izjava o legitimnosti (hkrati tudi sodba) splošna ocena nekega dejanja in zato ni (in ne more biti) le neko osebno mnenje.

Po drugi strani pa to ni formalni koncept, ker ni nesporne avtoritete, ki bi ocenjevala legitimnost, prav tako tudi sprejete procedure za to ni. Tako ni nikoli možno odločno in

dokončno definirati, da je neko dejanje legitimno, zato lahko, recimo, rečemo le, da je »splošno sprejeto« ali da je »legitimno«.

Legitimnost je vedno stvar ocene. Zdi pa se, da je končna ocena, ali je neko dejanje legitimno ali ne, odvisno predvsem od odobritve takega dejanja s strani avditorija - v mednarodnih odnosih bo to predvsem civilizirana mednarodna skupnost - in od lestvice vrednot, ki veljajo v nekem obdobju v mednarodni skupnosti kot splošno sprejete. Vendar je kljub temu koncept legitimnosti nujen, posebej še, ko pride do pravno-političnih dilem, kako posredovati med pravnimi in političnimi vprašanji.

Obnašanje, za katerega akter meni, da je v določeni situaciji nujno ali da je opravičljivo ter da se z njim izogiba zlu, je odločilnejši razlog za akcijo kot tisti, ki ga sankcionira pravo. Vendar velja poudariti, da je lahko na primer tudi humanitarna intervencija maska za prikritje manj plemenitega dejanja, denimo širitve nacionalnih interesov določene pomembne članice mednarodne organizacije. Zato je legitimnost v mednarodnih odnosih pogosto odvisna od usklajenosti z mnenjem mednarodnega avditorija - a ne za vselej in ni odvisna samo od tega. Legitimnost se lahko namreč, še posebej upoštevajoč konkretne vidike problema, tudi spreminja, predvsem pa je odvisna od več dejavnikov.

Legitimnost torej mora imeti neke oporne točke. A to je pojmovno ne izpolni, kajti odvisna je tudi od nekaterih dejavnikov, ki spremljajo vsako posamično akcijo.

Precejšnja nejasnost pojma legitimnosti pa postavlja tudi večje breme opravičila za tiste, ki se lotevajo humanitarnih intervencij.

Ljubica Jelušič (1997: 39) opozarja tudi na pomembno ločevanje med legitimnostjo kot stanjem stvari ter legitimacijo kot procesom. Povzema tudi Podunavaca, ki opozarja na to, da se v postopku legitimiranja srečujeta dve načeli: vsebinsko načelo legitimnosti in formalno načelo legalnosti. Kot pravi Jelušičeva, »/z/ legitimnostjo razumemo sposobnost sistema, da ustvari in ohrani prepričanje, da so obstoječe politične institucije najprimernejše za družbo /.../ Legitimnost označuje sposobnost političnega sistema za razvijanje in ohranjanje takšnega sistema političnih nazorov in prepričanj, po katerih so obstoječe politične institucije najustreznejše za dano družbo /.../ Če ljudje verjamejo, da so določene institucije najustreznejše ali moralno sprejemljive, potem so legitime.« Neuspeh pri uporabi sile zmanjšuje legitimnost vojske pri zagotavljanju reda in zakonitosti (Jelušič 1997: 62).

Dejanje je legitimno, če je sprejemljivo. Seveda pa se ob temu pojavlja tudi vprašanje, za koga naj bi bilo dejanje sprejemljivo. Zaključila bi, da definicija, da je dejanje legitimno, če je sprejemljivo za širšo mednarodno skupnost, najbolj ustreza mojemu pojmovanju legitimnosti.

3.2. Legalnost

Tudi legalnost je eden bistvenih konceptov pri humanitarnih intervencijah, saj nekateri vplivni avtorji, ki so o tem pisali, poudarjajo, da so brez pravne osnove, torej brez legalnosti dejanja, humanitarne intervencije neopravičljive ali neupravičene.

Po definiciji DUPI (1999: 23) je legalnost določena z normami mednarodnega prava. Splošna perspektiva včasih poskuša razširiti pravno sfero tako, da vključi tudi moralno-filozofska in politična načela. S tem se meje legitimnosti in legalnosti spreminjajo. Te poskuse države (in mednarodne skupnosti) ali sprejmejo, ali zavrnejo, prav tako pa ravna tudi Meddržavno sodišče (ICJ). Če so nova načela sprejeta, se tako ustvarijo nove pravne norme. Tako se razvija običajno pravo.

Strinjam se z razširjeno definicijo legalnosti, ki jo je postavil DUPI.

3.3. Načelo neintervencije

Načelo neintervencije navajam kot enega osnovnih principov, ker je bilo večkrat potrjeno v dokumentih OZN in s tem postalo del mednarodnega prava.

Načelo neintervencije je del mednarodnega prava in temelji na spoštovanju suverenosti držav. Generalna skupščina (GS) OZN je to večkrat potrdila: leta 1965 je sprejela Deklaracijo o nedopustnosti intervencije v notranje zadeve držav in o zaščiti njihove neodvisnosti in suverenosti¹³. Leta 1970 je sledila še Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z UL OZN (Deklaracija sedmih načel)¹⁴. Leta 1981 pa še Deklaracija o nedopustnosti intervencije in vmešavanja v notranje zadeve držav - resolucija 36/103 (XXXVI) .V UL OZN pa je načelo neintervencije OZN v notranje zadeve držav članic opredeljeno v členu 2/7, ki pravi:

¹³ Res. GS 2131 (XX) 21.12.1965

¹⁴ Res. GS 2625, 24.10.1974

»Nobena določba te UL ne daje pravice OZN, da bi se vmešavala v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost države, in tudi ne nalaga članicam dolžnosti, da bi take zadeve izročale v reševanje po tej UL. Vendar to načelo nikakor ne izključuje uporabe prisilnih ukrepov po VII. poglavju«.

Sorodno prepoved je vseboval tudi pakt Društva narodov, ki je v 8.odstavku 15.člena prepovedal svetu Društva narodov, da bi obravnaval tiste spore med člani, ki nastajajo zaradi zadeve, ki spada izključno v domačo pristojnost države (Türk 1984: 198).

Prvi začetki pozitivno pravnega določanja načela neintervencije segajo v čas francoske buržuazne revolucije, ki je načelo neintervencije opredelila v ustavi leta 1793.

V 19. stoletju vlade načela neintervencije niso priznavale kot pravila mednarodnega prava. Sveta aliansa je poudarjala pravico do intervencije iz legitimnih razlogov. Pomembno vlogo v razvoju načela neintervencije je imela Monroejeva doktrina, v kateri je ameriška vlada leta 1823 poudarila, da bi intervencijo Svete alianse v zadeve zahodne poloble obravnavala kot grožnjo varnosti Združenih držav Amerike. Omeniti je potrebno tudi Pariško mirovno pogodbo iz leta 1856, ki je prepovedala vmešavanje pogodbenih držav v zadeve Osmanskega cesarstva. Pariška mirovna pogodba je prva označila načelo neintervencije z izrecno pravno prepovedjo intervereniranja (Türk 1984: 197-198).

Na začetku 20. stoletja sta na načelo neintervencije vplivala tudi pakt Društva narodov in Briand-Kellogov pakt. Pakt društva narodov iz leta 1919 je omejil pravico do vojne, intervencije pa ni niti prepovedoval, niti dovoljeval. Med pomembnejšimi mednarodnimi akti pred drugo svetovno vojno, ki so bili namenjeni stabilizaciji mednarodnega reda in varnosti, je bil Briand-Kellogov pakt, podpisan leta 1928 v Parizu. Pakt je obsodil agresivno vojno in jo označil za mednarodni zločin, države pa so se zavezale neuporabi grožnje oziroma neuporabi sile. (Benko 1997: 198-199).

Meddržavno sodišče je načelo neintervencije potrdilo kot del običajnega mednarodnega prava (DUPI 1999: 46).

Kljub tem, da so načelo neintervencije mnogi mednarodni dokumenti in mnoga telesa potrdili kot del mednarodnega običajnega prava, menim, da se sodobnejše pojmovanja načela neintervencije odmikajo in prepuščajo prostor in možnosti za humanitarne intervencije.

3.4. Načelo neuporabe sile

Načelo prepovedi uporabe sile je pomembno, ker kot eno temeljnih pravil mednarodnega prava na neki način izključuje intervencije, tudi humanitarne intervencije.

Prepoved uporabe sile je eno temeljnih pravil mednarodnega prava, ki so danes nepogrešljiva za miren soobstoj držav. Kot pravno načelo je prepoved uporabe sile zajeta v UL OZN v členu 2/4:

»Vse članice naj se v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti ozemeljski nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države, ali pa ki bi bila kako drugače nezdružljiva s cilji OZN«.

Deklaracija sedmih načel je prepoved uporabe sile iz člena 2/4 UL OZN ponovno poudarila v prvem načelu.

Leta 1974 je GS OZN z resolucijo 3314¹⁵ sprejela definicijo agresije, v kateri 1.člen določa, da je agresija »uporaba oborožene sile neke države proti suverenosti, ozemeljski celovitosti ali politični neodvisnosti druge države ali taka uporaba oborožene sile, ki je na katerikoli drug način nezdružljiva z UL OZN«.

Kljub temu, da je načelo neuporabe sile eno temeljnih načel mednarodnega prava, ki je bistveno za ohranjanje mednarodnega miru, menim, da bi v primeru množičnega in sistematičnega kršenja človekovih pravic moralo dopuščati tudi možnost humanitarne intervencije, saj bi se med drugim tudi tako lahko na novo vzpostavili pogoji za miren soobstoj držav, državljanov in neuporabo sile.

3.5. Intervencija

Pojem intervencija navajam kot enega temeljnih pojmov, zato da bi lahko tako terminološko natančneje opredelila humanitarno intervencijo, ki se razlikuje od drugih oblik intervencij.

Danilo Türk (1984: 18) je intervencijo definiral na naslednji način:

Intervencija je torej pojav v mednarodnih odnosih, katerega subjekt oziroma akter je država (in to tako na pasivni kot aktivni strani), pojav, ki vsebuje uporabo vojaške sile ali političnega ali ekonomskega pritiska, katerega dejanski cilj je strateška ali kakšna druga politična ali gospodarska korist intervenienta in ki ogroža neodvisnost in suverenost žrtve intervencije. Za intervencijo so potrebni določeni družbeni pogoji v državah samih in v odnosih med njimi, celota teh pogojev pa sestavlja kontekst intervencije.

Türk (1984: 288-307) ločuje med tremi temeljnimi oblikami intervencije: vojaško, politično in ekonomsko. Vojaška intervencija je najbolj očitna in najbolj klasična oblika nasilnega vmešavanja v notranje ali zunanje zadeve držav. Politično intervencijo je v primerjavi z vojaško veliko težje opredeliti kot obliko intervencije. Večkrat se politični pritisk kaže kot diplomatsko vmešavanje v zadeve druge države. Še najbolj očitni znak političnega pritiska so grožnje z ekonomskimi ali vojaškimi sankcijami. Ekonomska intervencija pa se je najprej izražala v obliki kolonialnega izkoriščanja ali pa v obliki trgovskih odnosov.

Deklaracija o nedopustnosti intervencije in vmešavanja v notranje zadeve držav¹⁶ je opredelila nekatera dejanja, ki jih je moč razumeti kot politično intervencijo:

- uporaba ozemlja neke države zoper politično neodvisnost, nacionalno enotnost ali politično, ekonomsko in družbeno stabilnost druge države;
- dejanja, ki pomenijo poskus destabilizacije druge države ali katerekoli njenih ustanov;
- sovražna propaganda, ki ima namen vmešavanja v notranje zadeve druge države;
- organizacije, urjenje, financiranje in oboroževanje političnih in etničnih skupin, da bi povzročili nered in nemire v drugi državi;
- katerakoli oblika ekonomske, politične ali vojaške dejavnosti na ozemlju druge države brez soglasja te države.

Deklaracija sedmih načel v načelu neintervencije (1. in 2. odstavek) navaja:

»Nobena država ali skupina držav nima pravice intervenirati, neposredno ali posredno, iz kakršnegakoli razloga v notranje ali zunanje zadeve katerekoli druge države. Zato so oborožena intervencija in vse druge oblike vmešavanja ali nameravanega ogrožanja osebnosti države ali njenih političnih in ekonomskih ali kulturnih elementov kršitev mednarodnega prava.

¹⁵ Res. GS 3314 (XXIX), 14.12. 1974

¹⁶ Res. GS 36/103 (XXXVI), 9.12.1981

Nobena država ne sme uporabljati ali spodbujati uporabe ekonomskih, političnih ali katerihkoli drugih ukrepov, da bi prisilila drugo državo in tako podredila izvajanje njenih suverenih pravic ali si zagotovila kakršnekoli prednosti«.

Klasična oblika intervencije je grožnja ali uporaba sile. Člen 2/4 UL OZN poziva članice, da se »vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti ozemeljski nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države...« Vendar pa vse oblike vmešavanja ene države v zadeve druge države še ne pomenijo intervencije.

DUPI (1999: 46) predlaga, da je pojem intervencije smiselno deliti na:

- intervencije držav ter
- intervencije OZN

Intervencije posameznih držav:

Pojem intervencije, ki jo izvedejo posamezne države, je po običajnem pravu ožji od intervencij, ki jih določa UL OZN.

Intervencija po principu običajnega prava pomeni nasilno, diktatorsko ali na kakršenkoli drug način prisilno vmešavanje, ki državi, proti kateri se intervenira, onemogoča nadzor. Druge oblike vmešavanja v zadeve druge države po definiciji DUPI niso intervencije.

Grožnja ali uporaba sile je klasična oblika intervencije - bodisi v neposredni obliki vojaške akcije bodisi v indirektni obliki podpore subverzivnim in terorističnim oboroženim dejavnostim v drugi državi. Celo ekonomske ali politične sankcije lahko v nekaterih primerih klasificiramo kot intervencije - če imajo prisilne učinke.

Tako je na primer v zadevi Nikaragve Meddržavno sodišče razsodilo, da je ameriška podpora opozicijskim silam v Nikaragvi pomenila intervencijo v notranje zadeve države, čeprav brez grožnje ali uporabe sile.

V Helsinški sklepni listini KVSE iz leta 1975 so se države udeleženke obvezale, da »se bodo vzdržale dejanj vojaške, politične, ekonomske ali druge prisile, s katerimi bi si v lastnem interesu v drugi državi podredila pravice, ki so lastne suverenosti te države...«

Kljub temu obstajajo oblike vmešavanja ene države v zadeve druge, ki se ne opredeljujejo kot intervencija in so zato pravno-legalne, čeprav se vmešavajo v zadeve interne jurisdikcije. Tudi ekonomske in politične sankcije se načeloma - če nimajo prisilnega učinka - ne interpretirajo kot intervencija. Tako je razsodilo tudi Meddržavno sodišče v primeru »zamrznitve« ekonomske pomoči Nikaragvi (DUPI 1999: 47).

Države civilistom druge države lahko dajejo tudi nujno humanitarno pomoč brez soglasja vlade te države. Po mnenju Meddržavnega sodišča taka pomoč ne krši prepovedi intervencije, če je omejena na namene, ki jih definira Rdeči križ in je ponujena vsem, brez diskriminacije. Nujna humanitarna pomoč, ki jo nudijo nevladne organizacije, ne krši prepovedi intervencije, kajti le dejanja držav ali vladnih organizacij lahko kršijo pravilo neintervencije - pravilo običajnega prava (DUPI 1999:48).

Intervencije Združenih narodov:

2/7 člen UL OZN, ki se nanaša na organe OZN, je podoben načelu nevmešavanja - načelu običajnega prava. Prevladujoči pogled pravne doktrine je, da organi OZN lahko vedno razpravljajo o zadevah splošnega značaja in podajajo splošne predloge, medtem ko predstavlja katerikoli resolucija OZN ali predlog posamezni državi, ki to državo posvari, naj deluje tako ali drugače, intervencijo znotraj pomena 2/7 člena. Vendar praksa organov OZN ni docela jasna glede obsega pojma intervencija. Ko OZN zavrne vpoklic člena 2/7 s strani države, se najpogosteje zgodi, da ostaja odprto vprašanje, ali to temelji na mnenju, da vmešavanje ni intervencija, ali pa intervencija vključuje zadeve, ki niso znotraj jurisdikcije države. Vendar pa so v primerih, ko se je vpoklical člen 2/7, države trdile, da intervencija vključuje vsa dejanja vmešavanja, tudi diskusije in resolucije, ki so v zvezi s situacijo v državi (DUPI 1999: 48).

Za boljšo operacionalizacijo pojmov v nalogi menim, da je definicija in razdelitev na različne tipe intervencij, ki jo navaja DUPI, primernejša.

3.6. Notranja pristojnost države

Notranjo pristojnost države navajam kot enega temeljnih pojmov, kjer humanitarne intervencije posegajo v notranjo pristojnost države.

UL OZN določa, da v primeru, ko je zadeva del notranje pristojnosti države, OZN ne sme posredovati, razen v primeru uporabe prisilnih ukrepov po VII. poglavju. Deklaracija sedmih načel pa v tretjem načelu, 5.odstavek, določa: »Vsaka država ima neodtujljivo pravico, da si izbere svoj politični, ekonomski, socialni in kulturni sistem, brez vmešavanja v katerikoli obliki s strani druge države«. Iz tega lahko sklepam, da v notranjo pristojnost poleg ustavne ureditve sodi še ekonomski, socialni in kulturni sistem.

Vendar lahko države, ne glede na to, ali je zadeva znotraj notranje pristojnosti države, posegajo na mnogo načinov, ki pa še niso nujno intervencija. Kar zadeva organe OZN, OZN v primeru, da je zadeva »v svojem bistvu znotraj notranje pristojnosti države«, nimajo pravice posegati (razen če situacija pomeni »grožnjo miru« ali kaj podobnega v skladu s VII. poglavjem UL OZN). Tudi 2/7 člen v nadaljevanju navaja, da: »to načelo ne izključuje uporabe prisilnih ukrepov po VII. poglavju«. Področja, ki so tradicionalno »rezervirana« kot področja notranje pristojnosti (*domaine réservé*), so: ustavni red in politični, ekonomski, socialni in kulturni sistem. (DUPI 1999: 49).

Notranja pristojnost države pa ni absolutna - omejena je z mednarodnopravnimi obveznostmi. Države lahko s pogodbami prevzamejo mednarodne obveznosti. Ni pa nujno, da je tudi država sama stranka neke pogodbe, obveznost lahko nastopi tudi, če pogodba ali njen del postane del norm mednarodnega običajnega prava.

Tako po definiciji nobeno področje ni prepuščeno ekskluzivni notranji pristojnosti države.

Poleg tega je treba poudariti, da se je pojem »notranja pristojnost države« in predvsem pojem »suverenosti« razširil iz pojma »suverenosti kot avtoritete« v »suverenost kot odgovornost«. Če na pojem suverenosti pogledamo s filozofskega stališča, lahko rečemo, da je suverenost *pravica*. A koncept pravice sam je nesmiseln, če ne obstaja tudi koncept *dolžnosti* - in pravice, tako kot tudi dolžnosti, izhajajoče iz takega koncepta suverenosti, se morajo nanašati na vsako suvereno državo, ki pripada mednarodni skupnosti. Tako da obstajajo omejitve (te so nastale predvsem zaradi razvoja in uveljavljanja norm človekovih pravic, ki so plod predvsem obdobja od hladne vojne naprej) pri tem, kako države ravnajo z državljani na svojem ozemlju.

Opozorila bi tudi na to, da je (v luči razvoja te problematike) Mednarodna komisija za intervencijo in državno suverenost (ICISS)¹⁷ uvedla nov termin za obravnavanje humanitarnih intervencij: »Odgovornost zaščititi«.

¹⁷ International Commission on Intervention and State Sovereignty je bila ustanovljena septembra 2000 na pobudo kanadske vlade, ki se je odzvala na pobudo generalnega sekretarja Kofi A. Annana, ko je v Generalni skupščini sprožil vprašanje humanitarne intervencije v primeru genocida. Kanadska vlada je k predsedovanju komisiji povabila Garetha Evansa, predsednika Mednarodne krizne skupine, in Mohameda Sahnouna, posebnega svetovalca generalnega sekretarja. Drugih 10 članov komisije je bilo imenovanih iz vrst priznanih mednarodnih strokovnjakov. Komisija se je v enoletnem mandatu sestala petkrat, pri delu ji je pomagal poseben svetovni odbor. Poročilo komisije in njena priporočila so bili predstavljeni GS OZN, tako kot tudi generalnemu sekretarju.

Strinjam se s tezo, da treba spoštovati notranjo pristojnost držav ter humanitarne intervencije izvajati - razen v primeru, da gre za uporabo prisilnih ukrepov po VII. poglavju UL OZN ter v primerih, ko država/e ne upošteva/jo norm, ki so postale del mednarodnega običajnega prava.

3.7. Humanitarna intervencija

Termin »humanitarna intervencija« naj bi prvi uporabil William Edward Hall konec 19. stoletja, vendar pa so se že prej pojavljali izrazi, kot so: intervencija na podlagi človečnosti, intervencija v interesu človečnosti ali intervencija za odpravo grozljivih pogojev (Chesterman 2001: 24).

Pozitivistična šola mednarodnega prava je, izhajajoč iz svojih izhodišč v pristopu k mednarodnemu pravu, dopuščala nekatere vrste intervencij (legal interventions, interventions by right) in med njimi tudi humanitarno intervencijo. Türk (Türk 1984: 257) navaja, da opredelitve humanitarne intervencije varirajo, da pa se med njimi zdi najjasnejša Oppenheimova: »Obstaja splošno soglasje, da lahko država v skladu s svojo teritorialno in personalno suverenostjo obravnava svoje državljane v skladu z lastno diskrecijo. Vendar obstaja pomemben korpus mišljenj in prakse v prid mnenju, da ima diskrecija tudi svoje omejitve in da je intervencija v interesu človečnosti pravno dopustna, če je država odgovorna za takšne krutosti in preganjanja svojih državljanov, ki pomenijo zanikanje temeljnih človeških pravic in ki šokirajo zavest človeštva«. Türk v nadaljevanju omeni, da »s/odobni privrženci teorije humanitarne intervencije poudarjajo, da so se v mednarodni skupnosti izoblikovale pravne definicije položajev, ki opravičujejo humanitarno intervencijo (na primer zločin proti človečnosti, genocid), ki je dopustna tudi zato, ker mednarodna skupnost še ni iznašla učinkovitih sredstev za boj proti takim pojavom. S stališča teh avtorjev je sicer res, da »humanitarna intervencija nima narave pravila običajnega mednarodnega prava«, vendar pa je »intervencija, ki ima za cilj ustaviti barbarske in nečloveške krutosti, vzvišeno politično dejanje, zunaj in nad običaji prava.« Türk tudi opozarja, da so zlorabe humanitarne intervencije pogoste ter da doktrina humanitarne intervencije v obdobju, ki je sledilo drugi svetovni vojni, v OZN ni dobila vidnejše podpore.

Simon Chesterman (2001:1) je navedel Iana Brownliea, ki je definiral humanitarno intervencijo kot grožnjo ali tudi uporabo oborožene sile s strani države, bojujoče skupnosti ali mednarodne organizacije, da bi zaščitili človekove pravice. Chesterman (2001: 3) je postavil ločnice med humanitarno intervencijo in drugimi akcijami z domnevno pravno podlago in z morebitno humanitarno sestavino. Poleg samoobrambe in akcij VS OZN z uporabo sile

spadajo v ta okvir še zaščita državljanov v tujini, privolitev prizadete države in odobritev po pogodbi. Humanitarne akcije brez uporabe ali grožnje s silo pa je imenoval »humanitarna pomoč«.

Avtor eseja o humanitarnih intervencijah Tom F. Farer (Humanitarian intervention 2003: 55) je humanitarno intervencijo opredelil za: »uporabo sile prek državnih meja, ki jo izvaja druga država (ali skupina držav) in katere cilj je preprečiti ali končati množične in hude kršitve temeljnih človekovih pravic posameznikov, ki niso njeni državljani, in to brez dovoljenja vlade države, na ozemlju katere se uporablja sila«.

»Humanitarna intervencija v klasičnem smislu vključuje uporabo sile kot samopomoč ene države ali skupine držav, da bi zaščitile človekove pravice.« (Abiew 1999: 18).

Za operacionalno definicijo humanitarne intervencije, ki ji bom sledila v magistrskem delu, sem izbrala koncept, ki ga je navedel DUPI (1999: 11)¹⁸, po katerem je humanitarna intervencija primer, ko države ali skupine držav z uporabo oborožene sile posredujejo v drugi državi brez dovoljenja legitimne vlade ciljne države (brez ali z odobritvijo VS OZN) izključno ali prevladujoče zato, da bi se zaščitilo prebivalstvo pred hudimi in množičnimi kršitvami človekovih pravic ali mednarodnega humanitarnega prava.

4. ZAŠČITA ČLOVEKOVIH PRAVIC KOT DEL MEDNARODNIH ZADEV

Zaščito človekovih pravic kot dela mednarodnih zadev navajam, ker gre za enega temeljnih pojmov, ki se pojavi tudi že v opredelitvi, ki sem jo sprejela kot operacionalno definicijo humanitarnih intervencij.¹⁹

Pred letom 1945 so bile človekove pravice predvsem del notranje pristojnosti držav. Mednarodno običajno pravo ni vsebovalo omejitev glede svobode države, da s svojimi državljani ravna v skladu z lastno diskrecijo. Vendar je bila prepoved posega državne oblasti v človekove pravice - kot negativna obveznost države - temeljna lastnost t.i. človekovih pravic »prve generacije«. To so temeljne človekove pravice ter državljanske in politične pravice, ki so bile institucionalizirane s prvimi zgodovinskimi dokumenti o človekovih pravicah (Virginijaska deklaracija o pravicah - 1776, Listina človekovih pravic - *Bill o Rights* - 1791, Deklaracija o pravicah človeka in državljana - 1789).

¹⁸ DUPI – Danski inštitut za mednarodne zadeve je na pobudo danske vlade leta 1999 pripravil poročilo o političnih in pravnih vidikih vprašanja, ali in v kakšnih okoliščinah se države lahko zatečejo k humanitarni intervenciji.

¹⁹ DUPI, 1999, str. 11

Dejansko pa so bile človekove pravice opredeljene kot univerzalne in neodtujljive šele po letu 1945. Z določili UL OZN, ki je nedvomno temelj sodobnega mednarodnega prava /.../, je spoštovanje in uveljavljanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin postalo mednarodno pravna obveza vseh držav. Mednarodna skupnost je upravičena in poklicana bedeti nad tem, kako katerakoli država spoštuje in uveljavlja tisto, čemur pravimo temeljne človekove pravice in svoboščine. Problematika človekovih pravic je danes nedvomno tudi v mednarodni pristojnosti in posegov mednarodne skupnosti v problematiko človekovih pravic v državi ni moč preprosto razglasiti za vmešavanje v notranje zadeve (Petrič 1988 :1392).

UL OZN temelji na načelu: »*Združitev narodov s ciljem obvarovati bodoče rodove pred strahotami vojne in potrditi vero v temeljne človekove pravice, v dostojanstvo in vrednost človekove osebnosti, v enakopravnost med spoloma ter v enakopravnost narodov*«.

Članice OZN že v preambuli UL OZN poudarjajo »vero v temeljne človekove pravice«, v členu 1/3 UL OZN pa se zavezujejo k spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi brez razlikovanja. V 55. členu UL OZN se članice ponovno zavzemajo za »splošno in dejansko spoštovanje človekovih pravic«, kar je nujen pogoj »za stabilnost in blaginjo, ki sta potrebni za mirne in prijateljske odnose med narodi«. Člen 56 UL OZN pa navaja: »Vse članice OZN se zavežejo delati skupaj in posamezno v sodelovanju z OZN, da se dosežejo cilji, navedeni v 55. členu.«

Vendar v UL OZN ni zapisano, katere so tiste temeljne pravice in svoboščine ljudi, ki jih morajo države spoštovati. Medtem ko so predvsem države evropskega Zahoda vztrajale pri človekovih pravicah, ki pravzaprav pomenijo kontinuiteto z davno angleško »*Magno charta libertatum*« in z ameriško in francosko meščansko revolucijo, so predvsem socialistične dežele evropskega Vzhoda izkazovale zadržanost do teh pravic, lastnih liberalni meščanski demokraciji, in postavljale v ospredje tako imenovane ekonomske, socialne in kulturne pravice (Petrič 1988 :1393). Katalog človekovih pravic in mednarodni instrumentarij njihovega varstva je bil urejen postopoma s posebnimi mednarodnopravnimi dokumenti. Prvi temelj mednarodnopravnega varstva človekovih pravic predstavljajo štiri *Ženevske konvencije* iz leta 1949 (z dodatnima protokoloma I. in II. iz leta 1977 do 1.oktobra 1999). *Ženevske konvencije* je ratificiralo 188 držav, protokol I. 155 držav in protokol II. 148 držav). *Splošno deklaracijo o človekovih pravicah* je GS OZN sprejela leta 1948.²⁰ To je dokument, ki naj bi izražal skupni ideal človeštva o tem, katere so temeljne človekove pravice in svoboščine. V

²⁰ Res. GS 217 A III, 10.12.1948

desetletjih je prav ta deklaracija in pravice, navedene v njej, četudi ni bila sprejeta kot mednarodnopravno zavezujoča, resnično postala skupni ideal človeštva.

Kot piše Lampe v delu *Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih*²¹ »s/o človekove pravice torej zajamčene z mednarodnim pravom. Funkcija mednarodnega prava je dvojna. Prvič: s splošnimi dokumenti (ali običajnim pravom) obvezati države, da implementirajo posamezne človekove pravice v svoje notranje pravo, jih spoštujejo in jim nudijo ustrezno pravno varstvo. S tem država tudi omejuje svojo absolutno suvereno oblast nasproti posamezniku. Druga funkcija mednarodnega prava pa je vzpostaviti učinkovit mednarodni nadzor nad implementacijo posameznih človekovih pravic, njihovega spoštovanja ter z njimi spoštovanja mednarodnih obveznosti samih. V ta namen so na podlagi posameznih konvencij ustanovljena posebna mednarodna telesa, ki služijo kot mednarodni monitor nad državami in njihovimi obveznostmi, kot reševalec sporov in kot supranacionalni garant posameznikovih človekovih pravic«.

Med različnimi mednarodnimi organizacijami ali institucijami, ki so namenjene varovanju človekovih pravic (vštevši tudi poglobitve organe Združenih narodov in nekatere specializirane agencije), ima še posebej pomembno vlogo tudi Komisija za človekove pravice (*Commision on Human Rights*)²². Ima namreč univerzalno jurisdikcijo nad vsemi državami članicami Združenih narodov v zvezi z varovanjem človekovih pravic, ne glede na to, ali je posamezna država mednarodno zavezana k varovanju in spoštovanju kakšne pravice na podlagi mednarodnega dokumenta. Primarna funkcija Komisije za človekove pravice je izvajanje političnega pritiska na posamezne države, pod katerih jurisdikcijo prihaja do množičnih ali stalnih kršitev človekovih pravic. Leta 1967 je ECOSOC sprejel Resolucijo 1235 in leta 1970 še Resolucijo 1503, s katerima je vzpostavila postopka za preiskave o kršitvah človekovih pravic. Postopek 1235 Komisiji omogoča, da na svojo lastno pobudo sproži postopek za preiskavo o množičnih kršitvah človekovih pravic. Vendar je sankcija le moralna - politični interesi posameznih držav, zastopanih znotraj Komisije, namreč večkrat preprečujejo začetek tega postopka. Postopek 1503 pa lahko uporabi tudi vsak posameznik ali skupina posameznikov, ki zatrjujejo kršitev človekovih pravic katerekoli države članice OZN. Njihova pritožba mora biti podprta z dokazi kršitev. Pritožba tako posameznika kot skupine

²¹ Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih (2004: 12)

²² Komisijo za človekove pravice je ustanovil ECOSOC leta 1946. Sestavlja jo 54 držav članic, ki jih določi ECOSOC za obdobje dveh let. Poudariti je potrebno, da Komisija za razliko mednarodnih teles – Odborov, ni nepristranski ali strokovni organ, temveč bolj političen. Sestavljajo jo namreč diplomati, ki so predstavniki posameznih držav članic. Spletna stran komisije: <http://uhchr.ch/html/intlinst.htm>

(seveda tudi nevladnih organizacij) ne sme biti anonimna. V primeru, da pritožba vsebuje vse zahtevane elemente, bo podvržena postopku pred Komisijo za človekove pravice. Ta jo bo posredovala državi kršiteljici. Le-ta lahko nanjo tudi odgovori. V primeru, da Komisija meni, da gre za hujše in trajne kršitve človekovih pravic, lahko predlaga konkretne ukrepe, običajno pa poda priporočila za razrešitev zadeve in jih posreduje ECOSOC-u. Pritožba 1503 je torej možna zaradi hujših kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ne glede na to, s katerim mednarodnim dokumentom so zajamčene, in neoziraje na to, ali je država-kršiteljica njihova stranka. Komisija lahko s svojo avtoriteto in politično močjo kar precej vpliva na države-kršiteljice.

Leta 1976 pa sta stopila v veljavo še dva mednarodna pakta (GS OZN ga je sprejela 16.12.1966), in sicer *Pakt o državljanskih in političnih pravicah*²³ (do 31.decembra 2003 ga je ratificiralo 151 držav) in *Pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*²⁴ (do 31.decembra 2003 ga je ratificiralo 148 držav). Oba dokumenta dopolnjujeta pravice, ki so že predvidene v Splošni deklaraciji in sta njena konkretizacija. Države so si s pristopom k Paktoma zadale temeljno mednarodnopravno obveznost, da bodo vsakomur pod svojo jurisdikcijo zagotovile in spoštovale vse pravice, zagotovljene s Paktoma (termin »vsakomur« pomeni vsaki osebi, brez diskriminacije glede na narodno ali socialno poreklo, raso, barvo kože, spol, jezik, veroizpoved, politično ali drugo prepričanje, premoženje, rojstvo ali kakšno drugo okoliščino).

V 60-tih letih, ko se je članstvo v OZN povečalo z 51 članic na 119 članic, so politične razlike mednarodno skupnost precej razdelile. Več kot polovica novih članic so namreč predstavljale bivše kolonije in to skupino držav so bolj skrbele ekonomske in socialne kakor pa državljanske in politične pravice, bližje državam Zahoda. (Bowles 2001: 47).

Kot v nadaljevanju dela *Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih* piše Lampe (2004: 16) je človekove pravice in svoboščine, zajamčene s *Paktom o državljanskih in političnih pravicah*, moč razvrstiti na:

-temeljne človekove pravice: pravica do življenja, ki je podkrepljena s prepovedjo smrtne kazni v Drugem fakultativnem protokolu k temu paktu, pravica do duševne in telesne

²³ Res. GS 2200 A (XXI), 16.12. 1966, v veljavo stopi 3.1. 1976

²⁴ Res. GS 2200 A (XXI), 16.12. 1966, v veljavo stopi 23.3. 1976

nedotakljivosti - prepoved mučenja, suženjstva, tlačanstva ali prisilnega dela, pravica do prostosti in osebne varnosti, prepoved diskriminacije in svoboda gibanja

-državlanske in politične pravice: svoboda mišljenja, svoboda izražanja, svoboda tiska, svoboda širjenja in prejemanja informacij, svoboda vesti in veroizpovedi, svoboda združevanja, pravica do zasebnosti in časti, pravica do osebnega statusa, pravica skleniti zakonsko zvezo, pravica do varstva družine, pravica do sodelovanja v javnih zadevah in aktivna in pasivna volilna pravica.

Države članice so se zavezale nuditi ustrezno pravno pot in ustrezne pravne instrumentarije (zakonske in druge ukrepe) v svojem notranjem pravnem redu za uresničevanje pravic, zajamčenih v Paktu. Vsakomur, ki pa zatrjuje, da so mu/ji bile kršene s tem paktom zajamčene pravice, morajo države zagotoviti učinkovito pravno sredstvo, zlasti tedaj, kadar je kršitev storila uradna oseba.

Za (mednarodno) pravo človekovih pravic pa je verjetno največji pomen Pakta mednarodni nadzor. Pakt namreč vzpostavlja pritožbeni mehanizem za nadzor implementacije Pakta v državah članicah. Pritožbeni postopek poteka prek posebnega mednarodnega telesa neodvisnih strokovnjakov - Odbora za človekove pravice²⁵. Odbor je popolnoma neodvisen, saj njegovi člani delujejo v osebni svojstvu in ne v svojstvu svojih držav. Funkcija Odbora je obravnavanje poročil, pritožb (sporočil) držav in, v skladu s Fakultativnim protokolom k temu Paktu, tudi pritožb (sporočil) posameznikov.

V skladu s Paktom morajo države članice poročati o svojih ukrepih za uresničevanje človekovih pravic, navedenih v Paktu. Države članice so tako določeno stopnjo svoje suverenosti prenesle na navedeni Odbor, saj so se zavezale upoštevati priporočila. Poročila morajo biti poslana Generalnemu sekretarju, ki jih posreduje Odboru in po posvetovanju z Odborom tudi odgovornim specializiranim agencijam (npr. ECOSOC-u, UNICEF-u, ipd.).

Odbor lahko pod posebnim pogojem sprejema in obravnava tudi sporočila, v katerih ena država trdi, da druga država članica ne izpolnjuje obveznosti iz Pakta. Ta pogoj je, da sta obe državi podali izjavo, s katero Odboru priznavata pristojnost sprejemati in obravnavati tovrstna

²⁵ Odbor za človekove pravice je bil ustanovljen leta 1977 in ga v skladu z določili Pakta sestavlja 18 članov, ki so državljani držav članic in so strokovnjaki s področja človekovih pravic ter osebe z visokimi moralnimi kvalitetai.

sporočila. Odbor pa mora najprej preveriti izčrpanost notranjih pravnih sredstev po splošnih načelih mednarodnega prava.

Pravice, zajamčene z *Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah* pa je moč razvrstiti na naslednje sklope:

- pravica do dela in pravice iz dela
- pravica do združevanja: pravica ustanavljati sindikate
- pravica do stavke
- pravica do socialne varnosti
- pravica do varstva družine
- pravica do primernega življenjskega standarda
- pravica do zdravja
- pravica do izobraževanja
- pravica do sodelovanja v kulturnem življenju

Za razliko od poročanja Odboru v skladu s Paktom o državljanskih in političnih pravicah Pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah zavezuje države članice, da poročajo Generalnemu sekretarju, ta pa kopije poročil preda v obravnavo ECOSOC-u oziroma specializiranim agencijam, če se vprašanja nanašajo na vprašanja, ki so v njihovi prisojnosti²⁶.

Uveljavitev spoštovanja človekovih pravic v mednarodnem pravu se torej ni ustavila samo pri določitvi tistih pravic, ki so jih države dolžne spoštovati. Vzpostaviti se je torej skušalo tudi mednarodne nadzorne organe in postopke, ki naj bi nad ravnanjem držav bedeli in prispevali k temu, da bi bilo spoštovanje pravic tudi dejansko uresničeno (Petrič 1988 :1394).

Obstaja pa tudi vrsta nadzornih postopkov, s katerimi je posamezniku ali skupini državljanov določene države omogočeno, da se obrnejo na mednarodni forum s sporočilom ali obtožbo, da so bile kršene pravice, ki bi jih bila država dolžna spoštovati. Gre za tako imenovani *Opcijski (ali fakultativni) protokol k paktu državljanskih in političnih pravicah*²⁷ (do 31.decembra 2003 je *Prvi opcijski protokol* ratificiralo 104 držav). Države, ki k temu opcijskemu protokolu pristopijo, privolijo v to, da se lahko njihovi državljani ali skupine državljanov neposredno

²⁶ Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih (2004: 23)

²⁷ Opcijski ali fakultativni protokol je sprejela GS OZN leta 1966 in velja od marca 1976

obračajo na Odbor OZN za človekove pravice s pritožbami in sporočili o kršitvah njihovih pravic, ki jim jih zagotavlja Pakt o državljanskih in političnih pravicah. Primarni pogoj uspešne peticije je izčrpanje notranjih pravnih sredstev in dejstvo, da je kršitev bila storjena po uveljavitvi Opcijskega protokola v državi-kršiteljici. V primeru, da Odbor odloči, da je pritožnik žrtev kršitve pravic, zajamčenih s Paktom, Odbor običajno naznani, kateri ukrepi države bi bili primerni za popravo kršitve pravic oziroma krivice. Ti ukrepi so lahko dejanska ustavitev kršitve, sprememba zakonodaje ali tudi izplačilo odškodnine in podobni ukrepi.

Vendar je v prvih dvajsetih letih, odkar imajo države možnost pristopati k opcijskemu protokolu, in v desetih letih, odkar deluje Odbor OZN za človekove pravice, k temu protokolu pristopilo le 40 držav. V tistih letih k opcijskemu protokolu niso pristopile nekatere države, ki se pogosto omenjajo kot vzor demokratičnosti, na primer Velika Britanija ali Združene države Amerike (Petrič 1988 :1397).

Pri opcijskem protokolu gre torej za postopek na mednarodni univerzalni ravni (za razliko od regionalnega varstva, na primer na podlagi Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah), ki omogoča celo individualno pritožbo. S tem postopkom je posamezniku zagotovljen položaj subjekta mednarodnega prava v razmerju z »vsemogočno«
suvereno državo²⁸.

Obstajata tudi dva protokola, ki se nanašata na otroke: eden določa, da noben otrok, ki še ni dopolnil 18 let, ne sme služiti vojski v oboroženem konfliktu (v veljavi od leta 2000); in drugi, ki prepoveduje prodajo ali prostitucijo otrok (v veljavi od leta 2000). (Bowles 2001: 48).

Poleg teh dokumentov so bile v okviru OZN sprejete še številne deklaracije in konvencije, ki so se navezovale na:

-genocid (*Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida*²⁹, 1948, veljavna že od leta 1951 - do 31.decembra 2003 jo je ratificiralo 135 držav)

-status beguncev (*Konvencija o statusu beguncev*³⁰ - do 31.decembra 2003 jo je ratificiralo 142 držav)

²⁸ Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih (2004: 22)

²⁹ Res. GS 260 A (III), 9.12.1948, v veljavo stopi 12.1.1951

³⁰ Res. GS 429 (V), 14.10. 1950, v veljavo stopi 22.4.1954

-preprečevanje diskriminacije in zaščite manjšin (*Deklaracija o pravicah oseb, ki pripadajo nacionalnim ali etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam*³¹,

*Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasnega razlikovanja*³² - do 31.decembra 2003 jo je ratificiralo 169 držav, *Zaščita pravic migracijskih delavcev in članov njihovih družin*³³ - do 31.decembra 2003 jo je ratificiralo 24 držav)

-promocijo pravic žensk (*Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk*³⁴ 1979, v veljavi od 1981 - do 31.decembra 2003 jo je ratificiralo 175 držav)

-pravice otrok (*Konvencija o pravicah otrok*³⁵ 1989, v veljavi od 1990 - do 31.decembra 2003 jo je ratificiralo 192 držav;³⁶)

-prepoved mučenja (*Deklaracija o zaščiti vseh oseb pred mučenjem in drugimi oblikami okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja*, 1975 in *Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja*³⁷ 1984, v veljavi od leta 1987 - do 31.decembra 2003 jo je ratificiralo 175 držav)

Leta 2000 sta bila sprejeta še dva protokola h Konvenciji o pravicah otrok - ena je dovoljeno starost za služenje vojaščine dvignila s 15 na 18 let, druga pa prepovedala prodajo in prostitucijo otrok. (Bowles 2001: 55).

Za nadzor nad izvajanjem konvencij so bili bodisi ustanovljeni posebni odbori, bodisi pa dokumenti sami vzpostavljajo svoj nadzor nad izvajanjem posameznih dokumentov in implementacijo določil teh dokumentov v notranje pravo.

V Evropi se že tja od začetka 50-tih let razvijajo posebne procedure in svojstveni evropski standardi človekovih pravic. Temeljijo na posebni Evropski konvenciji o človekovih pravicah,

³¹ Res. GS 47/135, 18.12.1992

³² Res. GS 2106 A (XX), 21.12.1965, v veljavo stopi 4.1.1969, do leta 2004 jo je ratificiralo 157 držav, sprejeta je bila na podlagi prejšnje Deklaracije Združenih narodov o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki jo je GS razglasila 20.11.1963

³³ sprejeta leta 1990

³⁴ Res. GS 34/180, 18.12.1979, v veljavo stopi 3.9.1981, sprejeta na podlagi prejšnje Deklaracije o odpravi diskriminacije žensk (7.11.1976)

³⁵ Res. GS 44/25, 20.11.1989, v veljavo stopi 2.9.1990

³⁶ do leta 2001 te resolucije nista ratificirali Somalija in ZDA

³⁷ Mučenje je inkriminirano kot vojno hudodelstvo in zločin proti človečnosti tudi s Statutom mednarodnega kazenskega sodišča (7. in 8.člen Rimskega statuta), poleg tega pa mučenje prepovedujejo tudi še nekateri specialni dokumenti –cf: Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih str. 36

sprejeti v Rimu leta 1950, in na nekaj mlajši, t.i. Torinski listini (Evropska socialna listina) iz leta 1961, ki postavlja v ospredje ekonomske in socialne pravice, kot so se oblikovale v zahodni Evropi. (Petrič 1988 :1397). Pogoj za članstvo v Evropski uniji je tudi pripravljenost sprejeti razne mednarodne nadzorne postopke nad spoštovanjem pravic iz Rimske konvencije, kar je v pristojnosti posebne komisije za človekove pravice v Strasbourgu in posebnega sodišča, Evropskega sodišča za človekove pravice.

Na regionalni ravni je bila tako v Evropi, kot v Ameriki in celo v Afriki sprejeta vrsta podobnih mednarodnih instrumentov, ki določila Splošne deklaracije o človekovih pravicah konkretizirajo na teh območjih, upoštevaje regionalne posebnosti in stopnje razvoja teh delov sveta (Petrič 1988 :1394).

Z zaščito človekovih pravic pa so se ukvarjale tudi regionalne organizacije. Med najbolj pomembne med drugim sodi Ameriška konvencija o človekovih pravicah³⁸. Preambula Dodatnega protokola k Ameriški konvenciji o človekovih pravicah razlaga, da »temeljne pravice človeka ne izhajajo iz državljanstva neke države«, iz česar izhaja, da mednarodne listine zgolj opredeljujejo človekove pravice, ki pa so nedeljive in človeku neodtujljive.

V regionalnem kontekstu je bilo vsesplošno stališče zavarovanju človekovih pravic kot legitimni skrbi mednarodne skupnosti potrjeno prek deklaracij, sprejetih v okviru KVSE/OVSE. Tako Helsinški sklepni akt iz konference KVSE leta 1975 v VII. poglavju o spoštovanju človekovih pravic in osnovnih svoboščin navaja: »Sodelujoče države prepoznavajo univerzalni pomen človekovih pravic in osnovnih svoboščin, katerih spoštovanje je bistveni dejavnik za mir, pravičnost in blaginjo, ki so potrebni za zagotovitev razvoja prijateljskih odnosov in sodelovanja med njimi in med vsemi državami«.

Podobno je tudi dokument iz moskovskega srečanja Konference o človeških dimenzijah KVSE poudaril: »Da so zadeve, ki zadevajo človekove pravice, osnovne svoboščine, demokracijo in vladavino prava, stvar mednarodne skupnosti, in spoštovanje teh pravic in svoboščin ustvarja enega od temeljev mednarodnega reda«. Sodelujoče države so kategorično in nepreklicno izjavile, da so »zadolžitve, ki so jih države prevzele na področju človeških dimenzij KVSE zadeve direktne in legitimne skrbi vseh sodelujočih držav in en pripadajo izključno notranjim zadevam določene države«.

Leta 1993 je na Dunaju potekala Svetovna konferenca o človekovih pravicah³⁹, ki je bila tudi eden najpomembnejših dogodkov, ki pričajo o mednarodnem razvoju na področju človekovih pravic. Na njej so članice OZN soglasno sprejele sklepni dokument⁴⁰ in z njim tudi 4. odstavek z navedbo, da je »spodbujanje in zaščita vseh človekovih pravic legitimna zadeva mednarodne skupnosti«. To ponovno potrjuje, da človekove pravice niso več izključno del notranje pristojnosti držav. Tudi Abiew (1999: 90) je napisal, »v/ečje spoštovanje človekovih pravic pomeni večjo verjetnost, da bo mednarodne skupnost v primeru kršitev aktivna pri zaščiti teh pravic.«

Pomemben dosežek te konference je bil tudi ta, da Visoki komisar za Združene narode, po rangi ob generalnem sekretarju prevzame pomembnejšo vlogo (Bowles 2001: 52).

Večina avtorjev se strinja, da hude kršitve človekovih pravic ne spadajo več v notranjo pristojnost držav, ne glede na člen 2/7 UL OZN, in se zadeve lahko loti ne le OZN, pač pa tudi mednarodne organizacije in bilateralni sporazumi držav.

DUPI (1999: 52) opozarja na to, da je načelo neintervencije, tudi če država ni podpisnica relevantnih konvencij o človekovih pravicah ali mednarodnega humanitarnega prava, lahko neuporabno, ker se določila pogodbe oz. konvencije kodificirajo in se posledično razvijajo v norme mednarodnega običajnega prava, ki so obvezujoče za vse države. Dejansko so najbolj osnovne norme prava človekovih pravic in mednarodnega humanitarnega prava zdaj obravnavane kot pravno obvezujoče za vse države kot del mednarodnega običajnega prava. Te norme so obligacije vseh držav do mednarodne skupnosti kot celote.

Tako je potrdilo tudi Meddržavno sodišče leta 1970, ko je podalo mnenje, da obligacije držav do mednarodne skupnosti kot celote vključujejo zavarovanje posameznika pred zločinom genocida, tako kot tudi zavarovanje načel in pravil, ki zadevajo osnovne pravice človekove osebnosti, nekatere so postale del korpusa splošnega mednarodnega prava, druge pa ščitijo mednarodni instrumenti univerzalnega ali kvazi-univerzalnega značaja. Leta 1986 pa je Meddržavno sodišče potrdilo tudi, da so osnovna določila Ženevskih konvencij o mednarodnem humanitarnem pravu norme mednarodnega običajnega prava in so kot take obvezujoče za vse države.

³⁸ Ameriška konvencija o človekovih pravicah, 1144 U.N.T.S. 123, v veljavo stopi 18.7.1978

³⁹ Konferenca je bila junija 1993, udeležili so se je predstavniki 171 držav, 800 nevladnih organizacij, narodne institucije, akademiki, skupno 7000 sodelujočih. (Bowles 2001: 51).

⁴⁰ Dunajska deklaracija in akcijski program, GS A/CONF: 157/23, 1993

Tudi organi OZN so ob mnogih priložnostih obsodili množične in sistematične kršitve človekovih pravic znotraj države. Pomembni primeri so: politika apartheida v Južni Afriki in Južni Rodeziji (obsoja jo GS OZN od leta 1946 in VS OZN od leta 1960), kitajsko zatiranje Tibetanskega ljudstva (GS OZN je to obsodila leta 1959), portugalsko zatiranje ljudstev in kolonij v Angoli, Mozambiku in Gvineji (VS OZN je to obsodil od leta 1961), resne kršitve človekovih pravic na Dominikanski republiki (VS OZN je to obsodil leta 1965), kršitve človekovih pravic v Čilu pod Pinochetom (GS OZN to obsoja od leta 1976), iraško zatiranje Kurdov (VS OZN je to obsodil leta 1991), etnično čiščenje in prisilna odstranitev manjšin v bivši Jugoslaviji (VS OZN to obsoja od leta 1992).

GS OZN je leta 1970 izrazila tudi splošno stališče mednarodne skupnosti na način: »Mednarodne konvencije in deklaracije, ki so bile sprejete v okviru OZN izražajo moralno zavest človeštva in predstavljajo humanitarne standarde za vse člane mednarodne skupnosti« (DUPI 1999: 53).

Legitimna mednarodna skrb za najresnejše in sistematične kršitve človekovih pravic obstaja ne glede na to, kdo jih zagreši znotraj ozemlja države. To se odseva tudi prepoznavanju individualne kazenske odgovornosti po mednarodnem pravu za najresnejše zločine proti človeštvu. Leta 1993 in 1994 je VS OZN ustanovil ad hoc mednarodna kazenska sodišča za pregon oseb, odgovornih za genocid, zločine proti človeštvu in resne kršitve mednarodnega humanitarnega prava, ki so bili zagrešeni na ozemlju bivše Jugoslavije in Ruande. Ta razvoj je dosegel svoj vrhunec z ustanovitvijo stalnega Mednarodnega kazenskega sodišča. Jurisdikcija tega sodišča pa je dopolnilna – tisti državni – in tako obstaja le v kolikor država ni pripravljena ali ni sposobna izvajati kazenskega pregona (DUPI 1999: 55).

5. RAZVOJ KONCEPTA HUMANITARNIH INTERVENCIJ, MEDNARODNO-PRAVNI OKVIR IN PREDSTAVITEV NEKATERIH AVTORJEV

5.1. MEDNARODNO PRAVO IN HUMANITARNA INTERVENCIJA

Hedley Bull (1995: 122) je zapisal naslednjo definicijo: »Mednarodno pravo lahko razumemo kot skupek pravil, ki zavezujejo države in druge akterje v svetovni politiki v njihovih odnosih drug z drugim in ki imajo status prava.« Andrassy (1995: 1) je podobno opredelil mednarodno pravo kot skupek pravnih pravil, ki ureja odnose v mednarodni skupnosti med priznanimi subjekti.

38/1. člen Statuta Meddržavnega sodišča (ICJ) navaja vire mednarodnega prava:

Sodišče, katerega naloga je odločiti v skladu z mednarodnim pravom v sporih, ki se mu predložijo, naj uporablja:

- a) *meddržavne dogovore, bodisi splošne bodisi posebne, s katerimi so postavljena pravila, ki jih države v sporu izrecno pripoznavajo;*
- b) *mednarodni običaj kot dokaz običajne prakse, ki je sprejeta kot pravo;*
- c) *običajna pravna načela, ki jih pripoznavajo civilizirani narodi;*
- d) *sodne odločbe, s pridržkom določbe 59. člena, in nauk najbolj kvalificiranih pravnih strokovnjakov različnih narodov kot pomožno sredstvo za ugotavljanje pravnih pravil.*

5.1.1. Mednarodno običajno pravo

Mednarodni običaj je pogosto definiran kot pravo, ki izvira iz splošne in dosledne prakse držav. Znotraj mednarodnega običajnega prava je Degan (1997: 143-144) ločil dva elementa: materialni element je praksa, ki je splošna ali skupna zgolj dvema mednarodnima subjektoma v njunih medsebojnih odnosih; psihološki element pa je *opinio juris sive necessitatis*, kar pomeni, da so akterji enotno, dosledno in z dolgotrajno prakso sprejeli za pravo. Ian Brownlie (1990/1995: 4-11) pa je navedel štiri elemente mednarodnega običaja: trajanje, enotnost oziroma doslednost prakse; splošnost prakse; in *opinio juris et necessitatis*.

Obstajata torej, poleg omenjenih, dva bistvena vira mednarodnega prava: prvi je mednarodno običajno pravo, kjer gre za neke vrste neformalen, nenapisan skupek pravil, ki mora

izpolnjevati dva bistvena elementa: objektivni element ponavljajoče se prakse držav in pa t.i. zavest, da gre za izvrševanje pravnih norm, torej za t.i. *opinio juris*. Ponavljajoče se dejanje države postane običajno pravo. Večina pravil običajnega prava je univerzalno aplikativnih, kar pomeni, da lahko vse države prispevajo k njegovemu razvoju, ohranjanju ali spremembi. Države ga bodisi aktivno podpirajo skozi prakso, pasivno podpirajo s tem, da ne storijo nič zoper njega, ali pa se mu aktivno zoperstavijo z nasprotujočo prakso ali s protesti. Samo če večina držav podpre in se nobena ali le nekaj držav upre, tako da lahko zahtevano novo ali zaželeno novo ali spremenjeno pravilo postane obvezujoče pravilo mednarodnega običajnega prava.

Na razvoj običajnega mednarodnega prava so imele države in akademski pravniki dolgo različne poglede. Obstaja korpus prava - mednarodnega običajnega prava, ki v večji meri izhaja iz skupnega razumevanja pravne relevantnosti in kolektivnosti ustvarjanja prava. Nekateri avtorji so poudarjali, da samo dejanja štejejo kot praksa, vendar dejanja ne morejo biti pravo. Pravo mora biti življenjsko, upoštevati mora dejansko stanje in prevladujoče vrednote civilizirane družbe.

Obstajajo tudi kriteriji za formacijo novih pravil mednarodnega običajnega prava, ki so: količina ustaljene prakse, ki jo spremlja *opinio juris sive necessitatis* (Chesterman 2001: 62).

Polarizacija med tistimi, ki mislijo, da samo dejanja ustvarjajo državno prakso, (npr. D'Amato in Wolfke - ta stališča dajejo dejanjem intervencij velik pomen) in tistimi, ki podpirajo širšo koncepcijo, je morda najbolj očitna pri debati o tem, ali in kako resolucije mednarodnih teles, kakršna je Generalna skupščina OZN, prispevajo k razvoju običajnega mednarodnega prava. Od šestdesetih let prejšnjega stoletja naprej so države v razvoju in precejšnje število avtorjev trdili, da so resolucije pomemben vir mednarodnega običajnega prava. Leta 1986 je primer Nikaragve na Meddržavnem sodišču (ICJ) podprl to stališče s tem, da je ta organ sprejel mnenje, da so resolucije Generalne skupščine OZN odigrale pomembno vlogo v razvoju pravil mednarodnega običajnega prava, ki prepoveduje intervencije in agresijo. To odločitev Meddržavnega sodišča so obsodile ZDA, ki so se skupaj s pomembnim številom ameriških avtorjev uprle slehernemu prizadevanju, da bi resolucije priznali kot prakso držav.⁴¹ Znano pa je na primer tudi, da so ZDA Jemnu odtegnile 70 milijonov \$ letne denarne pomoči, ker je

⁴¹ Humanitarian interventions (2003)

nasprotoval resoluciji VS OZN 678⁴². Danes resolucije Generalne skupščine OZN igrajo precej manj pomembno vlogo v debatah o genezi mednarodnega običajnega prava, kot so jo pred dvajsetimi leti.

5.1.2. Mednarodno pogodbeno pravo

Mednarodne pogodbe so pisni akti, ki jih sklepata dve ali več držav, in tisti, ki jih sklepajo države članice OZN in so navadno registrirane pri Sekreteriatu OZN. Te pogodbe se razlagajo na podlagi argumentacijskih pravil, ki jih vsebuje Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb⁴³, za katero velja, da gre na področju mednarodnih pogodb za najpopolnejšo kodifikacijo mednarodnega običajnega prava. Najpomembnejše pravilo, ki zadeva interpretacijo mednarodnih pogodb, je izpostavljeno v 31. (1) členu:

»Pogodba mora biti interpretirana v skladu z običajnim pomenom, ki ga je treba razumeti v dobri veri in v skladu z običajnim pomenom, ki ga je treba pripisati členom pogodbe v njihovem kontekstu v luči njihovega cilja in namena.«

Predlog, da bi pogodba in njeni členi lahko bili modificirani zaradi kasnejše prakse, ni dobil zadostne podpore, da bi bil vključen v omenjeno konvencijo. Kljub temu pa Dunajska konvencija dovoljuje interpretacijo pogodb v luči »kakršnekoli kasnejše prakse pri aplikaciji pogodbe, kar vzpostavlja dogovore med strankami, glede njene interpretacije« (Chesterman 2001: 58). Pomemben je tudi 64. člen Dunajske konvencije, ki navaja, da: »če se pojavi nova peremptorna⁴⁴ norma splošnega mednarodnega prava, se katerakoli pogodba, ki je v konfliktu s to normo, konča.« Vendar besede v pravnih tekstih ponavadi nimajo fiksnega pomena. Vedno morajo biti interpretirane in interpretacija nujno vodi k neki stopnji subjektivnosti, pri čemer je Meddržavno sodišče v Haagu glavni razlagalec mednarodnih pogodb.

Meddržavno sodišče v Haagu kot konvencijsko pravo - pogodbe razlagajo ponekod že konvencije same, čeprav so seveda tudi tu možne napačne razlage in torej tudi pritožbe, pri čemer se je pogosto treba zateči k pomožnim sredstvom razlage - nekatere konvencije celo vsebujejo vrstni red, katera argumentacijska pravila je potrebno primarno upoštevati. Vse hierarhične odnose lepo razrešuje Meddržavno sodišče v Haagu, ponavadi v skladu s splošnimi pravnimi načeli, denimo *lex superior derogat legi inferiori* (da višji predpis

⁴² Resolucija VS OZN iz dne 29.11. 1990 v zvezi z uporabo VII. člena UL OZN v primeru Kuvajt-Irak

⁴³ Vienna Convention on the Law of Treaties

⁴⁴ Termin peremptorna norma se razlaga kot: »norma, od katere ni dovoljena derogacija in ki se jo lahko modificira le z sledečo normo splošnega mednarodnega prava, ki ima enak značaj.«

derogira nižjega, ali s svojo sodbo ustvari precedens, ki določenemu običajnemu pravnemu predpisu daje večjo veljavo kot drugemu...).

Ius cogens so pravila, ki jih v nobenem primeru ne sme nihče kršiti in po pravni sistematizaciji predstavljajo hierarhično najvišje norme, kršitev katerih predstavlja mednarodno sankcijo, ponavadi v obliki Mednarodnega sodišča.

Viri mednarodnega prava niso rangirani po pomembnosti, je pa trend po Drugi svetovni vojni povečal »pomembnost« pogodb, ki so v določeni meri začele zamenjavati običajno pravo. Pogodbe predstavljajo osnovne (formalne) zapise, katerim so se zavezale države. Mednarodni običaj pomeni, da je večina držav s svojim vedenjem pokazala, da sprejema določeno načelo za obvezujoče, čeprav to ni formalno kodificirano s pogodbo. Običajna ali splošna pravna načela v nekem obsegu izhajajo iz skupnih temeljev notranjih pravnih redov držav. Sodne odločbe in pravno učenje pa so morda najbolj »neoprejemljivi« vir mednarodnega prava, saj lahko včasih predstavljajo dokaz običajnega prava, spet drugič pa imajo le sekundarno vlogo (Garrett: 1999: 42).

Kot pravi profesor Brierly, pravo ni nesmiselni niz pravil, ki naj bi jih mehanično aplicirala sodišča, pač pa obstaja za določene cilje, četudi so ti cilji lahko različno interpretirani v različnih časovnih obdobjih in v različnih krajih.

Zagovorniki humanitarne intervencije iščejo pravno podlago v razlagi, da so take intervencije že dolgo sprejeta praksa med državami, pa tudi številni pisci vse od Huga Grotiusa naprej jo opredeljujejo kot sprejemljivo akcijo. Nasprotniki humanitarne intervencije pa trdijo, da za to ni mednarodnopravne podlage in da so take akcije še posebej prepovedane z mednarodnimi pravnimi normami. Ob tem menijo tudi, da nikoli ni obstajala pravica do humanitarne intervencije po mednarodnem običajnem pravu. Zagovorniki humanitarne intervencije tako menijo, da so države večkrat intervenirale iz humanitarnih razlogov; nasprotniki pa menijo, da so taki primeri (če so sploh) redki. (Garrett 1999: 42-43)

5.2. Razvoj koncepta humanitarne intervencije

Koncept humanitarne intervencije se je razvijal postopoma, ko so razni teoretiki in pisci poskušali v mednarodno-pravnem redu zaobjeti koncept suverenosti skupaj s konceptom človekovih pravic, ter relevantna določila Ustanovne listine OZN primerjati z analizo mednarodnega običajnega prava. Tako se je dejansko začelo oblikovati pomembno vprašanje, ali obstaja pravica do humanitarne intervencije, ki bi bila lahko izvedena v skladu s pravom UL OZN, ki je najvišji pravni akt mednarodnega prava. Da bi to pravico vzpostavili kot pravico mednarodnega prava, je potrebno dokazati: bodisi da taka pravica ni nekompatibilna z določili člena 2(4)⁴⁵ UL OZN, bodisi da člen 2(4) ne prepoveduje unilateralne akcije kot oblike samo-pomoči, ki je v mednarodnem običajnem pravu upravičena, ko kolektivni varnostni sistem, ki ga predvideva UL OZN, ne uspe odpraviti krize (Chesterman 2001: 45-47).

Člen 2(4) torej prepoveduje grožnjo ali uporabo sile proti teritorialni integriteti ali politični neodvisnosti katerekoli države... Edini izjemi te prepovedi sta »inherentna pravica individualne ali kolektivne samoobrambe« v členu 51. ter akcije udejanjanja, ki jih odobri VS OZN v skladu s VII. poglavjem. Da bi dokazali, da je pravica humanitarne intervencije kompatibilna s pogoji UL OZN, je potrebno pokazati, da le-ta ni kršila člena 2(4).

V pravni doktrini se je razvila doktrina intervencije v korist človečnosti, po kateri naj bi države imele pravico intervenirati s silo »v primerih, ko država svoje subjekte obravnava na način, ki šokira zavest človečnosti«.⁴⁶

Grizold v svojem pomembnem članku o humanitarnih intervencijah (2003: 38) opozarja na pomemben vidik, da bi priznanje doktrine humanitarne intervencije pomenilo ogrožanje načel suverenosti in neintervencije v svetu, v katerem ni dogovora, katera moralna načela naj pravzaprav usmerjajo humanitarno intervencijo. Nadaljuje z mislijo, da »če za humanitarno intervencijo ni pravno obvezujoče podlage, ker v mednarodni skupnosti tudi ni univerzalnega razumevanja pojmov varnosti in morale, pa so si države sveta vendarle složne v tem, da obstajajo izjemni primeri hude humanitarne krize (genocid, suženjstvo, množična mučenja in pregon itd.), ki morebitno humanitarno intervencijo opravičujejo.

⁴⁵ člen 2(4) navaja: »Vsi člani bi se v njihovih mednarodnih odnosih morali izogibati grožnji ali uporabi sile, ki bi bil naperjena proti teritorialni integriteti ali politični neodvisnosti katerekoli države, ali bi bila na katerikoli drug način nekonsistentna z Nameni Združenih narodov.«

⁴⁶ DUPI, str. 78

Lahko pa gre tudi za to, da je pravica do humanitarne intervencije nastala šele potem, ko je bila sprejeta UL OZN. Tovrstna sprememba obligacij UL OZN bi lahko nastala kot rezultat sledeče prakse držav ali z nastajanjem nove norme mednarodnega običajnega prava:

5.3. Predstavitev nekaterih avtorjev

Grizold (2003: 38) navaja, da v strokovni literaturi avtorji, ki opravičujejo humanitarno intervencijo v notranje zadeve drugih držav, to argumentirajo na osnovi štirih temeljnih podmen.

»Prvič, da imajo vsi ljudje enake moralne interese, potrebe in pravice, ki jih je treba spoštovati. Nekateri izpostavljajo človekove pravice, ki so grobo kršene, ko gre za mučenje, ubijanje, zaslužjevanje, zapiranje brez sodbe in podobno. Drugi navajajo potrebe in interese ljudi, ko gre za samoobrambo, samozaščito ali samopomoč. Oboji zagovarjajo stališče, da je humanitarna intervencija upravičena, če so človekove pravice in temeljne svoboščine ljudi v določeni državi brutalno in sistematično kršene. Drugič, da mora država spoštovati interese in potrebe svojih prebivalcev. To med drugim pomeni, da politična država nima pravice vladati tako, da ogroža varnost in blaginjo svojega prebivalstva. Državna suverenost je upravičena le, če omogoča uresničevanje potreb in interesov svojega prebivalstva. Tretjič, da pravice in interesi enih ljudi povzročajo dolžnosti drugim ljudem. To pomeni, da so zunanji akterji - država ali mednarodna skupnost - dolžni ne le spoštovati človekove pravice, ampak tudi pomagati prebivalcem, ko so njihove pravice kršene, četudi jih krši njihova lastna država (t.i. pozitivne in negativne dolžnosti ljudi in institucij). Skratka, zunanji akterji imajo dolžnost intervenirati v notranje zadeve države, kadarkoli obstaja realna potreba po zaščiti pravic ljudi v tej državi. Četrtrič, ob podmeni, da je humanitarna intervencija lahko uspešna. Mnogi avtorji, ki sicer zagovarjajo zaščito človekovih pravic, ne podpirajo človekoljubne intervencije prav zaradi dvoma o uspešnosti takšnega posega v notranje zadeve drugih držav. Po drugi strani pa sta nam primera genocida v Ruandi in množičnih pobojev v Srebrenici več kot nazorno dokazala, kakšne so lahko posledice brezbriznosti in neintervencije mednarodne skupnosti.«

Različni avtorji (na primer Lillich, McDougal, Reisman, Tesón, D'Amato), predvsem zagovorniki pravice do humanitarne intervencije, so izoblikovali moralne, pravne in politične kriterije za humanitarno intervencijo (tudi brez odobritve VS OZN). Michael Reisman je tako v enem izmed svojih del zapisal tudi opravičilo za unilateralno intervencijo, ki se izvede, da pospeši demokracijo in s tem se po njegovem mnenju tudi bistveno spremeni definicija suverenosti v primerih, ko gre za nedemokratske vlade (Chesterman 2001: 91). Poleg tega je

dal velik poudarek tudi pravicam. Med drugim je v tej zvezi zapisal: »Pravice brez sredstev sploh niso pravice, in če prepovemo unilateralno kaznovanje očitnih kršitev pravic v primerih, ko multilaterne možnosti izostanejo, to dejansko pomeni konec teh pravic.« Fernando Tesón v svoji doktorski tezi o humanitarni intervenciji poudarja, da »rezultat prave⁴⁷ humanitarne intervencije ni osvojitve teritorija ali politična podreditev« (na kar implicira člen 2(4)).⁴⁸ Poleg tega avtor poudarja tudi upoštevanje človekovih pravic. Ricahrd Lillich je v svojem delu iz leta 1967 zapisal, da »je v odsotnosti učinkovite akcije OZN unilateralna intervencija s strani držav dovoljena v primerih, ko gre za grobe kršitve človekovih pravic (Chesterman 2001: 53).

Nasprotniki (na primer Roberts, Whitman, S. Murphy, Donnelly) pa so po drugi strani več pozornosti namenjali nevarnostim humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN, predvsem posledicam za mednarodni pravni in politični red in možnostmi zlorabe. Grizold (2003: 38) navaja tudi avtorje, ki v strokovni literaturi nasprotujejo humanitarni intervenciji in dokazujejo, da je nelegitimna. »Te navajajo predvsem naslednje: da takšna intervencija ne spoštuje pravice do politične samostojnosti, da ruši mednarodno stabilnost in da je le redko uspešna.«

Dva pomembna avtorja, ki nasprotujeta intervenciji, nasprotovanje argumentirata s pravicami družbe oziroma države. Christian Wolff nasprotuje intervenciji zaradi »notranje« pravice države, da je samostojna. Wolff trdi, da pravo narodov ni nič drugega kot naravno pravo, aplicirano na narode. Pri tem razume države podobno kot ljudi, saj pravi, da moramo prav tako, kakor spoštujemo neodvisnost ljudi, spoštovati tudi neodvisnost držav. Narodi so po njegovi sodbi po naravi povezani med seboj na enak način, kakor so med seboj povezani posamezniki. Na osnovi takšnega razmišljanja Wolff sklepa, da nobena država nima pravice intervenirati v notranje zadeve drugih držav. Toda bistvo Wolffove trditve je sporno, saj je težko izenačevati dve tako različni entiteti, kot sta človek kot posameznik, in država kot družbena skupnost, ker na ta način država pod krinko svoje politične suverenosti lahko skrije zatiranje lastnih prebivalcev. Podobno kot Wolff se tudi Michael Waltzer sklicuje na pravico skupnosti do samostojnosti, vendar državi ne pripisuje neodvisnih moralnih vrednot. Waltzer nasprotuje intervenciji z argumenti, ki izhajajo iz dveh predpostavk: prva je ta, da imajo ljudje pravico živeti kot člani zgodovinske skupnosti in izražati svojo kulturno dediščino skozi

⁴⁷ Avtor tu uporablja angleško besedo: genuine

⁴⁸ Kot primer avtor navaja tudi invazijo ZDA na Panamo leta 1989 – ki je bila v skladu s členom 2(4), ker ZDA niso kolonizirale Paname.

politične oblike življenja v skupnosti, ki se jim zdi najprimernejša (pri čemer je treba podvreči dvomu možnost, da te pravice državljani dejansko niso mogli uresničiti). Druga pravi, da vsi tisti zunaj določene države niso poklicani presojeti o njeni legitimnosti, ker ne poznajo dovolj razmer v državi. Zato države nimajo pravice do intervencije v notranje zadeve drugih držav. Waltzerjev argument proti intervenciji je doživel veliko pozornost. Mnogi avtorji problematizirajo predvsem njegovo trditev, da so zunanji akterji neustrezno oziroma premalo informirani o notranjih zadevah v drugih državah, da bi lahko verodostojno sodili o njihovi legitimnosti. Dejstvo pa je, da imajo t.i. zunanji akterji, na primer OZN, spričo sedanjega razvoja globalnih komunikacij prav gotovo možnost spoznati notranji ustroj posameznih držav, njihov socio-ekonomski okvir, zgodovino, tradicije itd.. Tako si lahko ustvarijo kompetentno mnenje o tem, ali imajo v posameznem primeru opraviti z demokratično državo, ali ne. Prav tako lahko danes v svetu najdemo vrsto primerov, ko politične elite v posameznih državah ne predstavljajo vrednot in interesov celotne populacije, ampak le vrednote in interese majhnega dela prebivalstva, in to dejstvo prav z zatiranjem svoboščin spretno prikrivajo«. Grizold nadalje tudi navaja (Grizold 2003: 38), da »avtorji, kot so Bull, Nardin, Vincent, Slater in nekateri drugi menijo, da bi dovoljenje za humanitarno intervencijo spodbudilo tudi druge intervencije, kar bi lahko morda destabiliziralo obstoječi mednarodni red.« V nadaljevanju še pravi: »tretji argument proti humanitarni intervenciji temelji na predpostavki, da je intervencija ponavadi neuspešna pri uresničevanju zastavljenih ciljev. Neuspešnost intervencije naj bi bila posledica predvsem štirih dejavnikov:

- nepoznavanja notranjih zadev v državah, v katerih se intervenira
- napačnih motivov za intervencijo, saj naj bi države le redko delovale altruistično, da zaščitijo pravice ljudi v drugih državah; pogosto ravnajo tako le zaradi svojih nacionalnih interesov (dejstvo je, da politika demokratičnih držav vsebuje tudi humanitarne elemente, t.j. spoštovanje človekovih pravic in da si države krepijo svojo verodostojnost tudi s humanitarnimi dejanji);
- upora različnih družbenih skupin v državi, v kateri je bila izvedena intervencija (ponavadi se doseže konsenz vseh sprtih strani o humanitarni intervenciji; če pa pride do upora manjših skupin, to ne bi smelo predstavljati problema za nosilce intervencije);
- vojaških pomislekov proti intervenciji, ko zunanji akterji ne bi mogli zagotoviti dolgoročne
- stabilnosti v drugi državi, kajti to lahko storijo le ljudje, ki se poistovetijo s političnim sistemom svoje države in so se pripravljani zanj tudi bojovati (John Stuart Mill)«.

6. OD HUMANITARNE INTERVENCIJE Z ODOBRTVIJO VS OZN DO PREVENTIVNE VOJNE

6.1. Humanitarna intervencija z odobritvijo VS OZN

Če humanitarna situacija v neki državi pomeni grožnjo mednarodnemu miru, je VS OZN v skladu z VII. členom Ustanovne Listine OZN kompetenten, da odloči, kateri ukrepi so potrebne za vzdrževanje mednarodnega miru, vključno z uporabo sile.

UL OZN temelji na sistemu kolektivne varnosti. UL OZN na VS OZN prenaša primarno odgovornost za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti, VS OZN izvaja svoje dolžnosti v imenu držav članic (člen 24(1)). Subsidiarno odgovornost za mednarodni mir in varnost pa imajo drugi organi OZN, predvsem Generalna skupščina OZN.

Odločitve VS OZN so za države članice obvezujoče (člen 25). Odločitev VS OZN zahteva pritrdilno glas 9 izmed 15 članic, vključujoč glasove stalnih članic: ZDA, Velike Britanije, Francije, Kitajske in Rusije (člen 27(3)). V skladu z ustaljeno prakso »vzdržani glas« ene ali več članic ne preprečuje odločitve. VII. poglavje UL OZN predstavlja pravno osnovo za akcijo VS OZN, da vzdržuje mednarodni mir in varnost. (DUPI 1999: 58).

Po 39. členu UL OZN, VS OZN določi obstoj »grožnje miru, kršitve miru ali dejanja agresije« in pripravi predloge ali odloči o ukrepih, ki so potrebni za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti. Ukrepi, o katerih odloči VS OZN, lahko vključujejo tudi ne-vojaške ukrepe, kot so to ekonomske sankcije ali zaostritev diplomatskih odnosov. Le v primeru, da so tovrstni ukrepi neprimerni, lahko VS OZN odloči, da prevzame akcijo, ki vključuje uporabo vojaške moči (člen 42). Varnostnemu svetu ob tem pomaga in svetuje Military Staff Committee, ki je ustanovljen s temi nameni in ga sestavljajo šefi osebja stalnih članic (člen 47).

Vendar je glavna pomanjkljivost sistema kolektivne varnosti ta, da VS OZN sam ne razpolaga z vojaškimi silami, ker dogovori, ki so jih predvidevali v 43. členu, dejansko niso bili nikoli uresničeni. Tako mu pravzaprav nobena država članica ni dolžna dati na razpolago svojih vojakov.

A odsotnost dogovorov iz člena 43 še ne pomeni, da VS OZN ostaja brez pooblastil, ki jih ima s VII. poglavjem, da ukaže uporabo sile, če ugotovi obstoj »grožnje miru« ali kaj podobnega. (člen 39).

Odobritev VS OZN se lahko nanaša na države članice v splošnem, na določeno državo članico, ali pa na regionalno organizacijo ali agencijo.

Uporaba sile s strani držav je v skladu s poprejšnjo odobritvijo VS OZN pod VII. poglavjem UL OZN, pravna stran pa v okviru mednarodnega prava, če je akcija izpeljana v skladu z pravili mednarodnega humanitarnega prava, ki obravnavajo mednarodne oborožene spopade. Takšna akcija se zgodi z odgovornostjo in z nadzorom VS OZN. Četudi intervencijo dejansko izpeljejo države, je pri tem vključen tudi generalni sekretar OZN. Ko avtorizirane države ali regionalne organizacije izpeljejo akcijo, so pogoji, ki so izpostavljeni v odobritvi, nanašajoči se na cilje akcije, omejitve glede obsega in trajanja, zanje obvezujoči. Katerakoli uporaba sile, ki presega odobritev VS OZN, je kršitev mednarodnega prava (razen če je vzpostavljena alternativna pravna osnova). (DUPI 1999: 57-60)

Leta 1990 je VS OZN z resolucijo 678 (1990)⁴⁹ po VII. poglavju prvokrat v zgodovini odobril uporabo sile in s tem prisilil Irak, da se umakne iz Kuvajta. S pravnega vidika invazija na Kuvajt ni potrebovala odobritve VS OZN, kajti Kuvajt je že sam prosil za pomoč.

V primeru agresije s strani Severne Koreje na Južno Korejo leta 1950 pa je VS OZN z resolucijama 83 in 84 (1950) državam članicam »priporočil«, naj zadržijo napad Severne Koreje, da bi tako ponovno vzpostavili mednarodni red ter »avtoriziral« mednarodne sile, da med operacijami uporabijo zastavo OZN.

V 90-tih letih prejšnjega stoletja je VS OZN ob več priložnostih avtoriziral uporabo sile po VII. poglavju UL OZN v odgovor na grožnje mednarodnemu miru, ki so nastale zaradi notranjih konfliktov znotraj držav, z hudimi humanitarnimi posledicami.

Leta 1950 je Generalna skupščina OZN sprejela resolucijo *Uniting for peace*, s katero je trdila, da ima subsidiarno odgovornost za mednarodni mir in varnost ter kompetence za dajanje priporočil, nanašajočih se na ukrepe, potrebne za vzpostavljanje in ohranjanje miru. V 50-tih letih prejšnjega stoletja je GS OZN na podlagi te resolucije prevzela nalogo mirovništva (peace-keeping). Vendar nikoli ni bilo predlogov, da bi se na podlagi te resolucije lotili vojaških ukrepov. Dandanes je ta resolucija izgubila precej pomembnosti.

Splošno sprejeto je, da ima VS OZN izključno pooblastilo glede prevzemanja ali avtoriziranja akcij, ki vključujejo uporabo sile, ki bi bila sicer po mednarodnem pravu nelegalna.

Danes se kot ena bistvenih zadev pojavlja vprašanje, ali in v kakšnih okoliščinah lahko situacijo humanitarne krize znotraj države, ki jo je povzročila državljanska vojna (hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava) ali zatiranje civilnega prebivalstva (hude in množične kršitve človekovih pravic), obravnavamo kot »grožnjo miru« v skladu s pomenom

člena 39. Kot »grožnjo miru« razumemo grožnjo mednarodnemu miru, četudi ne gre za vojaški spopad med državami.

Dejansko je VS OZN v mnogih primerih obravnaval notranje situacije - kot državljanske vojne, množične in hude kršitve človekovih pravic - kot grožnjo mednarodnemu miru. Gotovo imajo take situacije tudi posledice, ki so občutne za mednarodno skupnost: valovih beguncev, destabilizacija regije in podobno.

6.2. Humanitarna intervencija brez odobritve VS OZN

Izkušnje obeh svetovnih vojn so mednarodno skupnost prepričale, da je uporaba sile za reševanje mednarodnih sporov kršitev državne suverenosti nepriporočljiva, in Ustanovna listina OZN je tako prepovedala uporabo sile med državami ter dovolila samo uporabo sile za primer samoobrambe in uporabo sile, ki jo odobri VS OZN, da tako ohranja mednarodni mir in varnost.

Po drugi strani pa se mednarodno pravo ukvarja z zaščito posameznikov in s tem omejuje suverenost države, da s svojimi državljani ravna po lastni diskreciji. Sprejeti so bili številni instrumenti za varovanje temeljnih človekovih pravic in pravil mednarodnega humanitarnega prava. VS OZN je v zadnjih letih uporabil svoje kompetence, ki jih ima s VII. poglavjem UL OZN, da je zaukazal mednarodne akcije, ki naj bi reševale humanitarne krize znotraj držav, ki so bile nastale zaradi velikih in množičnih kršitev človekovih pravic in mednarodnega humanitarnega prava.

Dilema mednarodne skupnosti pa se pojavi, ko VS OZN zaradi veta ene ali več stalnih članic ne uspe avtorizirati akcije, ki bi bila potrebna, da prepreči humanitarno katastrofo v državi. V takem primeru se pojavlja vprašanje, ali imajo države po mednarodnem pravu pravico izvesti humanitarno intervencijo na lastno pobudo in, ali ima prednost prepoved uporabe sile. Legitimnost in legalnost take humanitarne intervencije je vprašljiva in je stvar debate med državami in pravniki.

UL OZN torej z členom 2(4) članicam svetuje, »naj se v svojih mednarodnih odnosih vzdržijo uporabe sile, ki bi bila naprejena proti ozemeljski celovitosti ali politični neodvisnosti katerekoli države, in ki bi bila na kakršenkoli drugi način nekonsistentna z nameni OZN.« UL OZN tudi priznava dve izjemi: prva je individualna ali kolektivna samoobramba v primeru oboroženega spopada ali pa akcija, ki jo narekuje VS po VII. poglavju - člen 42. Poleg tega se

⁴⁹ DUPI, str. 60

oborožena pomoč lahko nudi tudi v primerih, ko gre za prošnjo legitimne vlade države, ter v primerih, ko gre za reševanje lastnih državljanov iz situacij nasilnih konfliktov znotraj držav...⁵⁰ Vendar je vprašljivo, do kolikšne mere je taka akcija sploh upravičena. Nekateri so mnenja, da tako akcijo lahko umestimo pod poglavje o pravici do samoobrambe, ki je določena s členom 51. UL OZN.

6.2.1. Argumenti legitimnosti humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN

Po mnenju avtorjev DUPI (1999: 99-101) obstajajo močni moralni in pravno-politični argumenti za legitimnost humanitarne intervencije tudi brez odobritve VS OZN v naslednjih primerih:

- »Pravična vojna« oziroma moralna »nujnost«: vojna za zaščito človekovih pravic je v določenih primerih moralno dopustna.
- Intervencija je v ekstremnih primerih nujna za zaščito praktične in moralne legitimnosti mednarodnega prava: v primerih ekstremnega človeškega trpljenja je humanitarna intervencija nujna tudi brez odobritve VS OZN.
- »Zasilni izhod«, ali s silo popraviti še večjo silo: humanitarna intervencija v izjemnih primerih predstavlja dopustno kršitev prepovedi uporabe sile, da bi preprečili še hujše kršitve mednarodnega prava.
- Humanitarna intervencija v bistvu ne krši državne suverenosti: ker (če) je humanitarna intervencija omejena na humanitarne razloge, zato pravzaprav ne bi zmanjševala suverenosti države.
- Humanitarna intervencija kot opomin drugim »nestabilnim« državam: če ne pride do humanitarne intervencije v primeru genocida ali drugih hudih kršitev človekovih pravic, predstavlja to slab zgled drugim »nestabilnim« državam.
- Mednarodno pravo je treba uveljaviti tudi v primeru blokade VS OZN: v določenih primerih odobritev VS OZN ni možna, ukrepanje pa je nujno.
- Humanitarna intervencija brez odobritve VS OZN je možna, če želi uveljaviti višje (regionalne) standarde: če bi si skupina držav zadala višje standarde človekovih pravic, bi lahko te uveljavljala znotraj regije tudi brez odobritve VS OZN.

⁵⁰ DUPI, str. 81

Čeprav še vedno nikakor ni mogoče trditi, da nastaja novo načelo mednarodnega običajnega prava, vse pogostejša praksa držav in regionalnih organizacij ter predsedani kažejo na to, da je nujno postaviti argumente in kriterije za humanitarno intervencijo brez odobritve VS OZN. ICISS (2001: 16) je navedla, da siceršnji »odklonilni« odnos UL OZN do vojaške intervencije brez odobritve VS OZN nima več absolutne veljave, če gre za akcije za zaščito prebivalstva pred hudimi kršitvami človekovih pravic. ICISS (*ibid.*), ki je namesto humanitarne intervencije uporabila izraz »odgovornost zaščititi« (*the responsibility to protect*), je zapisala, da se vse bolj uveljavlja ideja, da države v mednarodni skupnosti nosijo odgovornost zaščite tako lastnih državljanov kakor tudi državljanov drugih držav, ne glede na to, v kakšni obliki poteka uresničevanje te odgovornosti. DUPI (1999: 103) pa je opozoril, da bi bila vsaka splošna doktrina humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN problematična. Humanitarna intervencija naj bi še naprej ostala »trda izbira«, ki jo je mogoče uporabiti le preudarno in v natančno določenih okoliščinah. Vendar pa to še ne ovira razprave o temeljnih kriterijih za humanitarno intervencijo brez odobritve VS OZN na moralno-politični oziroma na legitimnostni podlagi.

6.2.2. Nevarnosti humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN

Humanitarna intervencija brez odobritve VS OZN v mednarodni skupnosti zbuja veliko nasprotovanj. V ospredje se postavlja predvsem možnost zlorab, tudi rušenje mednarodnega pravnega reda, pa nestabilnost v mednarodnih odnosih in ne nazadnje odsotnost meril, kaj je in kaj ni humanitarna intervencija, in katere pogoje je pri tem potrebno izpolnjevati.

DUPI (1999: 101-103) je med bistvene nevarnosti humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN zapisal:

- ogrožanje mednarodnega pravnega reda;
- ustvarjanje »razpoke« v prepovedi uporabe sile;
- nevarnost razdora med stalnimi članicami VS OZN;
- zmanjševanje vpliva VS OZN;
- slab vpliv na politični red v »nestabilnih« državah;
- nevarno postavljanje drugačnih (višjih) regionalnih standardov in njihovo uveljavljanje z vojaško silo;
- neenakost in zloraba: intervencija močnejših držav v šibkejših državah.

Ena najtežjih nalog, ki je pred mednarodno skupnostjo, je določitev meril za humanitarno intervencijo brez odobritve VS OZN, ki bodo nesporni oziroma splošno sprejeti in ki bi določili, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni za humanitarno intervencijo brez odobritve VS OZN.

6.3. Preventivna vojna

Pojem preventivne vojne, ki je sicer ne moremo opredeliti kot »klasično intervencijo«, omenjam zgolj kot skrajno stopnjo, ki bi v nekaterih primerih lahko kot svoj argument navedla tudi opravičilo, da gre za humanitarno intervencijo. Omenjam jo tudi zato, ker je v zadnjem času še posebej aktualna, ob tem pa bi želela opozoriti na omejitve uporabe sile, ki jih je potrebno upoštevati na vseh stopnjah.

Če so vojne vse do druge svetovne vojne pomenile predvsem spopade med državami z jasno opredeljenimi državnimi mejami, pa se v zadnjem času razvija koncept spopadov tudi znotraj meja držav, s tem pa ima tudi suverenost držav čedalje manjši pomen.

Kot opaza teoretik Tom J. Farer (2003: 80)⁵¹, vojna proti terorizmu, kot so jo napovedale ZDA po 11.9., nima časovnih in krajevnih omejitev. Ameriški predsednik George W. Bush je po tem dogodku med drugim rekel, da grožnja izhaja od teroristov, ki so na široko razpršeni po svetu, kakor tudi iz držav, ki simpatizirajo z njimi in s terorizmom; posebno iz tistih, ki dobavljajo ali razvijajo orožja za množično uničevanje. Bistvo Bushevega nagovora⁵², kakor tudi povzetek izjav njegove administracije po 11.9., je bilo, da bodo ZDA iskale in odstranile teroriste, kjerkoli jih bodo uspele najti, hkrati pa bodo tudi državam, ki so simpatizerke terorizma, poskušale preprečiti, da bi razvijale orožje za množično uničevanje. ZDA naj bi bile pripravljene delovati tudi preventivno, rajši kot zgolj v odgovor na oboroženi napad ali spopad. Med take konkretne ukrepe »Bushove doktrine« sodi med drugim tudi to, da lahko ZDA v »osumljene« države pošiljajo svoje vojake, da zajamejo teroriste in jih likvidirajo z uporabo posebnih enot in z napadi iz zraka. Kraji, na katere so zdaj usmerjeni napadi, so pogosto take dežele, kjer je centralna oblast šibka in kjer so vrednote precej v nasprotju s tistimi iz neo-liberalnega sveta. Kajti, kjer je država šibka in kjer njeno družbo pretresajo konflikti, tam se lahko hitro ustalijo mednarodne teroristične skupine in načrtujejo, rekrutirajo, vadijo ter se skrivajo. Poleg tega šibke in skorumpirane države pogosto razvijajo

⁵¹ Humanitarian Intervention (2003)

⁵² Bushev nagovor je dostopen tudi na naslovu:

<http://www.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/01/29/bush.speech.txt/index.html> (5.marec 2002)

tudi skrite kanale za denarni promet, kakor tudi za promet blaga in ljudi, da je vse to lažje dostopno teroristom.

VS OZN je po 11.9., ko je predvidel napad ZDA na Al Kaido in talibanski režim, tudi potrdil pravico ZDA, da delujejo v svojo samoobrambo.⁵³

Ker 51.člen UL OZN prepoznava pravico do samoobrambe kot inherentno, je bila potrditev tega pravzaprav nepotrebna. Glede na to, da gre za transnacionalno in izdatno financirano organizacijo z veliko uničevalno sposobnostjo, se upravičeno lahko interpretira, da ta pravica vključuje zajetje domnevnih članov Al Kaide v državah, ki niso sposobne ali jih nočejo aretirati ter izročiti.

Vendar ta pravica po mnenju Farerja (2003: 81) preprosto ne sme vključevati sesutja režimov, ki se vedejo dokumentirano agresivno, kakor tudi ne legitimne uporabe sile proti državam, ki so označene za neprijateljske, niti jim ni mogoče preprečiti uporabe orožja, ki ga imajo tudi druge suverene države.

Tako Busheva doktrina, v kolikor vključuje unilateralno akcijo, preprosto ne more biti vsebovana v normah UL OZN, ki so rabile kot okvir mednarodnih odnosov vso polovico prejšnjega stoletja. Ta doktrina namreč skuša spodkopati eno osnovnih načel Listine, to pa je formalna enakost držav. Busheva doktrina med drugim predvideva tudi odpravo drugih temeljnih načel suverenosti držav, med njimi tudi izključno avtoriteto, da se opravlja policijska in sodna oblast znotraj njihovih državnih meja. ZDA jim odrekajo tudi diskrecijo, da same odločajo, komu iz druge države lahko podelijo azil, in koga so dolžne preganjati. Poleg tega se izpostavlja še en vidik: da bi bili v preventivni vojni humanitarni cilji v določenih primerih resda omenjeni, a ne bistveni, oziroma ne bi bili bistvena ovira za akcijo. Lahko pa bi se tudi zgodilo, da bi ZDA skrb za človekove pravice vendarle vključila v svoje operacijske cilje.

ZDA se tako s to doktrino srečujejo z dvema opcijama: ali bodo poskušale zgraditi multilateralno koalicijo, ali pa bodo delovale s pomočjo in podporo prijateljskih držav - recimo predvsem svojih klientk. V slednjem primeru pa jim po vsej verjetnosti za svoje akcije ne bo uspelo doseči odobritve VS OZN. Kajti če bodo delovale na tak način, to pomeni, da bodo delovale zunaj normativnega konsenza. Rezultat tega pa bi bila progresivna izguba konsenza Ustanovne Listine OZN o uporabi sile in s tem izguba normativne varnosti pred intervencijo.

7. MOŽNI KRITERIJI IN STRATEGIJE HUMANITARNE INTERVENCIJE

Mednarodno pravo ne dovoljuje humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN, vendar pa je po letu 1990 v mednarodni skupnosti vseeno prihajalo do takih primerov in tudi v prihodnosti lahko pričakujemo utemeljevanje pravice do humanitarne intervencije zgolj na moralni in politični podlagi.

7.1. Možni kriteriji humanitarne intervencije

V izogib ohlapnemu tolmačenju ali celo zlorabam je bistvenega pomena določiti, kateri so temeljni pogoji, ki morajo biti izpolnjeni, da je humanitarna intervencija brez odobritve VS OZN legitimna (kar pa seveda še en pomeni, da je tudi legalna).

Chesterman (2001: 228-229) je iz pisanj relevantnih strokovnjakov izbral pet možnih kriterijev humanitarne intervencije:

1. Humanitarna intervencija je dopustna, če država hudo krši človekove pravice in se v besedilih in izjavah mednarodne skupnosti pojavljajo izrazi kot na primer »šokirana zavest človeštva«. Pri čemer je DUPI (1999: 106) govoril le o hudih kršitvah človekovih pravic. Ta kriterij je SGHPTCC⁵⁴ (Odbor Generalnega sekretarja za Grožnje, Izzive in Spremembe) v poročilu z naslovom *Varnejši svet: Naša skupna odgovornost* (2004: 67) imenoval **Resnost grožnje**.
2. Humanitarna intervencija pride v poštev tudi, če ne obstaja realna mirna alternativa, kar pomeni, da so bila pogajanja (in ekonomske sankcije) neuspešna. Podobno je navedel DUPI (1999: 109-110): humanitarna intervencija naj nastopi, ko so izčrpana diplomatska sredstva in nevojaški prisilni ukrepi; obseg, trajanje in namen intervencije pa naj bi bil omejen na še dopusten minimum. Ta dva kriterija je SGHPTCC imenoval **Zadnji izhod in Proporcionalna sredstva**.
3. Če VS OZN ni zmožen sprejeti odločitve o intervenciji (niti je eksplicitno ne prepove), je ta lahko dopustna, vendar naj bi vključevala čim več držav. Tudi DUPI (1999: 108) je

⁵³ Res. VS 1373 (2001)

⁵⁴ Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change.

menil, da je večja verjetnost, da bo intervencija pozitivno sprejeta v mednarodni skupnosti, če bo pri akciji sodelovalo več držav. Odobritev VS OZN pa je sicer vedno zaželena.

4. Humanitarna intervencija brez odobritve VS OZN pa pride v poštev le, če je VS OZN blokiran zaradi veta ali grožnje z vetom ene ali več stalnih članic. Če pride do intervencije brez odobritve VS OZN, mora biti omejena na to, da prepreči nadaljnje kršitve človekovih pravic, poleg tega mora obstajati razumna možnost uspeha. Intervencija pa tudi ne sme dolgoročno škodovati politični neodvisnosti in ozemeljski celovitosti druge države. Ta kriterij ima podobnosti z kriterijem SFHPTCC, ki na tem mestu omenja **Uravnoveženost Posledic**: (Ali obstaja razumna možnost, da se bo vojaška akcija dobro soočila z grožnjo, ter da posledice akcije niso slabše od posledic ne-akcije?).
5. V primeru humanitarne intervencije naj bi sodelujoče države ne imele lastnih interesov (kolikor je to sploh mogoče): humanitarni vzgibi morajo biti prevladujoči. DUPI (1999: 110-111) je zapisal, da je realno gledano težko doseči popolno nepristranost držav, saj tudi primeri kažejo, da največkrat posredujejo sosednje države ali regionalne organizacije. Ta kriterij je SGHPTCC (2004: 67) imenoval **Pravi namen**.

Dodatne kriterije pa je predstavil tudi Center of Strategic Studies (CSS)⁵⁵, ki je – zanimivo - kot enega izmed kriterijev postavil, da bi bila potrebna podpora regionalnih držav (za katere DUPI v prejšnjem odstavku opaza, da največkrat posegajo in da zato ni moč doseči nepristranskosti). Dejstvo je, da je interes regionalnih držav veliko večji kot interes širše mednarodne skupnosti, saj le-te tudi najbolj neposredno občutijo posledice krize.

Poleg tega CSS kot kriterije za humanitarne intervencije postavlja še:

- podpora tistih, ki so jim namenjene
- jasni dokazi o (zgoraj omenjeni) grožnji ali humanitarni krizi
- obstoj nujnosti situacije
- namen intervencije naj bi bil jasno razložen javnosti in mednarodni skupnosti
- vlada države ni pripravljena ali ni sposobna prevzeti akcije
- med akcijo je potrebno slediti mednarodnemu pravu o izvajanju in omejitvah vključevanje v vojno

⁵⁵ Center of Strategic Studies (CSS), Victoria University of Wellington, NZ
(www.vuw.ac.nz/css/docs/briefing_papers/Humani.html)

7.2. Štiri možne strategije humanitarne intervencije

Avtorji DUPI (1999: 111-120) so predstavili štiri možne pravno-politične strategije humanitarne intervencije glede na njihovo politično izvedljivost, pravno-politične posledice in dinamiko. Te strategije so:

- strategija *status quo* - ekskluzivna odobritev humanitarne intervencije s strani VS OZN;
- strategija *ad hoc* - humanitarna intervencija kot »zasilni izhod« iz norm mednarodnega prava;
- strategija *izjeme* - nastanek dopolnilne pravice do humanitarne intervencije po mednarodnem pravu;
- strategija *splošne pravice* - nastanek splošne pravice do humanitarne intervencije po mednarodnem pravu.

Strategije izhajajo iz razprav med pravnimi strokovnjaki in iz dosedanje prakse držav oziroma utemeljevanja posameznih intervencij. *Strategija status quo* je najbolj pogosto zastopana, saj poudarja, da ima le VS OZN pravico odobriti uporabo sile v primerih hudih kršitev človekovih pravic oz. humanitarnih katastrof, torej v primerih, ki jih je VS OZN opredelil kot grožnjo miru. Ta strategija tako izključuje kakršnokoli pravico do humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN.

Strategija ad hoc dopušča možnost humanitarne intervencije tudi brez odobritve VS OZN, a zgolj v izjemnih primerih, ko je VS OZN nezmožen reagirati zaradi grožnje ali uporabe veta ene ali več stalnih članic. VS OZN je še vedno edini "skrbnik" mednarodnega miru in varnosti, humanitarna intervencija brez njegove odobritve pa je utemeljena na politični in moralni podlagi kot »zasilni izhod« iz določil mednarodnega prava; in torej ne na pravni podlagi.

Strategija izjeme pa je že bolj »drzna« v razmišljanju. Skuša najti dokaze, da se je mednarodno pravo spremenilo. Trdi, da iz UL OZN in prakse držav izhaja dopolnilna pravica do humanitarne intervencije izven okvira VS OZN, če je le-ta blokiran. Vendar pa mora ob tej pravici obstajati jasen skupek pravil oziroma kriterijev, v katerih izjemnih primerih bi lahko ta dopolnilna pravica nastopila.

Strategija splošne pravice pa trdi, da v mednarodnem pravu že obstaja splošna pravica do humanitarne intervencije tudi brez odobritve VS OZN. Ta pravica bi se lahko oblikovala na več načinov: s spremembami UL OZN, z nastankom pravice do humanitarne intervencije (ki bi obstajala ob pravici do samoobrambe) v določenih primerih množičnih kršitev človekovih pravic, ali pa bi se oblikovala izven okvira UL OZN. Ta strategija pomeni, da bi lahko države po lastni presoji posredovale iz humanitarnih razlogov brez odobritve VS OZN.

V razpravah pravnih in političnih strokovnjakov so navzoče vse štiri strategije, ki so v določeni meri razvidne tudi iz prakse držav. Strategije se med seboj po eni strani prepletajo, po drugi strani pa izključujejo. Glede na prakso držav in mnenja relevantnih strokovnjakov lahko zaključimo, da v zadnjem času dobiva vse več podpore strategija *ad hoc*, ki dopušča pravico do humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN, če je le-ta nezmožen odločiti oziroma glasovati. Strategija je še sprejemljiva tudi zato, ker ne trdi, da se je v mednarodnem pravu izoblikovala posebna pravica do humanitarne intervencije, pač pa da gre zgolj za »zasilni izhod« (in sicer na moralno-politični in ne na pravni podlagi). Iz celotnega poročila DUPI lahko sklepamo, da se je njihovim avtorjem zdela najboljša izbira strategija *ad hoc*. Zelo podobno je strategijo *ad hoc* podprl tudi Chesterman (2001: 231-232).

Kljub raznim argumentom, kriterijem in strategijam se države in pravni strokovnjaki izogibajo postavitvi presedan humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN. Mednarodna skupnost se strinja, da je v izjemnih primerih ob hudih kršitvah človekovih pravic dopustno uporabiti tudi vojaško silo, toda le pod budnim očesom VS OZN.

8. PRIMERI HUMANITARNIH INTERVENCIJ

8.1. PROBLEMATIKA HUMANITARNE INTERVENCIJE in HUMANITARNE INTERVENCIJE V ČASU HLADNE VOJNE (1945-1989)

Začetek obdobja po Drugi svetovni vojni zaznamuje nastanek Organizacije združenih narodov, katere glavni cilj je ohranjanje mednarodnega miru in varnosti. Poleg tega organizacija skrbi tudi za izpolnjevanje ciljev UL OZN in uveljavljanje njenih načel: med drugim načela suverene enakosti držav (člen 2/1). UL poleg tega nalaga državam dolžnost, da vse spore rešujejo po mirni poti (člen 2/3) in da se vzdržijo grožnje s silo ali uporabe sile, ki je bila naperjena proti ozemeljski celovitosti in politični neodvisnosti katerekoli države, ali ki bi bila kako drugače nezdržljiva s cilji OZN (člen 2/4). Poleg tega je dolžnost članic, da pomagajo OZN v vsaki akciji, ki bi jo ta izvajala v skladu z UL OZN, kakor tudi, da odrečejo pomoč katerikoli državi, proti kateri bi OZN izvajala preventivno akcijo (člen 2/5). Člen 2/7 UL OZN pa določa, da se OZN ne sme vmešavati v notranje zadeve držav.

Po letu 1945 je kar nekajkrat prišlo do primerov, ko je država intervenirala v drugi državi z uporabo sile. Čeprav večine teh intervencij ne moremo opredeliti za humanitarne, lahko rečemo, da so se dogajale tudi intervencije oziroma oborožene akcije, ki so vsebovale elemente humanitarne intervencije. Tako se pogosto navajajo primeri: intervencija Indije v Vzhodnem Pakistanu 1971, intervencija Tanzanije v Ugandi 1978-89, intervencija Vietnama v Kambodži 1978-79 in intervencija Francije v Centralnoafriški republiki leta 1979.

8.1.1. PRIMERI HUMANITARNIH INTERVENCIJ V ČASU HLADNE VOJNE

8.1.1.1. Intervencija Indije v Vzhodnem Pakistanu 1971

Intervencija Indije v Vzhodnem Pakistanu se pogosto navaja kot primer z elementi humanitarne intervencije.

Novembra in decembra leta 1970 je na splošnih volitvah v Vzhodnem Pakistanu dobila stranka Awami, ki se je zavzemala za avtonomijo, 167 izmed 169 sedežev in je s tem prepričljivo zmagala. Takratni predsednik Yahya Khan je to razumel kot grožnjo ozemeljski celovitosti Pakistana in za nedoločen čas prestavil sklic parlamenta. Vendar so težnje k neodvisnosti postajale vse močnejše in predsednik stranke Awami, Sheik Mujibur Rahman, je 23. marca 1971 objavil Deklaracijo emancipacije in s tem razglasil neodvisnost Vzhodnega Pakistana. Že dva dneva kasneje pa se je začela proti Vzhodnemu Pakistanu akcija pakistanske armade, ki je vkorakala v bengalsko glavno mesto Dako. (Chesterman 2001: 72). Mednarodna komisija pravnikov (The International Commission of Jurists) je te dogodke opisala za hude kršitve človekovih pravic, pobijanja civilistov, tudi žensk in otrok ter najrevnejših prebivalcev, poskus iztrebljanja in izгона hindujskega prebivalstva iz države, aretacije, mučenja in pobijanja aktivistov stranke Awami ter drugih bengalskih predstavnikov, posilstva žensk, uničevanje vasi in mest, plenjenje lastnine - vse to se je dogajalo množično.

Ta komisija je tako ugotovila, da je bilo v naslednjih devetih mesecih pobitih vsaj milijon ljudi, skoraj deset milijonov ljudi pa je prebegnilo v Indijo. (Chesterman 2001: 72).

Novembra istega leta so se zaradi krize poslabšali odnosi med Indijo, ki je resda Vzhodnemu Pakistanu pomagala pri osamosvojitvi, in Zahodnim Pakistanom. Decembra je pakistanske letalstvo izvedlo napad na indijska letališča. Indijska predsednica vlade Indira Gandhi je tedaj izjavila, da to situacijo razume kot vojno napoved, zato je indijska vojska vkorakala tako v Vzhodni kakor tudi v Zahodni Pakistan. Nato je že čez nekaj dni Indija Vzhodni Pakistan priznala kot neodvisno državo Bangladeš. Vojna je trajala 12 dni in se uradno končala 16. decembra pakistanskim porazom. (Chesterman 2001: 72).

VS OZN se je odzval šele 4. decembra, a je veto Sovjetske zveze preprečil sprejetje resolucije, ki so jo predlagale ZDA in ki so zahtevale prekinitev spopadov (za boljše razumevanje teh korakov ZDA in Sovjetske zveze je treba upoštevati, da je Indijo že prej podpirala Sovjetska zveza, Islamsko republiko Pakistan pa so favorizirale ZDA). Tudi večina drugih držav je zahtevala umik indijske vojske iz Pakistana. Ker tako VS OZN ni bil sposoben priti do rešitve spora, je vprašanje prenesel na Generalno skupščino. Ta je 7. decembra 1971 sprejela resolucijo 2793 (XXVI) (1971), ki je zahtevala od obeh strani, da prekinita spopade, hkrati pa ju pozvala tudi k temu, da se zavaruje življenje civilistov. Dejstvo pa je, da se je zadeva znašla na politični agendi VS, ko so indijske čete že vkorakale v Pakistan. (Chesterman 2001: 74).

V GS OZN je večina držav zadevo opredelila za notranjo pristojnost Pakistana in pozvala Indijo k spoštovanju suverenosti in ozemelske celovitosti Pakistana. (Yearbook of the UN 1971: 147-152).

Indija je pozvala tuje vlade in OZN, naj stori nekaj v zvezi s situacijo in dejanja, ki so se izvajala nad prebivalci Bangladeša, označila za zločin proti človeštvu. V začetku je Indija poudarjala humanitarne motive, pa tudi to, da je bila ob odsotnosti alternativ in ustreznih odgovorov prisiljena nekaj storiti. Nesposobnost OZN, da se ni uspešno odzvala na situacijo, bi lahko bila podlaga za njeno intervencijo. Indija naj bi vendarle smela pomagati narodu, ki se je bojeval za pravico do samoodločbe (del kolektivnih človekovih pravic), hkrati pa naj bi tam zaustavila nasilje in preprečila genocid.

To stališče zagovarja tudi nekaj piscev (in le nekaj držav), ki so se ukvarjali s to problematiko in ki trdijo, da bi lahko bila intervencija moralno opravičljiva. Toda med akademsko skupnostjo so se vnele tudi debate, da bi utegnilo biti tako indijsko dejanje tudi nasprotju z

zakoni - torej nelegalno, a hkrati vendarle moralno opravičljivo (polemika, ki jo skuša opredeliti in razjasniti tudi ta magistrska naloga - op. L.T.). Drugi pa so trdili, da je to kontradiktorno: če je tako dejanje *moralno opravičljivo*, bi ga moral pravni red prepoznati za *legalnega*.

Chesterman (2001: 75) pa recimo opozarja, da tudi, če sprejmemo, da dejanje Indije ustvarja prakso držav z namenom ustvarjanja običajnega mednarodnega prava, kljub temu ni dovolj dokazov, da obstaja tudi *opinio juris*.

Vendar pa je Indija opozorila tudi na agresijo Pakistana za namenom, da bi s tem opravičila svoj argument samoobrambe. Omenila je tudi, da podpira novo nastalo vlado v Bangladešu (kar pa je sporno glede na to, da je to podporo izrazila šele po invaziji s strani Pakistana).

Generalni sekretar OZN je izrazil globoko zaskrbljenost nad možnimi posledicami položaja, ne samo v humanitarnem smislu, pač pa tudi kot potencialno grožnjo miru in varnosti nasploh. (Yearbook of the UN 1971: 144). Predstavnik Indije je v pismu generalnemu sekretarju OZN izjavil, da Indija ne razdira Pakistana, pač pa ta to počne kar sam; s čimer pa izvaja tudi agresijo nad Indijo. Pakistanci naj bi s svojim barbarstvom sprožili val več kot desetih milijonov beguncev. To naj bi bilo nedvomno znamenje agresije, ki naj bi Indijo privedel do nevzdržnih socialnih, finančnih in administrativnih pritiskov. (Yearbook of the UN 1971: 147).

Danilo Türk (1984: 267) je navedel, da naj bi bil humanitarni vidik v tem primeru najizrazitejši zaradi barbarstva pakistanskih oblasti nad Bengalci.

Dejstvo, da OZN ni obsodila intervencije Indije, bi lahko razumeli kot priznanje pravice do humanitarne intervencije. Kljub v osnovi lastnim interesom Indije, naj bi ta intervencija na koncu vendarle zaščitila človekove pravice in zato kot taka tudi ni bila obsojena v VS OZN (Abiew 1999: 116-120).

Vendar je intervencijo Indije v Vzhodni Pakistan le malo avtorjev utemeljevalo na humanitarni podlagi. Težko bi bilo reči, da se je Indija sklicevala predvsem na humanitarne razloge. Indija se je med drugim sklicevala na nujnost zaščite lastne varnosti in suverenosti oziroma na samoobrambo pred Pakistanom. Zaradi tega akcije ni mogoče opredeliti za humanitarno intervencijo. Upoštevati velja tudi dejstvo, da je na to verjetno vplival tudi predhodni spor med Indijo in Pakistanom zaradi pokrajin Jamnu in Kašmir.

8.1.1.2. Intervencija Tanzanije v Ugandi 1978-79

Leta sovražnosti med ugandskim diktatorjem Idi Aminom in tanzanijskim predsednikom Juliusom Nyererom so svoj vrhunec dosegla oktobra 1978, ko so ugandske sile zasedle obmejni del Tanzanije. Amin je trdil, da je bila ta zasedba dejanje samoobrambe v odgovor na tanzanijsko podporo ugandskim oporečnikom. 1. novembra pa je celotno ozemlje severno od reke Kagera razglasil za ugandsko. Na ozemlju so se začele dogajati množične kršitve človekovih pravic, uničevanje, posilstva, pobijanja - kar je ustvarjalo vojno stanje med državama. Po ocenah Amnesty International so hude kršitve človekovih pravic režima Idi Amina povzročile 300.000 smrtnih primerov. Nazadnje je tanzanijska vojska vdrla v Ugando in se povezala z nasprotniki Aminovega režima, ki so diktatorja so odstavili, ko je padla ugandska prestolnica Kampala 10.-11. aprila 1979 in država je dobila novo vlado. (Chesterman 2001: 77).

Čeprav je bila mednarodna podpora očitno na strani Tanzanije in je večji del mednarodne skupnosti podpiral intervencijo (kar je bilo videti tudi v hitrem priznanju novega režima v Kamali), pa o zadevi niso razpravljali ne v VS OZN ne v GS OZN. Tudi generalni sekretar se je začel ukvarjati s tem, da bi prekinil sovražnosti med državama, precej pozno.

Čeprav nekateri akademiki (kot recimo Tesón) zagovarjajo stališče, da je bila tanzanijska akcija s stališča mednarodne skupnosti legitimna (Chesterman 2001: 78), nekateri teoretiki, kot recimo Thomas M. Frank, celo namigujejo na to, da bi tanzanijsko akcijo lahko opredelili kot zelo pomembno humanitarno intervencijo, na katero pa je sistem OZN odgovoril z nemim, a nazadnje očitno zadovoljnim glasom (Holzgreffe, Keohane, ur. 2003: 219) - pa relativno malo dokazov *opinia juris* in mnenje večine držav kažejo na to, da se Tanzanija prvenstveno ni sklicevala na humanitarne motive (razen zgolj v operativnem smislu), pač pa predvsem na pravico do samoobrambe po členu 51. UL OZN in jo tudi uveljavljala. Večina držav je Tanzaniji pravico do samoobrambe priznala in mednarodna skupnost akcije ni kritizirala (ustrezala ji je tudi odprava Aminovega režima), vendar pa to še ne pomeni, da je bila intervencija legalna uporaba sile.

8.1.1.3. Intervencija Vietnama v Kambodži 1978-79

Po nastopu režima Rdečih Kmerov (Khmer Rouge) 1975 so se v Kambodži začele dogajati hude kršitve človekovih pravic in v treh letih povzročile smrt četrte ali skoraj tretjine vsega prebivalstva. Po ocenah DUPI (1999: 89) je bilo ubitih malodane dva milijona ljudi. Po občasnih spopadih na meji med Kambodžo in Vietnamom so 25. decembra 1978 vietnamske čete vkorakale v Kambodžo. V njih so sodelovali tudi člani Združene fronte za narodno odrešitev Kambodže (United Front for National Salvation of Kampuchea) - skupina, ki so jo tvorili nekateri prebivalci Kambodže, ki so bili v izgnanstvu. Združena fronta je sprejela program enajstih točk. Glavna je programirala sesutje Pol Potovega režima, akcijo pa je vodil Ieng Sary. Med drugim je ta program predvideval tudi splošne volitve in sprejetje nove ustave. Vietnamska vojska je 7. januarja 1979 zavzela glavno mesto Kambodže Phnom Penh in v naslednjih mesecih prevzela nadzor nad večino ozemlja. Pol Pot je zbežal v džunglo, od koder so Rdeči Kmeri še naprej izvajali gverilske akcije.

Na zasedanju VS OZN, ki je bilo od 11.-15. januarja istega leta, je vietnamski predstavnik opozoril, da je v konfliktu potrebno razlikovati med spopadi na vietnamsko-kamboški meji, kjer je Vietnam trdil, da je deloval v svojo samoobrambo pred oboroženimi upadi Rdečih Kmerov, ter med revolucionarnim bojem kamboškega ljudstva. V prvem delu konflikta se je Vietnam skliceval na pravico do neodvisnosti, suverenosti in ozemeljske celovitosti, v drugem

delu pa je Vietnam novi režim priznal za edinega možnega predstavnika Kambodže. Dejansko pa verjetno prvi del konflikta ni bi zadosten razlog za intervencijo in vietnamske oblasti so potem svoje akcije poskušale prikazati kot humanitarno podporo ljudstvu Kambodže, ki se je borilo proti resnično grozovitemu režimu (op. L.T.). Vietnam se ni skliceval na nobeno pravico do intervencije in to njegovo stališče so potrdili tudi predstavniki različnih drugih opcij. (Chesterman 2001: 79-80)

Mednarodna skupnost se je na grozote režima Rdečih Kmerov odzvala počasi in »mlačno«. Izrazila je sicer ogorčenje nad grozotami, vendar pa ni sprejela nobenih ukrepov. Skoraj vse države pa so vietnamsko akcijo obsodile, saj so trdile, da je Hanoi kršil načelo nevmešavanja v notranje zadeve držav. Francija je opozorila celo na to, da se s tem ustvarja zelo nevaren presedan (Holzgreffe, Keohane, ur. 2003: 218). Kitajska pa je prva predstavila resolucijo, s katero je želela opozoriti na »agresijo« Vietnamu, vendar jo je kasneje umaknila, ko je svojo resolucijo predstavil Kuvajt. Ta resolucija je potrdila, da je suverenost, ozemeljska celovitost in politična neodvisnost vsake države osnovno načelo UL OZN, in je vse oborožene sile pozvala k temu, da se umaknejo. Za resolucijo je glasovalo 13 držav izmed 15 držav članic VS OZN, vendar ni bila sprejeta zaradi veta Sovjetske zveze, ki je podpirala Hanoi. Tako ni bila vse do leta 1990 v zvezi z Kambodžo sprejeta nobena resolucija. Tega leta so tudi ZDA prvič priznale legitimnost režima, ki se je vzdrževal s podporo Vietnamu vse od leta 1979.

Leta 1979 je GS OZN v zvezi z stalnim konfliktom v Kambodži obravnavala tudi krizo beguncev. GS OZN je izglasovala, da ne bo sprejela odločitve v zvezi z osnutkom resolucije, ki bi podpirala pravico ljudstva Kambodže, da bi sprejelo podporo pri udejanjanju njegove pravice do samoodločbe. Namesto tega je sprejela resolucijo 34/22, ki je pozivala k takojšnjemu umiku vseh tujih sil iz Kambodže in h koncu tujega vmešavanja v notranje zadeve držav Jugovzhodne Azije. (Chesterman: 2001: 80-81)

Abiew (1999: 130-131) je navedel, da naj bi bil temelj vietnamske intervencije samoobramba, vendar pa bi bilo kljub temu možno intervencijo utemeljiti na humanitarni podlagi zaradi množičnih okrutnosti in zaradi obsega kršitev človekovih pravic. Pol Potov režim naj bi bil namreč pobil celo tretjino kamboškega prebivalstva, zato naj bi izgubil pravico do vladanja. Režim Rdečih Kmerov naj bi bil tako odgovoren za smrt najmanj enega milijona ljudi. (Holzgreffe, Keohane, ur. 2003: 217). Nasprotno pa sta trdila Bazyer in Leifer (Abiew 1999: 131): poudarjala sta namreč, da intervencije kljub temu, da se je pojavila v državi z morda najbolj okrutnim režimom v tem obdobju, ni mogoče opredeliti na humanitarni podlagi, saj naj bi imel Vietnam druge motive. Wolf (Abiew 1999: 131) pa je izpostavil zanimivo poanto, ko je menil, da negativna reakcija mednarodne skupnosti na to intervencijo še ne pomeni

zanikanja pravice do humanitarne intervencije, saj naj bi na mnenje za intervencijo ali proti njej vplivalo rivalstvo hladne vojne.

Chesterman (2001: 81) pa je opozoril na problem *opinia juris* pri utemeljevanju akcije kot humanitarne intervencije, saj niti država intervenientka, niti (redke) države zagovornice te akcije niso izrazile ničesar, kar bi spominjalo na prepričanje o obstoju pravice do humanitarne intervencije.

V primeru Kambodže je prišlo do hudih kršitev človekovih pravic, vendar bi intervencijo težko opredelili za humanitarno intervencijo, saj ni imela zadostne podpore drugih držav. Tudi kamboška vlada je bila odstavljena in na njeno mesto postavljena marionetna vlada, katere GS OZN ni priznala še skoraj deset let po njeni umestitvi. Mednarodna skupnost je zaradi specifičnosti obdobja hladne vojne in merjenja moči obeh blokov očitni reagirala nezadostno, verjetno tudi zaradi strahu, da bi nastal nevaren presedan; raje se je opirala na UL OZN in na načela neintervencije.

8.1.1.4. Intervencija Francije v Centralnoafriški republiki 1979

V Centralnoafriški republiki je štirinajst let vladal režim Jeana-Bedela Bokasse. To obdobje so zaznamovale mnoge okrutnosti, katere je potrdilo tudi poročilo Amnesty International in poročilo komisije pravnikov Organizacije afriške enotnosti (OAU), ko sta objavila podatke, da je bilo januarja 1979 mučenih in ubitih sto šolarjev. Francija je režim dolga leta finančno podpirala, po tem poročilu pa se je le odzvala in v noči na 21. september 1979, ko je bil Bokassa v Libiji, so njene vojaške enote, skupaj z Davidom Dackom (ki je bil sicer Bokassov svetovalec in bratranec), brez odpora vkorakale v državo, odstranile Bokassov režim in Davida Dacka postavile za novega predsednika. (Chesterman 2001: 82).

Nekateri avtorji, med njimi Fernando Tesón in Sean Murphy, v tej francoski intervenciji vidijo idealen primer humanitarne intervencije, vendar ostaja vprašljivo, ali res lahko intervencijo, s katero je Francija vzpostavila novo vlado, obravnavamo kot humanitarno intervencijo. Intervencijo je kritiziralo le malo držav (DUPI 1999: 89). Tudi na to očitno kršitev člena 2(4) UL OZN, OZN ni reagirala. Dejstvo je tudi, da je bila akcija načrtovana že julija 1979, se pravi še preden je bilo objavljeno poročilo o razmerah v državi. Poleg tega pa je bila v obdobju zadnjih dveh let to že peta intervencija Francije v Afriki. Tako se je težko

izogniti oceni, da je bila akcija zgolj v francoskem nacionalnem interesu. Zato je ni mogoče predeliti za humanitarno intervencijo - kljub temu, da so bili zanj prisotni tudi nekateri humanitarni razlogi.

8.1.2. Ocena humanitarnih intervencij v obdobju hladne vojne

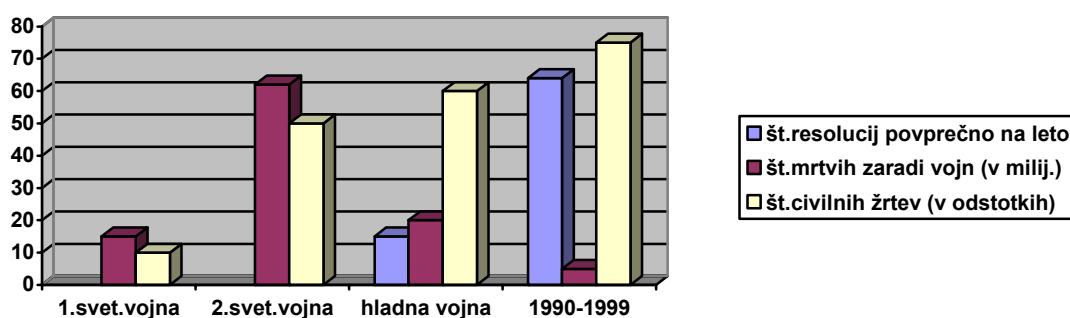
V obdobju hladne vojne (kot jo je v *An Agenda for Peace* ocenil generalni sekretar Boutros Boutros-Ghali) je 100 konfliktov povzročilo, da je umrlo okoli 20 milijonov ljudi. To je bilo obdobje očitne paralize OZN, saj je bil veto uporabljen kar 279-krat (Chesterman 2001: 120). Za večino primerov intervencij v obdobju hladne vojne bi težko rekli, da so bili (zgolj) humanitarne narave. V mnogih izmed teh intervencij se pojavlja politični interes, da bi države zavarovale svoje državljane. Kar pa je morda še bolj pomembno, je to, da se tudi v primerih, ko bi bile države lahko omenile doktrino humanitarne intervencije, tega niso storile. Države so v mnogih primerih za razlog intervencije navajale samoobrambo. Kljub temu so o teh intervencijah razpravljali v OZN, a VS OZN ni obsodil nobene države. To bi lahko razumeli tudi kot tiho priznanje mednarodnega načela, ki zadeva doktrino in prakso humanitarne intervencije v tem obdobju (Abiew 1999: 133-135). Abiew je menil tudi, da analiza prakse držav v tem obdobju kaže na obstoj načela humanitarne intervencije v primerih hudih kršitev človekovih pravic. Primeri prakse držav po njegovem mnenju kažejo, da države verjamejo v obstoj pravice do humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN, ki naj bi bila možna ali po UL OZN ali po mednarodnem običajnem pravu.

Nasprotno pa je trdil Chesterman (2001: 87), ko je zapisal, da je obstoj pravice do humanitarne intervencije v tem obdobju vprašljiv in da noben argument, da bi lahko bila humanitarna intervencija združljiva s členom 2/4 UL OZN, ni prepričljiv.

Omenjene štiri intervencije so doživele različne odmeve v OZN in nasploh v mednarodni skupnosti. Intervenciji Indije in Vietnama sta bili deležni precejšnjih kritik in neodobravanja, za primera intervencij Tanzanije in Francije pa bi lahko rekli, da nista naletela na nasprotovanje VS OZN. Intervencije smo obravnavali, ker so imele mnoge elemente humanitarnih intervencij, kot jih opredeljujem v začetku te naloge. Tudi mnogi avtorji so nekatere izmed njih opredelili kot humanitarne intervencije, vendar je to vprašanje sporno. Tudi če bi morda lahko trdili, da navedeni primeri intervencij tvorijo prakso držav kot del nastajanja mednarodnega običajnega prava, pa bi le težko pritrdili, da lahko take intervencije nekako umestimo znotraj določil člena 2/4 UL OZN. Tako kot bi le težko potrdili tudi obstoj

opinia juris, ki zahteva izraz objektivne trditve, da gre za mednarodno legalna dejanja. Kot med drugim omenja tudi UK Foreign and Commonwealth Office (FCO) v internem dokumentu o intervenciji (Chesterman 2001: 86), so bili v vseh intervencijah med hladno vojno humanitarni motivi pomešani z drugimi; dejansko je šlo pri številnih takih primerih tudi za politične cilje, saj so se po intervencijah običajno postavili novi režimi, včasih pa so se pokazale tudi neke oblike post-kolonialne intervencije. Vendar intervencije kot take niso bile posebej poudarjene, ali pa so bile kot take predstavljene naknadno, *ex post facto*.

8.2. Primerjava obdobj po različnih parametrih

8.2.1. Mirovne misije

Od ustanovitve OZN je bilo 56 mirovnih operacij OZN. Če je bilo v letu 1990 36 operacij, jih je bilo aktivnih v letu 1991 samo 8. V letu 2000 jih je bilo 15 dejavnih. V operacijah je sodelovalo več kot 750.000 ljudi iz 88 držav in več kot 1910 jih je bilo v akcijah za ohranjanje miru ob življenju.

Leta 1989 je v mirovnih operacijah sodelovalo 10.000 ljudi, največ leta 1994, ko se je njihovo število povzpelo na 78.000. Leta 1998 je to število spet padlo na 14.000, leta 2000 pa je v takih akcijah spet sodelovalo 38.000 ljudi. Temu sta botrovali krizi v Vzhodnem Timorju in v Sierra Leone. (Bowles 2001: 31-32 in *Basic facts about the UN* 2004 72-75).

Ocena proračuna za mirovne operacije za leto 2003 je okoli 2.2 milijarde dolarjev, kar je le približno 0.15% izdatkov, ki jih svet porabi za oboroževanje⁵⁶.

⁵⁶ Basic Facts about the United Nations (2004: 72)

Kakor so primeri obravnavana v tej nalogi, tako bom tudi navedla, katere mirovne misije so bile mobilizirane za različna področja in kakšen je bil njihov mandat.

-INDIJA IN PAKISTAN: UNMOGIP (United Nations Observer Group in India and Pakistan od 1949, še delujoča⁵⁷: vojaško osebje: 44, civilisti: 65)

-KAMBODŽA: UNAMIC (United Nations Advanced Mission in Cambodia) - na predlog generalnega sekretarja je bila ta misija vzpostavljena (okt.-nov.1991) za vzdrževanje mirovnega procesa in nadziranje prekinitve spopadov,

UNTAC (United Nations Transitional Authority in Cambodia) pa je postala ena največjih in tudi najdražjih operacij v zgodovini mirovniških operacij OZN. Štela je 16.000 vojaškega osebja in še dodatnih 3.500 ljudi, zaposlenih v civilni policiji, ter 1.000 ljudi mednarodnega civilnega osebja. Samo stroški te operacije so znašali 1.6 milijarde dolarjev.

Predlagani mandat, ki je bil vzpostavljen v skladu s Pariško mirovno pogodbo (oktobra 1991) UNTAC-a je imel štiri različne sekcije: a) civilno administracijo, b) vojaške funkcije, c) volitve in č) človekove pravice.⁵⁸

BiH: UNPROFOR (United Nations Protection Force): Misija od februarja 1992 do marca 1995, 32.000 vojakov; mandat: vzpostavitev varovanih območij, prekinitev ognja, spremljanje konvojev, kasneje pooblastilo za sprejetje potrebnih ukrepov, vključno z uporabo sile v samoobrambne namene IFOR (Implementation Force): Misija pod vodstvom NATO od 20. decembra 1995 do 20. decembra 1996, 60.000 vojakov, mandat: implemantacija Daytonskega sporazuma. SFOR (Stabilisation Force): Misija pod vodstvom NATO z operacijama »Joint Guard«: od 21. decembra 1996 do 19. junija 1998 ter »Joint Forge«: od 20. junija 1998 do 2. decembra 2004 - v tem obdobju okrog 7.000 vojakov, EUFOR (European Union Force for Bosnia and Herzegovina): misija pod vodstvom EU od 2. decembra 2004.

SOMALIJA: UNITAF, UNOSOM: misija se je začela aprila 1992, mandat: nadzor prekinitve ognja v glavnem mestu Mogadishu, varovanje in razdeljevanje humanitarne pomoči. UNOSOM II.: misija od marca 1993, trajanje: 2 leti. Mandat: zagotovitev varnega okolja za razdeljevanje humanitarne pomoči (po potrebi tudi s prisilnimi ukrepi).

⁵⁷ Podatki z leta 2004

⁵⁸ Lehman (1999: 51-55).

RUANDA: UNOMUR in UNAMIR (najvišje odobreno število vojakov je bilo 5.500). Ta misija OZN pa je po intervenciji Francije (zaradi sodelovanja z njo) v precejšnji meri izgubila ugled »nepristranskosti«, kar je bil tudi eden bistvenih problemov njenega mandata.

VZHODNI TIMOR: INTERFET (International Force for East Timor).

UNMISSET (United Nations Mission of Support in East Timor - od 2002, še delujoča⁵⁹: vojaško osebje: 1.609, civilna policija: 129, civilisti: 894).

LIBERIJA: UNMIL (United Nations Mission in Liberia - od 2003, še delujoča⁶⁰: vojaško osebje: 14.833, civilna policija: 791, civilisti: 796).

IRAK: UNSCOM (United Nations Special Commission): misija, ustanovljena april 1991, mandat: nadzor in odstranitev biološkega in kemičnega orožja v Iraku. Decembra 1999 jo je nadomestila misija UNMOVIC (United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission).

KOSOVO: KFOR (Kosovo International Security Force): Misija pod vodstvom NATO, na začetku 50.000 vojakov, leta 2004: 18.000 vojakov; UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo - od 1999, še delujoča⁶¹: vojaško osebje: 36, civilna policija: 3.510, civilisti: 3.557).

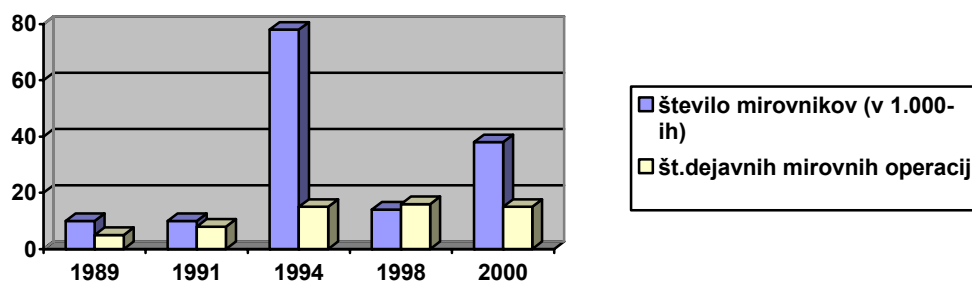
Mirovne operacije odobri VS OZN ob strinjanju vlad - gostiteljic in drugih zadevnih strank. Mirovne operacije vključujejo vojaško in policijsko osebje kakor tudi civilno. Operacije lahko sestavljajo vojaške opazovalne misije, mirovniške sile (peacekeeping forces), ...

⁵⁹ Podatki z leta 2004.

⁶⁰ Podatki z leta 2004

⁶¹ Podatki z leta 2004

ŠTEVILO MIROVNIKOV IN DEJAVNIH MIROVNIH OPERACIJ

MANDATI MIROVNIH MISIJ OZN, od leta 1989 – 2000

Lokacija:	Somalija	Vzhodni Timor	Kosovo	Kambodža	BiH	Ruanda	Irak	ZRJ
Misija OZN	UNO SOM II	UNTAET	UNMIK	UNTAC	UN PRO FOR	UNAMIR	UNI KOM	UN PREDEP
Leto začetka	1993	1999	1999	1992	1992	1993	1991	1993
Preventivna prisotnost na meji								X
Opazovanje prekinitve spopadov				X	X	X	X	
Nadzor nad povratkom beguncev	X	X	X	X	X			
Post-konfliktna rekonstrukcija	X	X	X	X				
Ostala civilna podpora	X	X	X					
Ustvarjanje miru-peacebuilding			X	X				
Opazovanje:								
-volitev	X	X	X	X		X		
-človekovih pravic								
-policije/sodnega sistema		X	X	X				
Nadzor civilne administr.				X				
Zavarovanje:								
-povratka beguncev	X				X			
-civilnih žrtev konflikta	X	X	X					
Vzdrževanje varnega okolja	X	X		X				
Vodenje civilne administr.		X	X					
Vzpostavljanje varnega okolja								
Obvezni nadzor orožja	X							

*Vir: The Henry L. Stimson Center

X- pomeni, da je bila na tem področju delovanja misija dejavna.

8.3. Praksa humanitarnih intervencij po hladni vojni (1990-1999)

VS OZN je po letu 1990 igral precej pomembnejšo vlogo: če se je v obdobju hladne vojne sestel le 2903-krat in sprejel 646 resolucij, kar je bilo v povprečju manj kot 15 na leto, pa se je samo v obdobju od 1990 do 1999 sestel 1183-krat in sprejel 638 resolucij, kar je bilo v povprečju kar 64 na leto. Poleg tega je vzpostavil tudi dve mednarodni kazenski sodišči: za bivšo Jugoslavijo in za Ruando. Povečale so se tudi mirovniške operacije, tako po številu, kakor tudi po obsegu (Chesterman 2001: 121-122).

Praksa VS OZN po letu 1990 kaže na to, da je tudi konflikte znotraj držav začel obravnavati kot grožnje mednarodnemu miru in varnosti v širšem smislu kot prej, predvsem zaradi tega, ker so vključevali človeško trpljenje. Generalni sekretar Kofi A. Annan je zapisal tudi, da so v današnjih konfliktnih civilisti postali glavne tarče nasilja. Danes je splošno sprejeto število, da v dandanašnjih konfliktnih umre 75 odstotkov civilistov (Annan 1999: 5). VS OZN se je v mnogih primerih ukvarjal z državljanskimi vojnami in humanitarnimi krizami.

Čeprav je bila po letu 1990 uporaba sile še vedno prepovedana in so bila načela suverenosti, neuporabe sile in neintervencije še dalje temelj mednarodnopravnega okvira, je vprašanje humanitarne intervencije postalo bolj aktualno tudi zato, ker je to obdobje zaznamoval konec hladne vojne, razpad Sovjetske zveze in nastanek novih demokracij. Tudi Kitajska in Rusija sta se bolj posluževali politike vzdržanosti, kot pa da bi vlagali veto na odločitve VS OZN. Značilno za to obdobje pa je tudi večje mednarodno sodelovanje. Končal se je ideološki spopad med kapitalističnim in komunističnim blokom, a so se namesto tega pojavili notranji, državljanski konflikti. Absolutna suverenost držav je v luči humanitarnih kriz in katastrof, ki so se dogajale znotraj držav, začela izgubljati svoj prvotni pomen.

V zadnjih letih VS OZN meni, da lahko konflikte znotraj držav s humanitarnimi posledicami obravnava kot grožnje mednarodnemu miru in varnosti. Tako hude kršitve človekovih pravic, mednarodnega humanitarnega prava in celo demokracije lahko predstavljajo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Tudi odobritev humanitarne intervencije same s strani VS OZN je novost 90-tih let. (DUPI 1999: 64).

Tako se je v tem obdobju povečala vloga OZN v mednarodnih odnosih.

8.3.1. Humanitarne intervencije z odobritvijo VS OZN po letu 1990

8.3.1.1. Intervencija v Bosni in Hercegovini

Od junija do oktobra 1991 so štiri od šestih republik Jugoslavije (SFRJ) razglasile neodvisnost. Prvi sta enostranski deklaraciji po notranjih referendumih razglasili Slovenija in Hrvaška - 25. junija 1991. Skoraj takoj nato se je začela vojna.

Za republiko Bosno in Hercegovino, ki je bila od leta 1945 do 1991 jugoslovanska zvezna republika, pa je bila pot težja. Marca 1992 je po referendumu, s katerim se je večina tistih, ki so glasovali, izrekla za neodvisnost, je neodvisnost Bosne in Hercegovine uradno razglasil Alija Izetbegović. Po bosansko-hercegovski ustavi bi se s tako odločitvijo morale strinjati vse narodne skupnosti: muslimani, Hrvati in Srbi. Bosanski Srbi se referendumu niso udeležili in trdili, da je bilo od njih zahtevano, da jugoslovansko zvezno državo zapustijo proti svoji volji. Vodja bosanskih Srbov Radovan Karadžić je potem razglasil Republiko bosanskih Srbov v Bosni s prestolnico v mestu Pale. V Bosni in Hercegovini so se razvneli boji vseh proti vsem. Bosanski Srbi so skušali ustvariti »etnično čista« področja tako, da so pobijali ali pregnjali muslimane in Hrvate s teh področij, začeli pa so napadati tudi Sarajevo. (Shawcross 2001: 50).

V prvih mesecih bojev je glavno vlogo pri reševanju konflikta imela Evropska skupnost, ko pa do septembra 1991 ni uspela zagotoviti prekinitve spopadov, so Avstrija, Kanada in Madžarska zahtevale, da se v situacijo vključi tudi VS OZN. Ta je 25. septembra 1991 sprejel resolucijo 713, v kateri je v preambuli izrazil skrb, da nadaljevanje bojev povzroča velike izgube človeških življenj in materialno škodo, »predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti«, ter s točko 6 po VII. poglavju UL OZN uvedel popoln embargo na dobavo orožja v ta del sveta. Z resolucija VS OZN 724 pa je VS OZN ta embargo še okrepil in poskušal pripraviti teren za mirovniške operacije.

Konflikti so se nadaljevali in privedli do množičnih kršitev človekovih pravic. Srbska stran je nadaljevala z etničnim čiščenjem, genocidom in izgonom muslimanov in Hrvatov. Kot je zapisal Abiew (1999: 177-78), je »zaradi zapletenosti situacije mednarodna skupnost sprva oklevala z ukrepi, vendar pa so neskončne »reke beguncev« prepričale VS OZN, da lahko situacija v BiH nevarno vpliva na sosednje države.

Z resolucijo 752 je VS OZN povečal vlogo UNPROFOR v BiH, z resolucijo VS OZN 757 pa so bile 30. maja 1992 proti ZRJ uvedene ekonomske sankcije po VII. poglavju UL OZN. V 17

točki te resolucije je VZ OZN »zahteval, da vse strani in drugi vpleteni takoj ustvarijo potrebne pogoje za neomejeno dostavo humanitarne pomoči Sarajevu in drugim predelom BiH«. VS OZN pa se je 13. avgusta 1992 odločil izvesti prisilne ukrepe. Z resolucijo 770 je ob izrecnem sklicevanju na VII. poglavje UL OZN pozval države (točka 2), da »na nacionalni ravni in preko regionalnih dogovorov ukrenejo vse potrebno«, da bodo silam OZN omogočili dostavo humanitarne pomoči v Sarajevo in druge dele BiH, kjer je potrebno. Resolucija je v preambuli tudi potrdila, da »položaj« v BiH predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti«, VS pa je izrazil tudi globoko zaskrbljenost nad poročili o zlorabah civilistov v taboriščih in zaporih ter v točki 3 zahteval neomejen dostop do taborišč iz zaporov za Mednarodni odbor Rdečega križa (ICRC) in druge humanitarne organizacije.

Ker ukrepi VS OZN niso izboljšali položaja bosanskih Muslimanov je VS OZN 9. oktobra 1992 z resolucijo 781 uvedel prepoved zračnega prometa nad BiH, da bi preprečil srbske napade na dostave humanitarne pomoči. Z resolucijo 787 je potem še določil skupino opazovalcev za nadzor embarga na orožje v Bosni in Hercegovini.

Z resolucijo 816 (31. marec 1993) pa je VS OZN pooblastil NATO, da izvede prisilne vojaške ukrepe po VII. poglavju UL OZN, intervencija pa se je v znatnejši meri zgodila šele več kot dve leti kasneje (DUPI 1999: 65). Z resolucijo 824 je 6. maja 1993 določil še varna območja (safe areas): Sarajevo, Tuzla, Zepa, Goražde, Bihać. Z resolucijo VS OZN 827 pa je bilo ustanovljeno ad hoc Mednarodno kazensko sodišče za bivšo Jugoslavijo (ICTY)⁶².

V Bosni so se dogajali najkrutejši zločini po drugi svetovni vojni na evropskih tleh. Po besedah sodnika na ICTY se je potem, ko je Srebrenica padla pod pritiskom srbskih sil »zgodil resnično grozljiv poboj muslimanskega prebivalstva, nasilje, ki si ga ne moremo predstavljati...⁶³ .«

Nekateri viri navajajo še, da so bili nedolžni ljudje pripeljani v koncentracijska taborišča, otroci pobiti in da je umrlo četrto milijono ljudi (Shawcross 2001: 325).

Na Londonski konferenci 21. junija 1995 je bilo ugotovljeno, da Srbi niso upoštevali resolucij VS OZN za prekinitev spopadov in da so bile tarče njihovih napadov tudi letala OZN in NATO. Kongres ZDA dolgo ni odobril predlaganih sil 20.000 vojakov, ki naj bi prišli na to področje. Bosna pa je v tem času v ameriški politiki bila tudi tema predvolilnih bojev, in očitek, da ZDA niso intervenirale prej, da bi preprečile genocid v Srebrenici, je bil pomemben argument Clintonove predvolilne kampanje. Kljub temu je tedaj odločitev za intervencijo v

⁶² To sodišče je bilo ustanovljeno in deluje v okviru OZN. (www.un.org/aboutun/rights/)

⁶³ Tisoči mož pobitih in pokopanih v množičnih grobiščih, stotine ljudi so žive zažgali, pohabili, otroke so pobijali pred očmi njihovih staršev,...(Shawcross 2001: 139)

Bosni podpiralo le 36 odstotkov prebivalstva. Vzrok tega je bila tudi prejšnja intervencija v Somaliji, kjer je bilo nekaj žrtev tudi na strani ZDA.

Ko je ameriški kongres vendarle odobril zahtevano število vojakov v BiH, se je začela akcija »Deliberate force« (»Namerna sila«), katere povod je bilo bombardiranje Sarajeva s strani srbskih sil 28.8.1995, kjer je umrlo 38 civilistov. Akcija »Deliberate force« je bila dotlej največja akcija v zgodovini NATO. Ob njenem začetku je ruski veleposlanik v OZN pisal generalnemu sekretarju OZN in zahteval prekinitev akcije, ker je le-ta »preseгла mandat, ki so ga vzpostavile relevantne resolucije OZN«. Generalu Mladiću so naročili, da odstrani vse težko orožje, česar pa ni storil. Sile NATO so zato 5.septembra ponovno bombardirale položaje v okolici Sarajeva in 14.septembra so s posredovanjem Holbrooka bosanski Srbi privolili v pogoje UNPROFOR-ja. Srbi so odpeljali topništvo iz okolice Sarajeva, humanitarna pomoč se je ponovno vzpostavila, začeli so se oblikovati načrti za mirovno konferenco.

21. novembra 1995 so voditelji bojujočih se narodov bivše Jugoslavije v Daytonu (Ohio) podpisali sporazum, ki je (v teoriji) končal vojno v Bosni in tam vzpostavil multi-etnično državo. Formalno je bila ohranjena enotnost Bosne, dejansko pa je bila razdeljena na hrvaško-bošnjaško federacijo (Federacija BiH) in Republiko srbsko. Ali: 51 odstotkov ozemlja so dobili bosanski Srbi, 49 odstotkov pa Hrvati in muslimani. Ta sporazum naj bi uveljavil IFOR (International Implementation Force) - polno oborožene sile 60.000 vojakov NATO (Shawcross 2001: 164). Eden najtežjih vidikov Daytonskega sporazuma je bila združitev Sarajeva – okoli 100.000 tam živečih Srbov sporazuma ni želelo sprejeti, zahtevali so zaščito OZN. Naposled je bilo v BiH poslanih dovolj mirovnih enot, ki naj bi zagotavljale mir.

Posredovanje OZN v konfliktu v BiH lahko, kot meni Abiew (1999: 186-89), opredelimo na treh temeljih. Prvi je situacija z begunci. Humanitarna kriza je s tega področja povzročila beg več kot pol milijona ljudi. Drugi razlog je bila humanitarna kriza, ki so jo povzročili Srbi in zaradi katere je prišlo do pomanjkanja hrane, zdravil, vode in elektrike. In ne nazadnje, srbske kršitve človekovih pravic s koncentracijskimi taborišči za muslimane so pretresle mednarodno skupnost. Splošni položaj v nekdanji Jugoslaviji je pokazal, da je VS OZN načeloma pripravljen odobriti uporabo sile iz humanitarnih razlogov.

VS OZN je pred odločitvami (res. 713, 757 in 770) tudi izrecno navedel, da deluje po VII. poglavju UL OZN, in je položaj ob več priložnostih opredelil kot »grožnjo mednarodnemu miru in varnosti«. Poleg tega je v resoluciji 770 po VII. poglavju UL OZN izrecno odobril »uporabo vseh potrebnih ukrepov«.

Po mnenju DUPI (1999: 65) je VS OZN prvič v zgodovini odobril humanitarno intervencijo. Dejansko so države intervenientke uporabile silo, da bi zaščitile prebivalstvo pred hudimi in množičnimi kršitvami človekovih pravic.

8.3.1.2. Intervencija v Somaliji

Kriza v Somaliji⁶⁴, ki je prerasla v državljansko vojno, se je začela leta 1991, ko je bil odstavljen predsednik Mohammed Said Barre, ki je bil na oblast prišel z državnim udarom in vladal 21 let. Odstavili so ga rivalski klani, ki jih je vodil Mohammed Aideed. A klani so se borili tudi med sabo. Civilna družba se je sesula, poteptan je bil pravni sistem in zavladata je anarhija. Divjaške tolpe so zastrahovale in ubijale ljudi. Aideed je tudi zavrnil mirovni sporazum iz Džibutija. ICRC⁶⁵ je poročal o stotisočih beguncih. Nato je UNHCR 31.januarja 1992 objavil poročilo, da je 140.000 somalskih beguncev prišlo v Kenijo in da jih tja dnevno prihaja po 700 (Chesterman 2001: 140).

VS OZN je primer Somalije prvič obravnaval januarja 1992 na prošnjo somalskega predstavnika v OZN in na podlagi poročila generalnega sekretarja (UNYB 1992: 198-99).

⁶⁴ Somalci so kulturno, lingvistično in versko razdeljeni na šest različnih skupin. Ljudje se identificirajo s svojo skupino (klanom) in ne z državo, zato je bila država pogosto šibka. Tri petine 5 milijonskega prebivalstva živi kot nomadi ali pol-nomadi v puščavah. Samo okoli 10% prebivalstva živi v mestih, večinoma v glavnem mestu-Mogadišu. Država Somalija je nastala leta 1960 s kombinacijo bivše britanske in italijanske kolonije. Po devetih težkih letih muslimanske republike, ki je poskušala ustvariti neke vrste pluralizem, je general M. Said Barre izvedel državni udar in poskušal vzpostaviti marksistično-leninistično diktaturo države pod okriljem Sovjetske zveze. Vse politične stranke je razglasil za nezakonite in napadel klanski sistem. A hkrati je podpiral lastni klan in tako je njegov način samovlade povečal moč klanskih struktur. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je ameriška pomoč nadomestila sovjetsko.

23.januarja 1992 je VS soglasno sprejel resolucijo 733, v kateri je v preambuli izrazil zaskrbljenost zaradi »hitrega slabšanja položaja v Somaliji ter mnogih smrtnih primerov in velike materialne škode zaradi konflikta v državi«, zavedajoč se »posledic za stabilnost in mir v regiji« ter zapisal tudi, da »nadaljevanje te situacije tega pomeni /.../ grožnjo mednarodnemu miru in varnosti«. Poleg tega je resolucija 733 v točki 5 ukazala še popoln embargo na orožje za Somalijo v skladu s VII. poglavjem UL OZN.

17.marca 1992 je VS OZN sprejel še resolucijo 746, s katero je izrazil zaskrbljenost nad »obsegom človeškega trpljenja, ki ga je povzročal konflikt«, in nad tem, da »nadaljevanje situacije v Somaliji predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti« (Chesterman 2001: 141). Resolucija 751 VS OZN (z 24.aprila 1992) pa je pomenila prvo večjo vključenost mednarodne skupnosti v konflikt. S to resolucijo so ustanovili tudi posebno organizacijo UNOSOM I, generalnega sekretarja pa pooblastili, da imenuje posebnega predstavnika, ki naj mobilizira opazovalno skupino, ki naj bi nadzirala prekinitev spopadov v glavnem somalskem mestu Mogadišu. V državo naj bi poslali tudi 500 mož⁶⁶, ki bi nadzirali dostavljanje humanitarne pomoči. A spopadov niso nikakor mogli ustaviti in varnostne sile⁶⁷ niso bile sposobne zavarovati te humanitarne pomoči (precejšnji del pomoči so pobrali kar oboroženi pripadniki raznih klanov). Večina prebivalstva (4.5 milijonov od 6 milijonov celotnega prebivalstva Somalije) se je znašla na robu preživetja.⁶⁸

Ob koncu leta je ameriška vlada izjavila, da je edino ameriška vojska sposobna poskrbeti za ureditev razmer v tej državi. Mejnik v primeru Somalije je bila soglasno sprejeta resolucija 794 VS OZN (3.decembra 1992), v kateri je VS OZN izrecno navedel, da deluje po VII. poglavju UL OZN, in v preambuli opozoril na »obseg človeške tragedije zaradi konflikta v Somaliji /.../, ki predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti«. V točki 10 je v skladu s VII. poglavjem UL OZN pooblastil generalnega sekretarja in članice, da uporabijo vsa potrebna sredstva, da bi čimprej ustvarili varno okolje za operacijo humanitarne pomoči v Somaliji. Po sprejemu te resolucije, ki je dovoljevala, da se za dosego varnosti uporabi sila, so ZDA poslale v Somalijo sile UNITAF (Unified Task Force)⁶⁹, operacija je bila znana kot »Restore Hope«. To ni bila mirovna misija OZN, pač pa »mednarodna misija oboroženega humanitarizma« (Shawcross 2001: 69-70).

⁶⁵ International Committee of the Red Cross

⁶⁶ Vojski UNOSOM I so bili Pakistanci, ki tja niso prispeli vse do septembra 1992 – večinoma zato, ker kim Aideed tega ni dopustil.

⁶⁷ Kasneje je VS OZN odobril še novih 3000 belgijskih in kanadskih vojakov, ki pa nikoli niso prišli v Somalijo.

⁶⁸ Ocenjeno je bilo da je v 11 mesecih od novembra 1991 umrlo 300.000 ljudi. (Chesterman 2001: 141).

⁶⁹ Ta organizacija je imela skupaj 37.000 vojakov, izmed katerih jih je bilo 28.000 Američanov. Washington je omejil trajanje nalog svojih vojakov do maja 1993, ko naj bi ponovno prezelo nadzor Združeni narodi.

4. maja 1993 so ZDA operacijo uradno prenesle na UNOSOM II⁷⁰, ta pa ni bila sposobna izpolniti obsežnejšega mandata, ki je poleg zavarovanja dostavljanja pomoči vključeval tudi projekte »ustvarjanja nacije«⁷¹ (v tem pomenu seveda reinstitucije države) in razorožitev ter aretacije klanskih voditeljev. 5. junija je bil v Mogadišu ubit kontingent pakistanskih vojakov in 8. avgusta je pod ameriškim vozilom eksplodirala mina. Ubiti so bili štirje Američani. Iz ameriškega Kongresa pa so nato začeli hitro prihajati pozivi za takojšen umik ameriških sil. Tako so Američani marca 1994 iz Somalije umaknili svoje mirovne sile in VS OZN je postopno izglasoval tudi umik UNOSOM-a. Zadnje mirovne sile so državo zapustile 4. marca 1995.

V somalski krizi se je mednarodna skupnost odzvala na hudo humanitarno krizo, ki je nastala zaradi državljanske vojne. Somalska država je dejansko razpadla, tako da je bila humanitarna intervencija legitimna, saj ni bila v nasprotju z načelom suverenosti. S tem se je tudi zmanjšala možnost, da bi na podlagi tega primera zadeva postala presedan za podobne prihodnje akcije, in to kljub mnenju generalnega sekretarja, ki je izjavil, da je VS OZN s tem primerom postavil historični presedan: kajti prvič v zgodovini se je odločil vojaško intervenirati iz striktno humanitarnih razlogov). Tudi resolucija 794 VS OZN je jasno navedla, da gre za izjemen primer.

⁷⁰ UNOSOM II je še vedno deloval pod poveljstvom Američanov, skoraj 30 ameriških oficirjev je bilo na ključnih pozicijah. Edine sile, ki so bile pod nadzorom OZN so bile logistične enote, ki so štejele okoli 2700 ljudi.

⁷¹ To je pomenilo tudi: vzpostavitev policijskih sil, sodnega sistema, vrnitev beguncev,...(Shawcross 2001: 98-103).

8.3.1.3. Intervencija v Ruandi

Po smrti ruandskega predsednika aprila 1994 je v Ruandi⁷² izbruhnila državljanska vojna in zgodil se je eden največjih genocidov prejšnjega stoletja. Po nekaterih ocenah, ki jih povzema Abiew (1999: 189-93), je državljanski konflikt med etničnima Hutujcev in Tutsijev v državi povzročil gorje več kot polovici od osmih milijonov prebivalcev Ruande.

Povod za konflikt je bil tale: nedaleč od Kigalija, glavnega mestu Ruande⁷³, je bilo sestreljeno⁷⁴ letalo, na katerem sta bila ruandski predsednik Juvénal Habyarimana⁷⁵ in

⁷² Ruanda je med najbolj naseljenjimi državami sub-saharske Afrike, njeni prebivalci so povečini pripadniki ljudstev Tutsi in Hutu, ki imajo skupni jezik, kulturo in politični sistem. Tutsi predstavljajo le 10% prebivalstva, a so že stoletja obvladovali Hutu večino. V zgodnjih letih dvajsetega stoletja so v deželi Nemci vzpostavili kolonialno administracijo, ki je temeljila na obstoječi hierarhiji. Po drugi svetovni vojni so Nemce zamenjali Belgijci. Novi kolonialisti so le pripadnikom Tutsi dovolili, da so dobili uradna delovna mesta in da so si pridobili višjo izobrazbo ter vzpostavili sistem osebne identifikacije, ki je izkazovala etnično pripadnost. Zamera s strani Hutu-jev je rasla in po smrti kralja leta 1959 začela dobivati podobo nasilja. Tedaj so Hutu-ji preklicali monarhijo, pobili na tisoče pripadnikov Tutsi, ostalih več deset tisoč pregnali v izgnanstvo in prevzeli oblast v državi (Shawcross 2001: 104-105).

⁷³ Ruanda je svojo neodvisnost dobila leta 1962 in tedaj so se Tutsi-ji poskušalo vrniti v domovino. Vlada Hutu-jev je to s silo preprečevala, vrstili so se spopadi, ubijanja,.. ki so se končali šele v poznih šestdesetih letih. (Shawcross 2001: 105-106)

predsednik Burundija Cyprien Ntaryamira. Čeprav so bili vzroki za državljansko vojno v Ruandi verjetno v njeni (tudi kolonialni) preteklosti⁷⁶, pa je bila sestrelitev navedenega letala očitno res odločilen povod za zaostritev situacije. Patriotska fronta Ruande (RPF) je začela vojno z ruandskimi oblastmi. Generalni sekretar OZN je že konec maja poročal, da je bilo v Ruandi ubitih od 250.000 do pol milijona pripadnikov plemena Tutsi in še 1.5 milijona prebivalcev razseljenih.

Pomoč OZN Ruandi je bila vzpostavljena z resolucijo 872 prek organizacije UNAMIR (UN Assistance Mission in Ruanda), ki naj bi tudi nadzirala sporazum iz Arushe, o katerem govorim v nadaljevanju.

Prva misija, ki jo je odobril VS OZN za Ruando, je bila UNOMUR (United Nations Observer Mission Uganda-Ruanda). Vodil jo je general Dallaire in delovati je začela septembra 1993 z 81 opazovalci. Po mirovnih pogajanjih (za ustanovitev mednarodne sile, ki bi nadzirala varnost in dostavo humanitarne pomoči) v Arushi (v Tanzaniji) je VS OZN 8. oktobra 1995 z resolucijo 872 vzpostavil UNAMIR (United Nations Assistance Mission for Rwanda), najprej za obdobje šestih mesecev. Spopadi in nasilje pa so se nadaljevali. Večinoma so ga izvajale milice iz vrst *Interahawme* (*»Tisti, ki delajo skupaj«*) in *Impuzamugambi* (*»Tisti, ki imajo samo en cilj«* - *preprečiti nadvlado Tutsijev*)⁷⁷, svojo sovražno propagando so širile prek radia RTML.⁷⁸ (Lehmann 1999: 88).

VS OZN je bil glede podaljšanja mandata te misije znotraj zelo deljen: Nigerija, Rusija, Organizacija afriške enotnosti, OAU in Francija so bile za podaljšanje mandata, ZDA⁷⁹ in Velika Britanija pa ne. Misija, ki je štela 2.545 mož, je bila premajhna za reševanje krize take razsežnosti, in tudi v začetku ni imela pravega mandata (predvsem mu je bila naložena naloga preprečevanja napadov na civiliste, kasneje pa tudi skrb za begunce). VS OZN niti do 21. aprila ni v zvezi s tem sprejel nobenega sklepa.⁸⁰

⁷⁴ Točne okoliščine tega dogodka niso pojasnjene. Med tistimi, ki bi bili lahko to povzročili so Patriotska fronta Ruande (RPF), uporniki vojske, ki so jih vodili Tutsi, belgijska vlada, Hutu predsedniška armada ali nekatere osebnosti iz ruandske vojske.

⁷⁵ Habyarimana je režim vodil od leta 1973, ustvaril je Republikansko nacionalno gibanje za razvoj, ki je delalo za to, da bi utrdilo položaj Hutu-jev. Predsednik je dobival precejšnjo podporo Francije, vlada pa je orožje dobivala iz Egipta in Južno afriške republike.

⁷⁶ Večja ofenziva upornikov je bila s pomočjo francoskih vojakov ustavljena že leta 1993 pred glavnim mestom –Kigalijem.

⁷⁷ Milice so šteje od 30.000 – 50.000 mož.

⁷⁸ To je bil *Radio-Television des Mille Collines*. Radio je bil najpomembnejši medij v državi, ki ima sicer 50 – odstotno nepismenost, dostop do radia pa ima kar 90 odstotkov prebivalstva.

⁷⁹ ZDA so sicer kasneje podpirale razširitev enot misije.

⁸⁰ Na to je verjetno vplivalo tudi dejstvo, da je bilo 6. aprila 1994 ubitih 10 vojakov UNAMIR misije belgijske narodnosti.

Z resolucijo 912 pa je VS OZN obseg sil te misije zmanjšal na 270, maja 1994 pa je z resolucijo 918 misijo spet okreplil na 5.500 vojakov (kar je bilo tudi najvišje odobreno število vojakov za to misijo).

Torej je šele resolucija 918 VS OZN (17. maja 1994) odobrila razširitev sil UNAMIR na 5.500 mož. Ta resolucija je tudi izrazila »globoko zaskrbljenost zaradi »obsega človeškega trpljenja, ki ga je povzročil konflikt«, in položaj v Ruandi razglasila za »grožnjo miru in varnosti« ter po VII. poglavju UL OZN uvedla embargo na dobavo orožja v Ruando. Ameriška in nekatere druge vlade ter VS OZN so se v resoluciji izogibale uporabi termina »genocid⁸¹« (ki bi bil tudi bolj obvezujoč op. L.T.), zato je VS namesto tega uporabil naslednjo formulacijo: »ubijanje članov etnične skupine z namenom uničenja te skupine v celoti ali delno«. Potem pa je bila Francija tista, ki je izrazila svojo pripravljenost⁸², da intervenira v Ruandi (s svojimi glavnimi evropskimi in afriškimi partnerji), »da bi pomagala skupinam, ki jim grozi izumrtje« (Chesterman 2001: 146).

Poleti 1994 je RPF osvojila večino Ruande in v Kigaliju ustanovila vlado. Voditelji Hutujcev so zbežali v Burundi, Tanzanijo in Zaire. Do sredine julija je bilo že skoraj dva milijona beguncev zunaj ruandskih meja.

VS OZN je 22. junija 1994 z resolucijo 929 (točka 2), delujoč v skladu s VII. poglavjem UL OZN, pooblastil Francijo, da izvede vojaški poseg (poseg je dobil naziv »Operacija Turquoise«) nepristransko⁸³ in da prispeva k tem, da se zagotovi varnost ogroženih razseljenih ljudi, beguncev in civilistov, ter da uporabi vsa potrebna sredstva, da doseže te humanitarne cilje. V preambuli je VS OZN poudaril izjemnost primera. Operacija je nazadnje zagotovila varna področja v jugovzhodni Ruandi, v veliki meri pa se je končal tudi genocid.

Z resolucijo 955 je novembra 1994 VS OZN ustanovil Mednarodno kazensko sodišče za Ruando (ICTR) za pregon tistih, ki so odgovorni za genocid in vojne zločine. Po podatkih iz junija 2003 je v Ruandi 110.000 ljudi pridržanih zaradi obtožb zločinov, povezanih z genocidom. Po podatkih OZN je bilo ubitih 800.000 ljudi (kar je pomenilo skoraj desetino vsega prebivalstva), 2 milijona ljudi je zbežalo v druge države, druga 2 milijona ljudi pa se je razselilo znotraj Ruande.

Leta 1996 je VS OZN na zahtevo Ruande same končal mandat UNAMIR. Prehodna vlada je leta 1999 sklenila svoje obdobje podaljšati še za štiri leta (*Facts about the UN*, 2004: 84).

⁸¹ Avtor termina »genocid« je poljski pravnik Rafael Lemkin.

⁸² Ta ponudba je bila v začetku sprejeta precej dvomljivo, saj je Francija prej urila in oboroževala pripadniki Hutujev.

⁸³ Ta omemba nepristranskosti in rok dveh mesecev za izvedbo sta bila dodatna k resoluciji po kratkih in intenzivnih posvetih (Chesterman 2001: 147).

8.3.1.4. Intervencija v Vzhodnem Timorju

V začetku mednarodna skupnost ni podpirala teženj k neodvisnosti Vzhodnega Timorja. Tudi (med drugim) organizacija ASEAN (Association of South-East Asian Nations) je podpirala načela neintervencije in suverenosti kakor tudi to, da imajo državne oblasti prednost pred potrebo po spoštovanju humanitarnih standardov (Wheeler in Dunne 2001: 809). Vendar pa je po drugi strani VS OZN že od leta 1976⁸⁴ striktno zagovarjal politiko nepriznavanja indonezijske invazije, kakor tudi kasnejše priključitve Vzhodnega Timorja⁸⁵ k Indoneziji.

Težnje po neodvisnosti pa so postale bolj izvedljive, ko je indonezijskega predsednika Suharta zamenjal B.J.Habibie, ki je za prihodnost ozemlja Vzhodnega Timorja ponudil plebiscit. Izvajanje sporazuma⁸⁶, ki se je nanašal na to, pa je bilo v rokah indonezijske vojske, ki je sicer zatirala prebivalstvo Vzhodnega Timorja že 24 let. Zato je 11.junija 1999 VS OZN z resolucijo 1246 (1999) ustanovil UNAMET (UN Mission in East Timor), misijo, ki naj bi organizirala in nadzirala bližnje volitve. Vendar so bile te predstavljene na 30. avgust zaradi sovražnosti prointegracijskih milic, ki so poskušale misijo ustrahovati. Kljub grožnjam z nasiljem se jih je od 98 odstotkov prebivalcev Vzhodnega Timorja, ki so se udeležili volitev, 78.5 odstotka odločilo za neodvisnost (Chesterman 2001: 149-50). Takoj ko je bil razglašen rezultat, so milice začele s poboji glavnih oseb gibanja za neodvisnost in z zastraševanjem civilnega prebivalstva. V nekaj dneh je bilo čez 1.000 smrtnih žrtev in več kot četrtina prebivalstva je morala svoje domove zapustiti. Čeprav je Habibie zagotavljal, da bosta indonezijska vojska in policija spet vzpostavile red na otoku, je bilo očitno, da ni uspel nadzirati situacije, ki je začela postajati humanitarna katastrofa⁸⁷ (Wheeler in Dunne 2001: 816-817). Končno je Avstralija (zaradi domačega političnega pritiska in skrbi ki so jo predstavljali begunci) ponudila, da intervenira v Vzhodnem Timorju, vendar je zato, ker ni hotela zanetiti političnega spor (s svojo dolgoletno gospodarsko partnerico Indonezijo) kot pogoj za intervencijo od indonezijskega predsednika zahtevala privolitev zanjo. Tudi resolucija VS OZN je odobrila pomoč mednarodnih vojaških sil. VS OZN je deloval po VII. poglavju UL OZN in ustanovil mednarodno operacijo INTERFET, in to pod vodstvom avstralskih sil, da bi z vsemi potrebnimi sredstvi vzpostavile mir in varnost ter omogočili

⁸⁴ Leto poprej: 1975 je Indonezija zavzela Vzhodni Timor, ki je bil prej portugalska kolonija.

⁸⁵ Res. VS OZN 389 (22.april 1976) je zahtevala umik indonezijskih sil iz omenjenega ozemlja. GS OZN pa je bila že 12.decembra 1975 izglasovala takojšnji umik Indonezije z 72 glasovi za, 10 proti in 43 vzdržanimi glasovi (menjimi ZDA; Kanada in mnoge druge Zahodno-evropske države).

⁸⁶ Sprejet je bil 5.maja 1999, podpisali so ga OZN, Portugalska in Indonezija in izvajal naj bi se 8.avgusta 1999.

⁸⁷ Do 9.septembra so bili na tisoči odvedeni v hribe, na stotine ljudi je bilo ubitih in 3.000 beguncev na uro je bilo prisiljeno premeščenih v Zahodni Timor.

humanitarno pomoč Vzhodnemu Timorju. To je bilo določeno v 2. in 3. točki resolucije 1264 (15.septembra 1999). Z njo je VS OZN izrazil tudi zaskrbljenost nad »slabšanjem varnostnega položaja v Vzhodnem Timorju in še posebno nad nadaljnjim nasiljem in obsežnim razseljevanjem prebivalstva«. V preambuli je izrazil skrb zaradi poročil o »sistematičnih, obširnih in očitnih kršitvah mednarodnega humanitarnega prava in človekovih pravic« ter poudaril, da bodo odgovorni za kršitve nosili »individualno odgovornost«. Položaj v Vzhodnem Timorju pa je označil, da »pomeni grožnjo miru in varnosti«. V 10. točki pa je še navedel, da naj bi sile INTERFET čimprej nadomestile mirovniške sile. INTERFET je sestavljalo 4.500 vojakov avstralskih obrambnih sil in 1.600 vojakov, ki jih je prispevala Tajska. Žrtev na tej strani ni bilo (Wheeler in Dunne 2001: 823 in 825).

Pojavljajo se različne polemike o tem, zakaj se je predsednik Habibie naposled strinjal z intervencijo. A prevladuje mnenje, da verjetno zaradi groženj mednarodne skupnosti (predvsem ZDA), da bi v nasprotnem primeru Indoneziji odtegnila finančno podporo, ki jo je dobivala prek IMF in Svetovne banke.

Ob humanitarni intervenciji v Vzhodnem Timorju lahko vidimo, da je bila Avstralija (in še nekatere druge države) takoj pripravljena poslati svoje vojake, medtem ko je bila pripravljenost zahodnih držav poslati vojake v Bosno, Ruando in Somalijo precej manjša. To lahko verjetno pripišemo dejstvu, da na omenjenih področjih države intervenientke niso imele posebnih političnih interesov. Vendar verjetno tudi Avstralija ni imela kakšnih posebnih interesov na Vzhodnem Timorju, pa je bila kljub temu pripravljena posegati. Tako da lahko rečemo, da so v tem primeru prevladali humanitarni interesi, in tako lahko to intervencijo (resda tudi zato, ker je bila situacija na Vzhodnem Timorju označena kot »grožnja miru in varnosti«), kljub temu, da je bila izvedena ob strinjanju indonezijskih oblasti, umeščamo med humanitarne intervencije.

8.3.2. Humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN po letu 1990

Čeprav je UL OZN prepovedala uporabo sile med državami (z izjemama uporabe sile za samoobrambo in uporabo sile, ki jo je odobril VS OZN), pa smo po letu 1990 priča razvoju mednarodnega prava, ki se vse bolj ukvarja z zavarovanjem posameznikov, in tako omejuje suverenost države, da s svojimi državljani v celoti ravna v skladu z njeno diskrecijsko

pravico. Sprejeti so bili mnogi instrumenti za zavarovanje temeljnih človekovih pravic in pravila humanitarnega prava.

Pojavlja pa se (ponovno, vendar ne v takem obsegu kot v obdobju hladne vojne - op. L.T.) dilema, kaj storiti, če VS OZN zaradi veta ene ali več stalnih članic VS OZN ne uspe odobriti akcije, ki bi bila potrebna za rešitev humanitarne katastrofe v določeni državi.

Mnogi teoretiki in akademiki so razpravljali o tem, ali je praksa držav vzpostavila pravilo mednarodnega običajnega prava in pravico do humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN.

Stališče ICJ in prevladujoče mnenje mednarodne pravne doktrine je, da je treba člen 2/4 UL OZN tolmačiti kot prepoved sleherne uporabe sile med državami, razen če UL OZN izrecno ne navede, da gre za izjemo. Humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN niso zadostna pravno-legalna osnova v okviru predpisov UL OZN.

Vendar mednarodno pravo priznava, da lahko v izjemnih primerih še vedno obstaja pravica do humanitarne intervencije.

8.3.2.1. Intervencija v Liberiji 1990-1992

Spor v Liberiji se je začel proti koncu leta 1989, ko je bivši zunanji minister Charles Taylor organiziral uporniške sile v Slonokoščeni obali, ki so nato zavzeli Liberijo in poskušali odstaviti neprijetnega predsednika Samuela Doea, ki je bil prišel na oblast deset let prej z vojaškim udarom.

Razdivjala se je državljanska vojna med Taylorjevo Narodno-domoljubno fronto Liberije (NPFL) in Doejevimi Oboroženimi silami Liberije (AFL). V te boje se je potem vključila še Neodvisna narodno-domoljubna fronta Liberije, ki jo je vodil princ Yormie Johnson. Do avgusta leta 1990 je konflikt zahteval 5000 življenj in sprožil val pol milijona beguncev, milijon ljudi pa se je razselilo znotraj Liberije - kar je skupaj pomenilo 60 odstotkov 2.5-milijonskega prebivalstva Liberije. (Chesterman 2001: 135)

Na humanitarno krizo se je odzvala regionalna organizacija ECOWAS (Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav)⁸⁸, ki je avgusta 1990 poslala svoje enote ECOMOG v Liberijo. Organizacija je dosegla, da je med bojujočimi se stranmi prišlo do pogajanj in do sprejetja

⁸⁸ ECOWAS je bila ustanovljena leta 1975 s pogodbo v Lagosu. Članice te organizacije so: Benin, Burkina Faso, Gambija, Gana, Gvineja, Gvineja Bissau, Kapverdski otoki, Liberija, Mali, Niger, Nigerija, Senegal, Sierra Leone, Slonokoščena obala in Togo. (<http://www.sec.ecowas.int>)

sporazuma oktobra 1991. Ta je predvideval do aprila 1992 razorožitev in organiziranje volitev pod nadzorom tujih opazovalcev. Vendar Taylor sporazuma ni spoštoval in avgusta 1992 so se ponovno začeli spopadi.

ECOWAS je iskala razumevanje, če že ne podpore OZN že na začetku, a se je OZN prvič odzvala šele januarja 1991, se pravi pet mesecev kasneje. Šele novembra 1992 je VS OZN situacijo v Liberiji opredelil kot grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Resolucija 788 (1992), sprejeta 19. novembra 1992, je omenjala predvsem državljansko vojno, število razseljenih ljudi, kakor tudi begunce in humanitarno krizo, hkrati pa je z 8. točko resolucije VS OZN po VII: poglavju vzpostavil tudi popoln embargo na dobavo orožja Liberiji. Poskus, da bi zadevo predstavili VS OZN že maja 1990, ni uspel zaradi Zaira, ki je to preprečil verjetno zaradi strahu, da bi intervencija v Liberiji lahko rabila kot presedan za druge intervencije v Afriki. Avgusta 1990 pa je bil VS OZN zaseden z obravnavanjem dogajanj v Iraku (Chesterman 2001: 136-137)

Resolucija 788 v določeni meri pomeni *ex post facto* odobritev vojaške akcije ECOWAS s strani VS OZN, saj je v 1. točki »pohvalila prizadevanja ECOWAS za vzpostavitev miru, varnosti in stabilnosti v Liberiji«. VS OZN je tudi menil, da primer Liberije predstavlja primer sodelovanja med OZN in regionalni organizacijami, kot ga predvideva VIII. poglavje UL OZN.⁸⁹

Pravna podlaga intervencije ECOWAS je precej sporna in tudi nejasna. Akcija je pomenila več kot mirovniško akcijo, zato liberijska stran vanjo ni privolila (Chesterman 2001: 136-137). Abiew (1999: 200-212) je navedel, da akcija ECOWAS brez odobritve VS OZN predstavlja pomemben presedan regionalne ali subregionalne akcije kot odgovor na humanitarno krizo. VS OZN v tem primeru ni odobril prisilnih ukrepov, saj se je intervencija začela, preden jo je VS OZN sploh obravnaval. Kljub temu je obveljalo prepričanje, da je intervencija ECOWAS v Liberiji v skladu s širšimi načeli in cilji OZN - da bi vzpostavila mir in varnost in preprečila nadaljnje hude kršitve človekovih pravic. Abiew je v zaključku navedel (1999: 200-212), da je VS OZN potrdil dopustnost intervencije v smislu VIII. poglavja UL OZN.

Akcijo bi lahko opredelili kot humanitarno intervencijo, saj je vsebovala elemente humanitarne intervencije, kot sem jih opredelila na začetku te naloge, in gre v njej za uporabo sile za zaščito ogroženega prebivalstva.

⁸⁹ Člen 53/1 UL OZN navaja: »VS uporablja, kjer je primerno, take regionalne dogovore ali ustanove, da bi izvedel prisilno akcijo pod svojim vodstvom. Toda brez pooblastila VS se ne sme izvesti nobena prisilna akcija na temelju regionalnih dogovorov ali z regionalnimi ustanovami...«

8.3.2.2. Intervencije ZDA, Velike Britanije in Francije v Iraku od leta 1991

Irak je že v sedemdesetih letih skušal razviti program biološkega orožja, potem pa je leta 1972 podpisal mednarodno konvencijo, ki je prepovedala razvijanje in proizvodnjo takšnega orožja. Čeprav je Irak to konvencijo podpisal, je v osemdesetih letih ta orožja še naprej razvijal. Marca 1988 so čete Sadama Huseina napadle kurdsko vas Halaja in s plinom pomorile najmanj 5000 ljudi (Shawcross 2001: 224).

Avgusta 1990 je iraška vojska zasedla Kuvajt. VS OZN je 29. novembra 1990 z resolucijo 678 odobril uporabo sile za izgon iraške vojske iz Kuvajta.

Resolucija VS OZN 687 (1991) pa je bila sprejeta nekaj tednov po porazu Iraka v Zalivski vojni in je skušala Irak zaradi invazije Kuvajt kaznovati. Ustanovljena je bila tudi posebna komisija UNSCOM (United Nations Special Commission). Ta resolucija je tudi odredila, da mora Irak pod mednarodnim nadzorom svoja orožja za množično uničevanje odstraniti ali uničiti. Resolucija je še določila, da se znotraj Iraka vzpostavi opazovalni sistem. Vse dokler UNSCOM ne bi potrdil, da je to storjeno, je proti državi veljal embargo na izvoz nafte. Resolucija 707 je omogočila skoraj popoln dostop inšpektorjem. Septembra 1991 so inšpektorji našli obsežne dokumente, ki so pričali o tem, da je Irak poskušal dobiti tudi nuklearno orožje. (Shawcross 2001: 18, 225-226).

Zaradi težnj po neodvisnosti, ki so se začele porajati med kurdskim prebivalstvom, sta iraška vlada Sadama Huseina in režim njegove stranke Baas začela kampanjo nasilnega zatiranja manjšin (ki je vključevala tudi uporabo kemičnega orožja), predvsem Kurdiv na severu države: iraške čete so napadale kurdske vasi in povzročile beg skoraj dveh milijonov ljudi. Do 5. aprila 1991 je Turčija potrdila, da je skoraj milijon Kurdiv poskušalo prečkati njene meje. (Chesterman 2001: 131). V VS OZN je 5. aprila 1991 sprejel resolucija 688 (1991), ki se je nanašala na zatiranje kurdskega prebivalstva. V preambuli so bile navedene posledice tega zatiranja: množični beg beguncev proti meji in čeznjo, vendar je bilo v preambuli navedeno tudi to, da se VS OZN »zaveda svojih dolžnosti in odgovornosti po UL OZN za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti.« V 1. točki resolucije je VS OZN obsodil zatiranje civilnega prebivalstva in posledice teh dejanj označil za »grožnjo mednarodnemu miru in varnosti v regiji«. Resolucija je v 3. točki vztrajala, da Irak »dovoli takojšen dostop mednarodnim organizacijam do vseh v Iraku, ki potrebujejo pomoč«, in da mora dati Irak na razpolago tudi vsa potrebna sredstva za izvedbo te akcije. V 6. točki pa je resolucija pozvala države članice in humanitarne organizacije, naj »pripomorejo k prizadevanjem za humanitarno pomoč«.

Takoj po sprejetju resolucije 688 so ZDA aprila 1991 z namenom, da bi podprle zahteve po humanitarni pomoči ljudem v severnem Iraku, razglasile prepoved zračnih poletov na severu države. Pod tem okriljem se je začela široka operacija humanitarne pomoči, ki so ji pomagali tisoči vojakov iz 13 držav. Maja istega leta je mednarodne sile zamenjalo 500 inšpektorjev OZN, kar je bilo v skladu s sporazumom med OZN in iraško vlado (Chesterman 2001: 91).

Sile ZDA so zaradi kršitev človekovih pravic šiitskega prebivalstva pozneje posredovale na jugu države. Skupaj z Veliko Britanijo in Francijo so razglasile prepoved zračnih poletov tudi na jugu Iraka. Pri intervencijah so se sklicevale na resolucijo VS OZN 688 (Abiew 1999: 149-150) in na avtoriteto VS OZN.

O intervenciji v severnem Iraku so razpravljali v GS OZN: nekatere države so se opredelile proti (odločilno za to situacijo najprej Rusija in Kitajska, potem pa še Kuba, Jemen in Zimbabve), češ da gre za kršitev načela suverenosti Iraka, medtem ko intervencijo nekatere druge države podprle. Vendar na koncu ni bila sprejeta nobena resolucija, ki bi akcijo obsodila.

Na tem mestu se mi zdi pomembno zapisati, da niti VS OZN niti resolucija 688, ki se ne opira na VII. poglavje UL OZN, ne omenjata uporabe vseh potrebnih ukrepov (Abiew 1999: 152-153), niti izrazito ne odobravata intervencije. Te resolucije pa ne moremo razumeti, niti ne obravnavati v luči poznejše resolucije 678, ki je vendarle odobrila uporabo sile, da bi prisilila

umik Iraka iz Kuvajta. Irak se je nazadnje umaknil v skladu s sporazumom o prekinitvi spopadov, navedenim v resoluciji 687.

Britanski predstavniki so sicer priznavali, da to ni bila resolucija, ki bi bila v skladu s VII. poglavjem UL OZN, vendar pa naj bi prepoved poletov potrdilo cilje, nakazane v resoluciji 688, oziroma da je bila to akcija, izvedena po neobvezujoči pravici do humanitarnih intervencij mednarodnega običajnega prava (Chesterman 2001: 132), kar spet odpira zanimivo dimenzijo problematike humanitarnih intervencij (op. L.T.). Zanimiva je tudi raznolikost razlogov, ki so jih navajale različne države v podporo intervenciji. Pravzaprav so vse države poudarjale dejstvo, da gre ali je šlo v Iraku za zatiranje civilnega prebivalstva, in opozarjale na valove beguncev - razen Francije, ki se je za resolucijo zavzemala in ki je edina navajala, da »kršitve človekovih pravic, ki se dogajalo v takem obsegu, postanejo mednarodna zadeva in zadobijo naravo zločina proti človeštvu.« (Chesterman 2001: 132-133).

Posredovanje zahodnih zaveznikov v Iraku je imelo humanitarno podlago in humanitarne razloge, saj je šlo za odgovor na iraško nasilje nad lastnim prebivalstvom, odgovor na množične kršitve človekovih pravic in na krizo beguncev. Vendar pa ni imelo pravne podlage, saj na osnovi resolucij VS OZN tudi ni moglo biti v tem pogledu utemeljeno, zato to intervencijo umeščamo med intervencije brez odobritve VS OZN.

Verjetno bo za to, da bodo humanitarne intervencije dobile pravo pravno podlago, potrebno, da mednarodna skupnost zanje bolj enotno oblikuje razloge in pokaže večjo pripravljenost, če ne tudi predanosti pri reševanju mednarodnih problemov, ki posegajo na področje temeljnih človekovih pravic.

8.3.2.3. Intervencija NATO v Zvezni republiki Jugoslaviji-Kosovo

Izvore zadnje krize na Kosovu je treba razumeti v kontekstu propadanja enoparijskih sistemov na Balkanu in prebujanja novega vala nacionalizma, ki se je začel že v sedemdesetih in osemdesetih letih hkrati s kontekstom razkroja Jugoslavije. Vključitev Kosova v Srbijo leta 1913 je kosovskim Albancem ostalo v grenkem spominu. Vprašanje albanske narodne manjšine, pozneje večine, je ostalo nerešeno vprašanje. Za Srbe pa Kosovo predstavlja zibelko srbskega naroda in sveti kraj srbskega upora. Na Kosovskem polju so srbsko vojsko

premagali Turki junija 1389. To v obsežni študiji navaja tudi Neodvisna mednarodna komisija za Kosovo⁹⁰ (IICK 2000: 33).

V obdobju po drugi svetovni vojni je jugoslovanski režim na Kosovu zatiral islam. Med drugim je albanske in slovanske muslimane celo vzpodbujal, naj se okličejo za Turke in se izselijo v Turčijo. Z ustavo FLRJ iz leta 1946 je bila ustanovljena Kosovska-metohijska oblast. Leta 1956 so bili v Prizrenu vodilni albanski komunisti obtoženi celo vohunstva in obsojeni na dolge zaporne kazni. Nato so v šestdesetih letih na Kosovu sledile študentske demonstracije, ki so tudi dosegle, da je bila v Prištini kasneje ustanovljena univerza, kjer so učili albanski učitelji v albanskem jeziku. Leta 1968 je dobilo Kosovo status avtonomne pokrajine v okviru Srbije in nato postalo konstitutivni element jugoslovanske federacije. Največji dosežek kosovskih Albancev pa je pomenila nova jugoslovanska ustava iz leta 1974, ki je Kosovu in Vojvodini priznala konstitutivni status v Jugoslaviji in status avtonomnih pokrajin⁹¹

Leta 1981 so bile na Kosovu ponovno množične demonstracije, ki so izražale nezadovoljstvo z nižjim državnim statusom jugoslovanskih avtonomnih pokrajin. Demonstracije so bile surovo zatrite, na stotine ljudi je bilo aretiranih, komunistična partija, univerza in šolske knjige so bili očiščeni albanskih kadrov in vsebin. Sredi osemdesetih let so srbski intelektualci začeli obnavljati nacionalistične teze o genocidu Srbov na Kosovu, ki so jih podprli tudi kosovski Srbi in Črnogorci. 24. aprila 1987 je Slobodan Milošević⁹² med obiskom na Kosovu govoril o »svetih pravicah Srbov«. Leta 1989 je srbska skupščina prevzela neposreden nadzor nad kosovsko obrambo, sodstvom, financami in socialnim planiranjem, naslednje leto pa Kosovu odvzela avtonomijo. To pa je bil verjetno tudi povod za splošno ustavno krizo, ki je prerasla v vrsto zahtev po neodvisnosti republik kot konstitutivnih delov Jugoslavije. V istem letu in leto kasneje je srbska vlada sprejela vrsto dekretov, ki so imeli za cilj spremembo etnične sestave

⁹⁰ Independent International Commission on Kosovo je bila ustanovljena avgusta 1999 na pobudo švedske vlade, ki je povabila tudi južnoafriškega sodnika Richarda Goldstona in Carla Thama, generalnega sekretarja mednarodnega centra Olaf Palme, da ji predsedujeta. Omenjena sodnika sta sodelovanju povabila še 11 priznanih mednarodnih strokovnjakov. Komisija je svoje delo zaključila po letu dni s Poročilom o Kosovu, ki ga je predala generalnemu sekretarju OZN.

⁹¹ Kot avtonomna pokrajina je imelo Kosovo lastno administracijo, parlament, sodstvo, in enakopravno udeležbo tako v srbskih, kot v zveznih institucijah. Bistvena razlika med avtonomnimi pokrajinami in republikami je bila, da pokrajine niso imele pravice do odcepitve in nasledstva federacije, in niso bile nosilci suverenosti, tako kot republike. Ta razlika je bila obrazložena s tem, da so bili Albanci na Kosovu, tako kot Madžari v Vojvodini opredeljeni kot narodnost, in ne kot narod, ker je imel njihov narod svojo državo že drugje. Narodi so imeli pravico do svoje države – republike, narodnosti pa ne. V tej gradaciji je bila opredeljena še ena kategorija: narodnostna manjšina (Romi, Vlahi, Židje, itd.). (IICK 2000: 35-36)

⁹² V tistem obdobju je bil Milošević še poslanec predsednika Srbske stranke. S podporo medijev RTV Beograda je uspel vplivati ljudi, tako da je kmalu lahko prevzel vodstvo stranke.

Kosova⁹³. Junija je bila kosovska skupščina razpuščena, kljub členom ustave iz leta 1974, ki so za to predpisovali soglasje njene skupščine. (IICK 2000: 41-41).

Ponovni pozivi, ki so zahtevali kosovsko avtonomijo, so imeli za posledice hude kršitve človekovih pravic (aretacije brez sojenja, mučenja...) ⁹⁴ in diskriminatorno vladno politiko, ki je imela za cilj napraviti pokrajino srbsko. ⁹⁵

Leta 1990 so se različna albanska gibanja združila. Sprejela so deklaracijo, s katero so Albancem podelili status naroda in jih pooblastili, da ustanovijo lastno republiko. Septembra so razglasili ustavno pravo za »Republiko Kosovo«. Po slovenski in hrvaški deklaraciji o neodvisnosti so Albanci zahtevo po svoji zvezni republici spremenili v zahtevo po samostojnosti in neodvisnosti. Septembra 1991 je bil organiziran tudi referendum, ki se ga je udeležilo 87 odstotkov prebivalstva in 99 odstotkov volivcev je glasovalo za to, da Kosovo postane neodvisna država. Prevladujoča politična organizacija je bila Liga za demokratični Kosovo (LDK)⁹⁶, ki jo je vodil Ibrahim Rugova⁹⁷, njen glavni cilj pa je bila neodvisnost Kosova. Leta 1992 je postal predsednik srbske vlade Milan Panić - in tedaj se je pokazala neka majhna možnost za rešitev situacije na Kosovu. Panić je Albancem (v zameno za njihovo podporo na volitvah) obljubil izboljšanje položaja⁹⁸. Toda ker je na volitvah leta 1992 zmagal Milošević, se Panićev načrt ni izšel (IICK 2000: 48-49). Nasprotno: razvijati se je začela humanitarna katastrofa.

Na Helsinškem vrhu junija 1992 so državniki sprejeli Deklaracijo o krizi v Jugoslaviji in zahtevali »takojšnje preventivno ukrepanje« ter pozvali »pristojne organe v Beogradu, da se vzdržijo nadaljnje represije in v navzočnosti tretje stranke začnejo z resnimi pogovori s predstavniki Kosova«. Avgusta 1992 so ustanovili trajni misiji na Kosovu kakor tudi v

⁹³ Te so vključevali tudi omejitve prodaje lastnine Albancem, ugodnosti za vrnitev Srbov in Črnogorcev, družinsko načrtovanje za Albance, ter vzpodbude za Albance, da iščejo zaposlitev drugod po Jugoslaviji.

⁹⁴ Obseg zlorab so evidentirale organizacije za človekov pravice: Amnesty International, Human Rights Watch in Svet za obrambo človekovih pravic. Poročilo je pričalo o tem, da je bil vsaj en član vsake albanske družine odveden na policijsko postajo, preživel nekaj časa v zaporu, ali pa čakal na sojenje.

⁹⁵ Diskriminatorna politika se je pojavila v oblikah: prepovedi albanskih časopisov, radia in televizije, Albanskega instituta, sprememba albanskih imen in ulic v srbske, uvedba novega srbskega učnega načrta za šole in univerzo. Po ocenah neodvisnega Kosovskega društva trgovinskih zbornic je od skupno 170.000 zaposlenih Albancev, 115.000 ljudi izgubilo svoje službe. Srbom so bili zagotovljeni posebni privilegiji, ki so vključevali posojila in dodelitev kosov zemlje zastonj. Sprejeta je bila zakonodaja, ki je Albancem onemogočala nakup zemlje od Srbov,...

⁹⁶ Vlada LDK je imela najprej sedež v Ljubljani, potem pa je bil prestavljen v Bonn.

⁹⁷ I. Rugova je prosil tudi za ustanovitev začasnega protektorata pod nadzorom OZN, ki bi skrbel za mirni prehod k neodvisnosti, in odklanjal iskanje kompromisov z Beogradom.

⁹⁸ Srbski premier je obljubil samoupravo za kosovske Albance, albanski študentje naj bi bili spet lahko prišli na prištinsko univerzo, albanski profesorji naj bi spet poučevali na njej, obljubil je tudi svobodo albanskega tiska, svobodne volitve,...

Vojvodini. Srbski predsednik Milošević pa ni dovolil, da bi članom misije podaljšali vizume, da bi tako lahko nadaljevali delo, zato so morali zapustiti državo do 28. junija 1993.⁹⁹ (IICK 2000: 58). Srbska vlada je zavračala kakršnekoli pobude mednarodne skupnosti, ki vse do leta 1997 Kosovu ni posvečala kakšne posebne pozornosti. Navori mednarodne skupnosti so bili usmerjeni v preprečitev vojne v Bosni in Hercegovini, tako da Kosova ni vključila niti v daytonska pogajanja.¹⁰⁰

GS OZN je sprejela več resolucij, julija 1993 pa je VS OZN sprejel še resolucijo, ki je vpoklicala misijo OVSE. OZN se je v krizo vključevala tudi z nekaterimi drugimi svojimi organizacijami.¹⁰¹ Pomembni akterji v letih od 1993-97 pa so bile tudi nevladne organizacije.¹⁰²

Sredi devetdesetih let se je situacija na Kosovu še poslabšala, demonstracije študentov leta 1997 so bile surovo zatrite. V tem obdobju se je prvič pojavila tudi Kosovska osvobodilna vojska (Kosovo Liberation Army), organizacija, ki je začela z gverilskim načinom upora. Srbska vlada je to organizacijo razglasila za teroristično organizacijo¹⁰³ in s tem opravičevala svoje preiskave politične procese na Kosovu.¹⁰⁴

Februarja 1998 je močna srbska vojska napadla vas Drenico na Kosovu. Boji so trajali nekaj dni. Kot odgovor na napad so kosovski Albanci v Prištini organizirali shode, pri čemer je bilo ranjenih najmanj 289 ljudi. Konflikt med obema stranema se je nezadržno širil.

31. marca 1998 je VS OZN sprejel resolucijo 1160¹⁰⁵, ki je vzpostavila embargo na prodajo orožja v Jugoslavijo, pozvala je tudi k avtonomiji in k »smiselni samoupravi Kosova«.

Operacije jugoslovanske armade¹⁰⁶, skupaj z lokalno srbsko policijo in para-vojaškimi srbskimi enotami, niso bile usmerjene samo proti enotam Kosovske osvobodilne vojske,

⁹⁹ Morda je bil to odgovor na prekinitve članstva Jugoslavije v OVSE.

¹⁰⁰ Po Daytonskem sporazumu je EU uradno priznavala Zvezno republiko Jugoslavijo, ki je vključevala Kosovo. Ta sporazum je bil za Kosovo hud udarec, ki so ga poskušale omiliti ZDA s tem, da so zahtevale sankcije proti Jugoslaviji. Čeprav Daytonski sporazum najbrž ne bi rešil situacije na Kosovu, bi bil položaj precej boljši, če bi ob tej priložnosti vsaj razpravljali o kosovskem problemu.

¹⁰¹ (UNESCO, UNICEF, WHO).

¹⁰² Human Rights Watch, Mercy Corps, Amnesty International, Humanitarian Law Foundation, Rdeči križ Jugoslavije,...

¹⁰³ Opozoriti je potrebno, da jo je kot tako (vsaj na začetku) označil tudi Zahod. (Shawcross 2001: 327).

¹⁰⁴ Center za humanitarno pravo (HLC) in ostale organizacije za človekove pravice so dokumentirali številne primere raznih zlorab človekovih pravic.

¹⁰⁵ Resolucija je bila sprejeta z 14 glasovi za in ob vzdržanim glasom Kitajske.

¹⁰⁶ Po pričevanju Amnesty International so bile grozovitosti kot so: likvidacije brez sojenja, surova in številna ubijanja, požigi, posilstva, izginotja – vsakdanja praksa srbskih vojakov, ki so se stopnjevala.

ampak so v veliki meri napadale tudi albanske civiliste. Ocenjeno je bilo, da je bilo do konca maja 1998 ubitih 300 ljudi, med majem in avgustom pa po ocenah nekaterih¹⁰⁷ 750 ljudi, približno 12.000 beguncev pa je prebegnilo v Albanijo. Srbski napadi¹⁰⁸ na albansko prebivalstvo in etnično čiščenje so se nadaljevali. Po nekaterih podatkih je bilo 200.000-300.000 Albancev izseljenih iz svojih domov. (IICK 2000: 67-75).

23.septembra 1998 je VS OZN sprejel resolucijo 1199. Z njo je izrazil zaskrbljenost nad »intenzivnim bojevanjem na Kosovu« in nad »številnimi civilnimi žrtvami«, ki jih je povzročila srbska stran, ter nad »reko beguncev«, ki bežijo v sosednje in druge evropske države. VS OZN je zaradi »hitrega slabšanja humanitarnega položaja na Kosovu« in »grozeče humanitarne katastrofe« odločil, da položaj na Kosovu pomeni »grožnjo miru in varnosti v regiji«. Sklicujoč se na VII. poglavje UL OZN je v točki 2 zahteval od obeh strani, naj »tako ukrepata, popravita humanitarni položaj in preprečita grozečo humanitarno katastrofo«. V točki 16 pa je navedel, da bo »razmislil o nadaljnjih akcijah in dodatnih ukrepih za ohranjanje ali vzpostavljanje miru in varnosti v regiji«, če ne bodo izpolnjene obveznosti iz resolucij 1160 in 1199. VS OZN je s slednjo resolucijo zahteval umik srbskih sil iz Kosova. Te pa so tri dni kasneje napadle še vas Obri in ubile najmanj 18 ljudi (Shawcross 2001: 328).

¹⁰⁷ Podatke je priskrbel Svet za obrambo človekovih pravic in svoboščin.

¹⁰⁸ Srbi so požigali hiše in napadali tudi bežeče civilno prebivalstvo.

Oktobra 1998 sta posebni odposlanec Richard Holbrooke in Slobodan Milošević dosegla sporazum¹⁰⁹ na podlagi resolucije 1199 VS OZN in ob grožnji NATO, da bo vojaško posredoval. Milošević je izrazil pripravljenost, da umakne vojaške sile, dopusti dostop skupinam s humanitarno pomočjo in sprejme verifikacijsko misijo OVSE - 2000 opazovalcev¹¹⁰, ki naj bi spremljali uresničevanja sporazuma. (Shawcross 2001: 328). Vendar so se spopadi nadaljevali in do sredine januarja 1999 je bilo ubitih še najmanj 66 ljudi.

Na mirovna pogajanja v Rambouilletu v Franciji, ki so se začela 7. februarja 1999, so bili povabljeni tako srbski voditelji kot tudi voditelji kosovskih Albancev. Načrt pogajanj je vseboval razorožitev Kosovske osvobodilne vojske in umik srbskih vojaških sil,¹¹¹ predvideval pa je tudi ponovno vrnitev avtonomije Kosovu in tamkajšnjim institucijam.¹¹² Pogajanja so se nadaljevala v Parizu od 15. do 19. marca 1999, vendar niso uspela, ker srbska delegacija ni podpisala predlaganega dokumenta (IICK 2000: 82).

V tem obdobju (od januarja do marca 1999) je bilo po ocenah UNHCR iz svojih domov na Kosovu odpeljanih 150.000 - do 200.000 novih beguncev.

VS OZN nikoli ni odločal o »nadaljnjih akcijah in ukrepih« iz resolucije 1199, ker sta Rusija in Kitajska zagrozili z vetom. 22. in 23. marca 1999 je generalni sekretar OZN Kofi A. Annan zahteval, da srbske sile nemudoma prenehajo svojo ofenzivo na Kosovu in opozoril na humanitarno katastrofo. Na humanitarno krizo se je nato 24. marca 1999 odzval NATO in začel s svojo akcijo bombardiranja raznih objektov v Srbiji, ki je trajala 78 dni. V tem obdobju je 863.000 beguncev iskalo zatočišče, oziroma je bilo prisiljeno oditi. Dodatnih 590.000 je bilo preseljenih. Te številke kažejo na to, da je moralo okrog 90 odstotkov albanskega kosovskega prebivalstva zapustiti svoje domove. Po poročilih ICTY (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia) je bilo v tem obdobju na 345 skupnih grobiščih najdenih 2788 trupel. Dodatna poročila pričajo o 10.000 mrtvih, po večini kosovskih Albancev, ter o 3.000 pogrešanih.

Po več ko štirih tednih bombardiranja srbsko vodstvo še vedno ni odgovorilo na predloge za pogajanja. Nato je bilo 23. marca 1999 na vrhu NATO v Washingtonu odločeno, da NATO še okrepi napade ter jih razširi na vojaško-industrijsko infrastrukturo.¹¹³ Uničenje teh strateških ciljev je imelo hude posledice za srbsko civilno prebivalstvo. Sile NATO svojih žrtev niso

¹⁰⁹ Ta sporazum je bil tudi dan v obravnavo VS OZN.

¹¹⁰ Rekrutiranje teh opazovalcev pa se je zavleklo – do januarja 1999 jih je prišlo le okoli 800

¹¹¹ ki bi bil izveden pod nadzorom 30.000 vojakov NATA.

¹¹² Vprašanje neodvisnosti Kosova naj bi spet obravnavali po 3 letih.

utrpele, po nekaterih podatkih pa je na strani jugoslovanske vojske umrlo 600 vojakov. (IICK 2000: 85-94).

3. junija 1999 je srbski parlament uradno sprejel mirovni načrt, ki so ga bili sprejeli na srečanju G8 v Kölnu. NATO je z napadi prekinil 10. junija 1999. Istega dne, potem ko je bilo potrjeno, da se sile jugoslovanske vojske umikajo tako, kot je predvideval mirovni načrt, je VS OZN sprejel še resolucijo 1244, ki je po VII. poglavju UL OZN postavila okvir za civilno administracijo na Kosovu pod okriljem OZN A v resoluciji je bilo navedeno tudi to, da morajo vsi člani OZN spoštovati suverenost in ozemeljsko celovitost Zvezne republike Jugoslavije, hkrati pa pozvala k substancialni avtonomiji in samoupravi Kosova. Resolucija je odobrila tudi to, da posebni predstavniki generalnega sekretarja nadzirajo razvoj demokratičnih institucij na Kosovu, ter postavila štiri temelje, na katerih je UMNİK (UN Interim Administration Mission in Kosovo) kasneje gradil svoje aktivnosti¹¹⁴ (IILK 2000: 96-101). Na Kosovu je bil vzpostavljen mednarodni protektorat pod nadzorom sil KFOR (Kosovo International Security Force)¹¹⁵.

VS OZN je 14. aprila 1999 zavrnil resolucijo¹¹⁶, ki jo je predlagala Rusija in ki bi operacijo NATO obsodila kot kršitev člena 2(4) UL OZN, ter zahtevala prekinitev uporabe sile s strani NATO.

Zvezna republika Jugoslavija je ta primer posega v suvereno državo predstavila Meddržavnemu sodišču (ICJ) kot kršitev prepovedi uporabe sile. Zahtevo pa je to sodišče zavrnilo, a hkrati je izrazilo tudi skrb glede legalnosti uporabe sile s strani NATO, oziroma po besedah njegovih predstavnikov: »...globoko smo zaskrbljeni zaradi človeške tragedije, izgub življenj in ogromnega trpljenja na Kosovu...a globoko nas skrbi tudi uporaba sile v ZR Jugoslaviji, ker v trenutnih okoliščinah taka uporaba sile odpira zelo resna vprašanja mednarodnega prava (DUPI 1999: 92-93). V postopku ZRJ proti desetim članicam NATO pred ICJ je Belgija predstavila najbolj dodelano pravno utemeljitev akcije: sklicevala se je na resolucije VS OZN (1160, 1199, 1203), doktrino humanitarne intervencije (humanitarna intervencija naj bi bila v skladu s členom 2/4 UL OZN, utemeljiti pa jo je mogoče z

¹¹³ Po podatkih NATO je bilo uničene 70% električne produkcijske sposobnosti in 80% produkcijske sposobnosti naftnih rafinerij.

¹¹⁴ -humanitarne aktivnosti (ki jih vodi UNHCR)
-civilno administracijo (pod vodstvom UMNİK)
-demokratizacija in vzpostavljanje institucij (pod vodstvom OVSE)
-ekonomski razvoj (pod vodstvom EU)

¹¹⁵ Enote KFOR so šteje 50.000 vojakov.

¹¹⁶ Resolucija je bila zavrnjena z 12 glasovi proti, glasovi treh držav članic OZN pa so jo podprli (Rusija, Kitajska in Namibija).

zgodovinskimi predsedani)¹¹⁷, in argument nujnosti. Po mnenju Belgije zgodovinski predsedani skupaj z resolucijami VS OZN in zavrnitvijo ruskega osnutka resolucije (26.marec 1999) nedvomno podpirajo in utrjujejo stališče, da je intervencija NATO v celoti legalna.

Intervencija NATO na Kosovu predstavlja primer posega v notranje zadeve države iz humanitarnih razlogov. Države intervenientke so se sklicevale predvsem na humanitarne in moralne razloge. ZDA so izjavile, da je taka akcija nujen odgovor na jugoslovansko brutalno preganjanje kosovskih Albancev, na kršitve mednarodnega prava, pretirano uporabo sile, zavračanje pogajanj za mirno rešitev konflikta - vse to naj bi kazalo na humanitarno katastrofo velikih razsežnosti. ZDA, Francija in Kanada so poudarile, da je ZRJ kršila pravne obveznosti iz resolucij 1199 in 1203. Nemčija je kot predsedujoča država EU izjavila, da so članice EU posredovale iz moralne obveze preprečiti humanitarno katastrofo v osrčju Evrope. Nizozemska, Belgija in Velika Britanija pa so trdile, da je akcija »pravno dopusten« odgovor na humanitarno katastrofo (Chesterman 2001: 211-212).

Chesterman (2001: 214) je tudi opozoril, da pregled razprav v VS OZN o položaju na Kosovu kaže, da resolucije VS ne morejo predstavljati pravne podlage za tako akcijo. Po njegovem mnenju se nobena država ni sklicevala na to, da so resolucije dejansko odobrile uporabo sile, ali da so resolucije same po sebi tvorile pravno podlago za intervencijo. Tudi argument nujnosti po njegovem mnenju ne daje ustrezne pravne podlage za akcijo NATO. Članice NATO so se med drugim sklicevale na doktrino humanitarne intervencije; vendar pa trdnost argumenta delno omaja dejstvo, da so se izogibale uporabi koncepta in termina humanitarne intervencije, saj so namesto tega raje govorile o humanitarni katastrofi. Chesterman tudi omenja, da večina pravnikov v času intervencije akcije ni komentirala ali pa v mednarodnem pravu niso našli podlage za akcijo. Avtor (Chesterman 215-216) je opozoril tudi na izjave držav članic NATO, ki so se izogibale postavitvi predsedana humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN s tem, da so poudarjale, da zračni napadi v primeru Kosova predstavljajo edinstven primer na balkanskem območju.

Izjava generalnega sekretarja Kofi A. Annana v zvezi s situacijo je v začetku obžalovala nezmožnost doseči politično rešitev problema, v nadaljevanju pa je povedal, da je »tragično, da diplomacija ni bila uspešna, vendar so časi, ko je uporaba sile lahko legitimna v iskanju miru...«. Poudaril pa je tudi, da ima »po UL OZN Varnostni svet OZN primarno odgovornost

¹¹⁷ Belgija je med predsedane za utemeljitev pravice do humanitarne intervencije brez odobritve VS OZN uvrstila naslednje akcije: intervencija Indije v Vzhodnem Pakistanu, intervencija Vietnam v Kambodži in intervenciji ECOWAS v Liberiji in v Sierra Leone.

za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti...« ter da bi »zato VS OZN moral biti vključen pri vsaki odločitvi, ki se nanaša na uporabo sile«. (DUPI 1999: 93).

Intervencija NATO je imela vse elemente humanitarne intervencije, kakor je definirana v okviru te naloge. Zaradi hudih kršitev človekovih pravic in humanitarne katastrofe so se države članice NATO odločile za humanitarno intervencijo brez odobritve VS OZN, pri tem pa niso nameravale postavljati presedanov, nasprotno, poudarjale so izjemnost primera. Vendar bi veljalo tudi povedati, da je bila intervencija za NATO v tistem zgodovinskem trenutku precejšnjega pomena, saj je NATO na njej gradil tudi kredibilnost svoje organizacije.

9. SKLEPNE UGOTOVITVE IN ZAKLJUČEK

Magistrsko delo potrjuje hipotezo, da humanitarne intervencije ob hudih kršitvah človekovih postajajo legitimne in da se države v takih primerih ne morejo več docela zanašati na načelo suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve.

V mednarodnih odnosih se je začela vzpostavljati norma da se vladam, ki zagrešijo zločine proti človeštvu ne priznava več v tolikšni meri kot prej zaščita, ki jim je bila dana v okviru norm suverenosti in nevmešavanja, te norme poleg pravice vse bolj postajajo tudi dolžnost. Ob hudih kršitvah osnovnih norm človekovih pravic humanitarne intervencije omogočajo njihovo uresničitev in v tem smislu se tudi mednarodno pravo vse bolj uveljavlja do tako, da postaja obvezujoče za vse države.

Vprašanje uresničevanja obveznosti, izhajajočih iz mednarodnega prava je sicer delno postavljeno pod vprašaj zaradi omejitev, ki jih predstavlja dejstvo različnih tolmačenj in pa tega, da vsi dokumenti in konvencije o človekovih pravicah niso nujno obvezujoči za vse države in je njihovo uveljavljanje prepuščeno le državam podpisnicam. (Tako npr. Konvencija o genocidu vprašanje intervencije prepušča »pristojnemu sodišču v državi na ozemlju, kjer je bilo dejanje zagrešeno« ali pa »kompetentnemu mednarodnemu sodišču, katerega jurisdikcija je bila sprejeta s strani obeh pogodbenih strank«). Režim univerzalne jurisdikcije, ki naj bi ga posebjalo tudi nedavno tega ustanovljeno Mednarodno kazensko sodišče (ICC), ki je vsekakor izjemno pomemben dosežek našega obdobja, saj uvaja kazenski

pregon za storilce dejanj genocida in zločinov proti človeštvu, je naletel na nasprotovanje nekaterih vlad. To pa predvsem zaradi strahu pred poseganjem v področje njihove suverenosti. Po drugi strani pa je to sodišče omejeno s tem, da so mu lahko v obravnavo predani primeri le, če obstaja strinjanje vlade države, kjer se je zločin zgodil in pa če vlade sodišču predajo obtoženca. Primeri pa so lahko dani v obravnavo tudi VS OZN.

Kljub temu pa humanitarne intervencije v primerih množičnega kršenja človekovih pravic, zločinov proti človeštvu, genocida postajajo legitimne oziroma opravičljive. K tem so pripomogli tudi širša mednarodna skupnost, mediji in javno mnenje.

Na kakšen način se je to dogajalo, s kakšnimi motivi in kdo so bili glavni akterji intervencij, sem v tem magistrskem delu poskušala odgovoriti. V nalogi sem nakazala tudi vprašanje kriterijev. V vseh primerih, obravnavanih v tem delu, so intervencije izpolnile sledeče kriterije (na podlagi katerih lahko humanitarne intervencije obravnavamo kot legitimne – če že ne legalne):

- resnost situacije (kršitev človekovih pravic, itd.),
- jasni dokazi o tem,
- zadnji izhod (izčrpana vsa ostala sredstva, ter primeri, ko ni uspelo doseči soglasja v VS, ki se posledično ni uspel ustrezno odzvati na situacijo oziroma je ena ali več stalnih članic to onemogočila z vetom),
- intervencije so imele podporo tistih, katerim je bila namenjena,
- izpolnjena je bila visoka verjetnost uspeha,
- proporcionalnost,
- uravnoteženost posledic (saj posledice intervencij niso bile slabše, kot posledice ne-intervencij).

Vprašanje pa je, ali se je, do kakšne mere in kje se je uresničil tudi postavljeni kriterij, da je bil:

- namen intervencije res docela humanitaran in omejen na zaustavitev kršitev človekovih pravic,

tako kot tudi to vprašanje velja za postavljeni kriterij

- ali je bila intervencija multilateralna ali ne.

Vsaj v naslednjih nekaj primerih pa so države predvsem uveljavljale pravico do samoobrambe po 51.členu UL OZN.

Tako bi na primer težko rekli, da se je Indija pri intervenciji v Vzhodni Pakistan docela sklicevala na humanitarne razloge, kajti sklicevala se je tudi na nujnost zaščite lastne varnosti in suverenosti oziroma na samoobrambo pred Pakistanom. Vendar je kljub v osnovi lastnim interesom Indije ta intervencija na koncu le zaščitila človekove pravice in kot to ni bila izrecno obsojena v VS OZN.

V Ugandi in v delu Tanzanije, kjer so se po vzpostavitvi diktatorskega režima Idi Amina začele hude kršitve človekovih pravic, se je ob tanzanijski intervenciji potem konstituirala nova vlada, ki jo je priznal tudi večji del mednarodne skupnosti in s tem izrazil podporo intervenciji, čeprav o njej niso razpravljali ne v GS OZN, ne v VS OZN. Tudi Tanzanija se pri intervenciji ni sklicevala na humanitarne motive, pač pa predvsem na pravico do samoobrambe in jo tudi uveljavljala.

Situacija v Kambodži, kjer je bila pod Pol Potovim režimom pobita tretjina prebivalstva je vsekakor pomenila izredno hude kršitve človekovih pravic, vendar je Vietnam pri intervenciji trdil, da je deloval v svojo samoobrambo ter šele kasneje svojo intervencijo poskušal prikazati kot humanitarno – v pomoč ljudstvu Kambodže. Reakcija mednarodne skupnosti na to je bila, lahko rečemo odklonilna, saj Vietnamu ni odobrila intervencije v podporo pravici ljudstva Kambodže, to pa verjetno zaradi specifičnosti obdobja hladne vojne.

Ob intervencijah Francije v Afriki se težko izognemo namigom, da pri tem ni bil prisoten tudi francoski nacionalni interes, ki se ni končal takrat, ko je večina afriških držav razglasila neodvisnost od bivših kolonialnih sil. Afrika je pomembno francosko investicijsko področje in še vedno predstavlja kar 5 odstotkov celotnega francoskega prometa s tujino.

Vprašljivi so tudi motivi francoske intervencije v Centralnoafriški republiki, ki je bila načrtovana še preden so bila znana poročila o dejanskih razmer v državi, čeprav so bili zanj sicer prisotni humanitarni razlogi. Poleg tega je Francija z mnogimi afriškimi državami sklenila tudi obrambne sporazume, v Ruandi pa je celo podpirala in opremljala skorumpirano in nedemokratično vlado, ter za Hutu-jce, ki so bili krivi za enega največjih genocidov, ustvarila varna področja.

Mednarodna skupnost se je v Ruandi vse predolgo tudi izogibala uporabi termina »genocid«. Med drugim je sekretariat OZN glavnemu poveljniku UNAMIR preprečil uresničitev predloga, s katerem bi onemogočil delovanje lokalnega radia, ki je širil sovražno propagando. Tako je mednarodna skupnost vidno odlašala z odločitvijo za rešitev situacije v Ruandi, ki bi lahko – če bi bila dovolj hitra in odločna, rešila mnogo življenj.

Po Somaliji se je - kljub tem, da je ob tem generalni sekretar izjavil, da je VS OZN s tem postavil predsedan (kajti prvič v zgodovini se je odločil humanitarno intervenirati iz striktno humanitarnih razlogov), začelo tudi obdobje, ki ga je zaznamoval precejšnji zasuk v zunanji politiki ZDA. Po intervenciji v Somaliji, kjer so ZDA izgubile 18 vojakov (kar je povzročilo močan odmev v medijih), so namreč ZDA z Direktivo predsedniške odločitve 25 naznanile postavitev striktnih kriterijev za prihodnjo vključenost ZDA v mirovne operacije, s katero so tudi jasno dale vedeti, da nimajo interesa posegati na področjih, kjer konflikt ne vključuje »vitalnih strateških interesov ZDA«. Ta odločitev, pa tudi dejstvo, da se je svet sočasno soočal z vsaj štirimi hudimi krizami: Somalija, Ruanda, BiH, Haiti, je posredno vplivala na to, da je bil obseg kriz prevelik, da bi se bila mednarodna skupnost še sposobna ustrezno odzivati nanje.

Prav tako je na kasnejšo intervencijo ZDA, ki se je v BiH naposled le zgodila, verjetno poleg vsekakor navzočih humanitarnih motivov, vplivala tudi želja omiliti protiameriška čustva, ki so se začela porajati v muslimanskem svetu po Zalivski vojni in želja, da bi ponovno vzpostavile »sloves« ZDA kot države, ki deluje v imenu pravičnosti. Poleg tega pa je bil verjetno poseg v BiH (in tudi kasneje na Kosovu) v tistem konkretnem zgodovinskem trenutku tudi pomemben z vidika ponovne vzpostavitve avtoritete in kredibilnosti organizacije NATO.

V primeru avstralske intervencije na Vzhodnem Timorju, ki jo je ob privolitvi indonezijskega predsednika odobril VS OZN, lahko rečemo, da je bila intervencija humanitarna. Avstralija, ki je verjetno hotela ohranjati dobre odnose z Indonezijo, se je na humanitarno krizo na Vzhodnem Timorju gladko odzvala.

Na situacijo v Liberiji, kjer je bilo zaradi državljanske vojne ogroženih vsaj 60 odstotkov prebivalstva, se je odzvala regionalna organizacija ECOWAS in intervenirala v tej državi brez odobritve VS OZN. V smislu VIII. poglavja UL OZN (o delovanju regionalnih in

subregionalnih organizacij) pa je VS implicitno potrdil dopustnost intervencije, za zaščito ogroženega prebivalstva s silo. Čeprav podpora in vključenost regionalnih organizacij in držav zmanjšuje verjetnost, da so intervencije docela nepristranske (kar bi sicer lahko bil eden od kriterijev humanitarnih intervencij), pa je povsem razumljivo, da imajo bližnje države in regionalne organizacije večji interes za interveniranje, saj same zaradi tega posredno tudi najbolj občutijo krizo sosednjih držav, če v tem ne vidijo celo nekaterih pristranskih interesov.

V Iraku je že leta 1988 prišlo do hudih zaostritev in kršitev človekovih pravic, z mnogimi žrtvami. Resolucija, ki je bila sprejeta v zvezi z zatiranjem kurdskega prebivalstva je med drugim pozvala vse države članice in humanitarne organizacije, da pripomorejo k prizadevanjem za humanitarno pomoč, vendar ne VS OZN niti resolucija sama ne omenjata VII. poglavja UL OZN kakor tudi ne možnosti uporabe vseh potrebnih ukrepov. Zanimivo pa je tudi, da sta Velika Britanija in ZDA za razlog intervencije omenjali predvsem zatiranje civilnega prebivalstva in val beguncev iz Iraka, le Francija (ki je to resolucijo tudi predlagala) je edina v tem primeru tudi navedla, da »kršitve človekovih pravic, ki se dogajajo v takem obsegu, postanejo mednarodna zadeva in dobijo naravo zločina proti človeštvu«.

Ta resolucija VS OZN je med drugim tudi zaznamovala, lahko bi tako rekli, revolucionarni trenutek v mednarodni skupnosti, saj je namignila, da lahko »človeško trpljenje samo ustvari grožnjo mednarodnemu miru in varnosti in tako omogoča kolektivno oboroženo intervencijo, ki jo izvede skupina držav«.

Kriza na Kosovu se je začela konec osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je srbska vlada kosovskemu prebivalstvu začela krstiti pravice. Zaradi kasnejših hudih kršitev človekovih pravic so sklenile intervenirati države članice NATO, vendar brez odobritve VS OZN, ker so predvidele veto Rusije in Kitajske. Intervenirale so kljub temu, da ustanovna listina NATO ne daje nobenega prepričljivega pravnega temelja za uporabo sile, ker se ta v skladu z njo sme uporabiti le v primeru, če poseže po sili druga država, naperjena proti ozemeljski celovitosti ali politični neodvisnosti katerekoli izmed članic NATO. Edino drugo relevantno direktivo glede uporabe sile (poleg VII. poglavja UL OZN) vsebuje še 53. člen UL OZN, ki tak ukrep dovoljuje regionalnim organizacijam, vendar le pod pogojem, da ga odobri VS OZN. Za intervencijo NATO na Kosovu lahko rečemo, da je bila humanitarna, četudi so se članice NATO izogibale uporabi tega termina, in namesto tega raje uporabljale izraz »humanitarna katastrofa«, saj so se države članice odzvale na hudo humanitarno krizo in pri tem niso nameravale postavljati presedanov, nasprotno, poudarjale so izjemnost primera.

Pri odločanju o legalnosti humanitarnih intervencij v obstoječem mednarodno-pravnem okviru najpomembnejša vloga še vedno pripada OZN.

Skrb za človekove pravice je eden poglobitnih ciljev OZN, organizacije, ki je bila ustanovljena po izkušnji druge svetovne vojne in katere poslanstvo je predvsem skrb za mir in varnost v svetu. Pojavlja se vprašanje, ali primarna odgovornost ohranjanja miru in varnosti, ki jo ima VS OZN pomeni tudi njegovo izključno odgovornost.

Razsežnosti problemov (primerjalna analiza teh je podana v prvi prilogi te naloge: *Število beguncev in mrtvih zaradi kriz*, ter tabela *Hitrost reagiranja mednarodne skupnosti*), ki jih povzročajo konflikti sodobnega sveta in kršenje človekovih pravic, namreč presegajo zmožnost (tabela *Postopki kompleksnih operacij*), da bi se lahko OZN vedno dovolj ustrezno odzvala nanje. Poleg primerov, ko VS OZN ni uspel dobiti soglasja za rešitev situacij, v okviru te organizacije zaenkrat še ni stalne razpoložljive oborožene sile (čeprav so obstajali predlogi in pobude, da bi bile, vendar tudi te verjetno ne bi mogle biti docela nepristranske), zato so intervencije odvisne od pripravljenosti držav članic, da v krizna področja pošljejo svoje oborožene sile. Izključna odvisnost od tega dejavnika pa dandanes - kot smo bila priča dogodkom v npr. v Somaliji, Ruandi, in tudi drugod – na splošno ne zadostuje za odpravljanje konfliktov. Poleg tega pomanjkljivo ukrepanje VS OZN v primerih, ko je kršenje človekovih pravic tako obsežno, da postane »visoka humanitarna nujnost« in »šokira zavest človeštva«, to tudi omaje avtoriteto OZN, kot organizacije, katere primarna odgovornost je skrb za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti ter uresničevanje norm človekovih pravic v svetu. V takih primerih, ko VS OZN ne uspe odločiti soglasno, in kjer je humanitarna intervencija (vsaj moralno legitimna, če že ne legalna in) potrebna, lahko stalne članice VS zlorabljajo svojo pravico do veta in s tem dejansko ne uresničujejo več svoje dolžnosti in primarne odgovornosti ohranjanja mednarodnega miru in varnosti.

Drugi problem so kriteriji, na podlagi katerih se v določenih primerih izvede humanitarna intervencija, drugih pa ne, ki so v veliki meri pogojeni z interesi držav, ki posegajo – bodisi če gre za intervencijo z odobritvijo VS OZN, ali pa za intervencijo držav/e članic/e, ali regionalne/ih organizacij/e. Obstaja tudi nevarnost, da interesi držav intervenientk ob odobritvi VS OZN po VII. poglavju UL OZN ne sovpadajo docela z najbolj učinkovitimi metodami in cilj za dosego vrednot, ki jih je opredelila mednarodna skupnost ali so z njimi celo v nasprotju.

V tabeli *Hitrost reagiranja mednarodne skupnosti* in še prej v tabeli *Število beguncev in mrtvih* sem na nekaterih primerih primerjalno prikazala koliko časa je minilo od prvih zaostritev (ki so bile že povzročile tudi marsikatero žrtev in nakazale začetek humanitarnih kriz), pa do definicije VS OZN, da gre za »grožnjo miru in varnosti«, ter potem spet čas, ki je minil od te definicije pa do morebitne odobritve intervencije s strani VS OZN kakor potem tudi čas, ki je minil do dejanske intervencije. Ob tem prihajam do ugotovitev, da kriteriji izbora na podlagi katerih so se intervencije izvedene ne izkazujejo neke univerzalnosti reagiranja na humanitarne krize, temveč pa so bile intervencije nemalokrat pogojene s političnimi preferencami in interesi. To pa je tudi zmanjšalo verjetnost, da bi se kriteriji lahko kodificirali v obvezujoče mednarodno pravo. In v tem smislu potrjujem hipotezo, da humanitarne intervencije še niso postale del mednarodnega prava. To odseva tudi v načinu reagiranja na trenutne hude humanitarne krize, ki se dogajajo v pokrajini Darfur v Sudanu. Tam je bilo v zadnjih 34 mesecih, odkar traja kriza, ubitih pol milijona ljudi, in šele 25. novembra 2005 je bil ameriškemu senatu dan v obravnavo Darfur Peace and Accountability Act, ki nakazuje, da se bo morda v smeri reševanja te hude humanitarne krize morda kaj spremenilo na boljše. V Kongu (država se je prej imenovala Zaire) je bilo v šestih letih ubitih že 6 milijonov ljudi, in krizi še vedno ni videti konca. Hude humanitarne krize pa se pojavljajo tudi drugod, in odziv mednarodne skupnosti je občutno nezadosten.

S strani države ali skupine držav ni videti neke velike pripravljenosti posredovati, da bi končale resne zlorabe človekovih pravic, nasprotno, izkušnje bližnje preteklosti kažejo na to, da države pogosto poskušajo najti izgovore, da ne bi posredovale v takih primerih. Ali pa, kot je zapisal Kofi Annan v poročilu Generalni skupščini leta 1999: »Vzrok, da države niso uspele posegati ni bila skrb za poseganje v suverenost drugih držav, pač pa dvomi, da uporaba sile ne bi bila uspešna in pomanjkanje interesa, da bi države članice plačevale z človeškimi žrtvami in drugimi stroški intervencije«.

Mnogo je bilo v mednarodnih strokovnih krogih tudi govorov o tem, ali so bili motivi teh intervencij res humanitarni, in na podlagi tega se je potem ocenjevalo ali so bile intervencije vsaj legitimne, če že ne legalne.

Tako so se začele tudi odpirati pomembne razprave o tem, kako bi zapolnili vrzel med legitimnostjo in legalnostjo humanitarnih intervencij. IICK je tako predlagala, da se predstavi okvir načel, ki bi bil koristen za ocenjevanje prejšnjih primerov humanitarnih intervencij, ki bi tudi usmerjal odgovore in odzive na prihodnje nastajajoče humanitarne katastrofe. Ta okvir

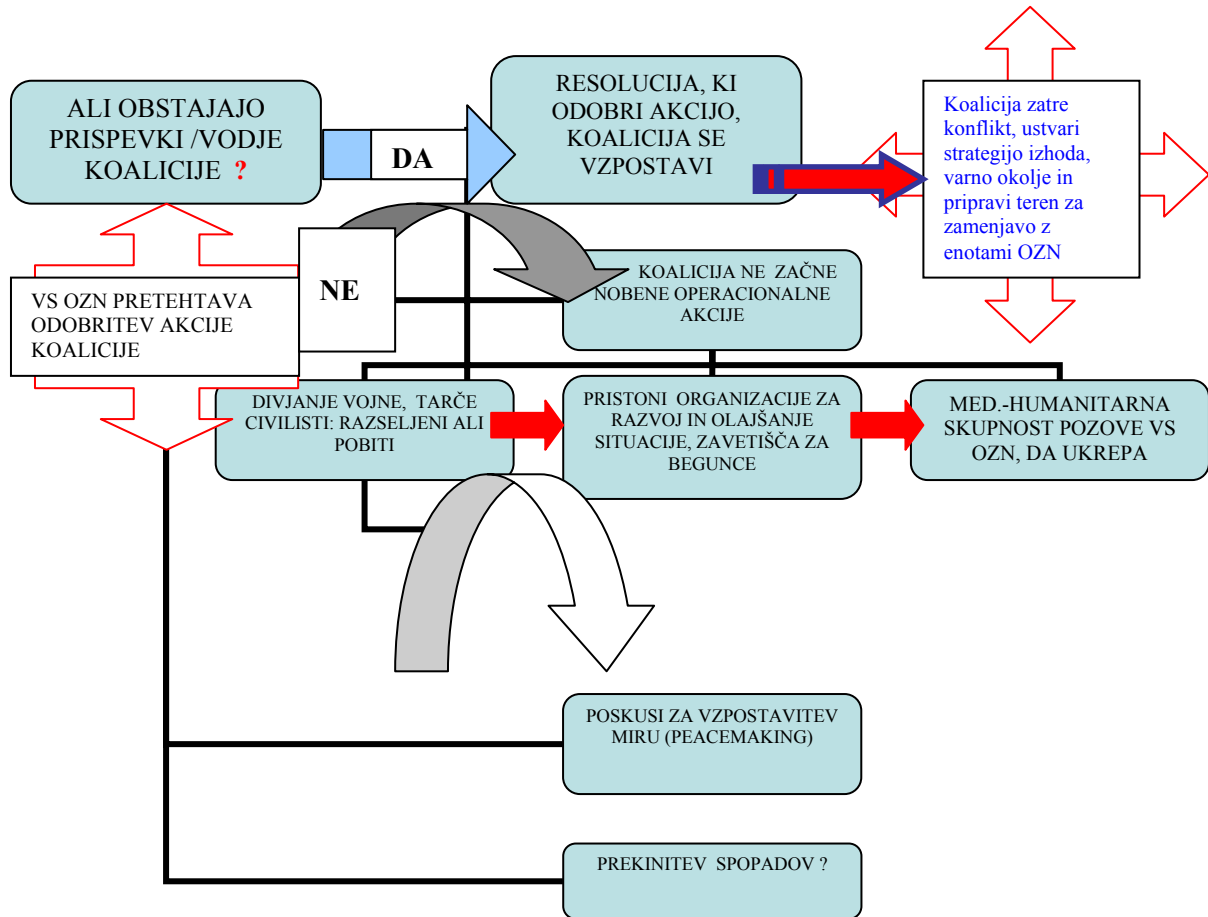
načel naj bi potem sprejela Generalna skupščina in ga vključila v obliki Deklaracije o humanitarnih intervencijah oziroma Deklaracije o pravici in odgovornosti humanitarne intervencije. S tem bi večjo vlogo dobile človekove pravice, pravice suverenosti pa bi bile pogojene s spoštovanjem človekovih pravic. To bi spremljal tudi VS OZN, ki bi s svojimi interpretacijami UL OZN poskušal to prakso uravnovesiti s spoštovanjem pravic suverenosti, udejanjanjem človekovih pravic in preprečitvijo humanitarnih katastrof. Zadnja stopnja tega procesa pa bi bil amandma k UL OZN, ki bi te spremembe vključil v vlogo in v odgovornosti OZN in ostalih kolektivnih akterjev v mednarodni skupnosti, ki bi udejanjili Deklaracijo o pravici in odgovornosti humanitarne intervencije.

V zaključku bom kot sklepno misel zapisala, da bi na humanitarne intervencije, kot smo jim bili priča v obdobju od hladne vojne do danes vendarle morali gledati iz vidika, kakšne so posledice in ne le motivi. Intervencija, ki nima odobritve in je izvedena s strani države, ki izrecno ne izrazi humanitarnih motivov za to, je bolj vsekakor boljša rešitev in bolj priporočljiva, če konča genocid in množična pobijanja, kot ne-ukrepanje. Tovrstne intervencije bodo verjetno v mednarodni skupnosti sprejete z »tihim« odobravanjem, ne pa tudi z formalno legitimacijo. In lahko rečem, da so v vseh primerih humanitarne intervencije končale stanje množičnega kršenja človekovih pravic, zločinov proti človeštvu in genocidov. K stabilizaciji stanja pa so v veliki meri pripomogle tudi mirovne misije in nevladne ter humanitarne organizacije. Rezultat je pač (največkrat) pomembnejši od motiva.

Vprašanje, ali se bo v prihodnje vzpostavili postopki za odločanje, kdaj je dopustno, da države intervenientke ali regionalne organizacije obidejo odobritev VS OZN za poseg in kdaj bo humanitarna intervencija obravnavana kot izraz kolektivne volje mednarodne skupnosti držav, ostaja žal odprto. Če se bo pravica do humanitarne intervencije v prihodnje vzpostavila v mednarodnem pravu, bo omogočala dejanja, ki so bila prej prepovedana, vprašanje pa je, ali bo določila tudi, da se bo intervencija zgodila takrat, ko bo res nujno potrebna. Vsekakor pa so priporočljiva preventivna delovanja in preventivni ukrepi ter temeljita analiza stanja v kriznem področju, da bi se tako mednarodna skupnost v bodoče vsaj bolje pripravila na konflikte, da jih bo lahko že v naprej bolje preprečevala in se nanje ustrezno odzivala. Humanitarne intervencije pa bi lahko v prihodnje postale, prej kot zgolj grožnja osnovnim načelom mednarodnega reda, predvsem tudi odraz enotne kolektivne volje celotne mednarodne skupnosti.

10.PRILOGE: GRAFIKONI IN TABELE

POSTOPKI KOMPLEKSNIH OPERACIJ

VOJNE

1946-2002

_____ Število trenutnih državljanskih vojn

----- Število trenutnih med-državnih vojn

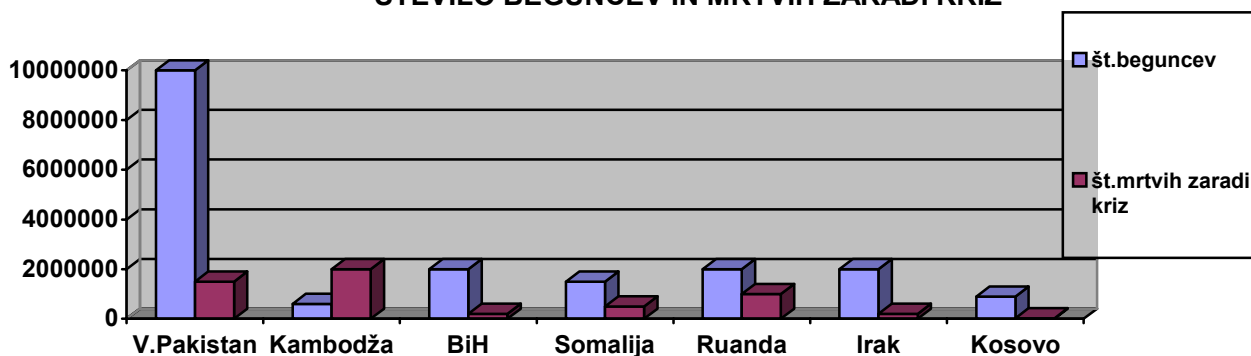
DRŽAVLJANSKE VOJNE, KI SE KONČUJEJO IN USTVARJANJE MIRU

_____ Število trenutnih državljanskih vojn

----- Število trenutno aktivnih mirovniških misij OZN

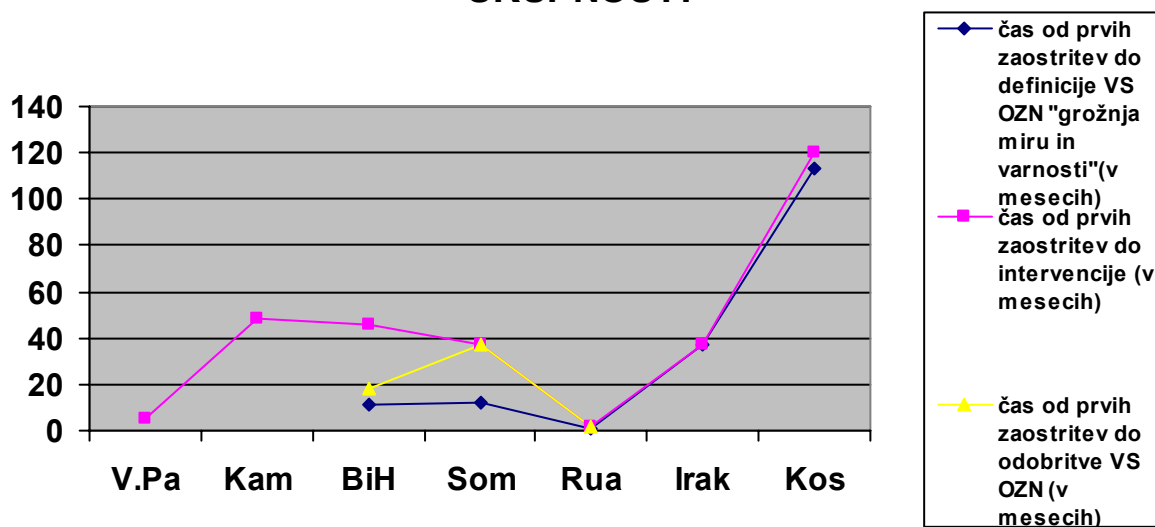
in operacij za ustvarjanje miru v državljanskih vojnah

ŠTEVILO BEGUNCEV IN MRTVIH ZARADI KRIZ

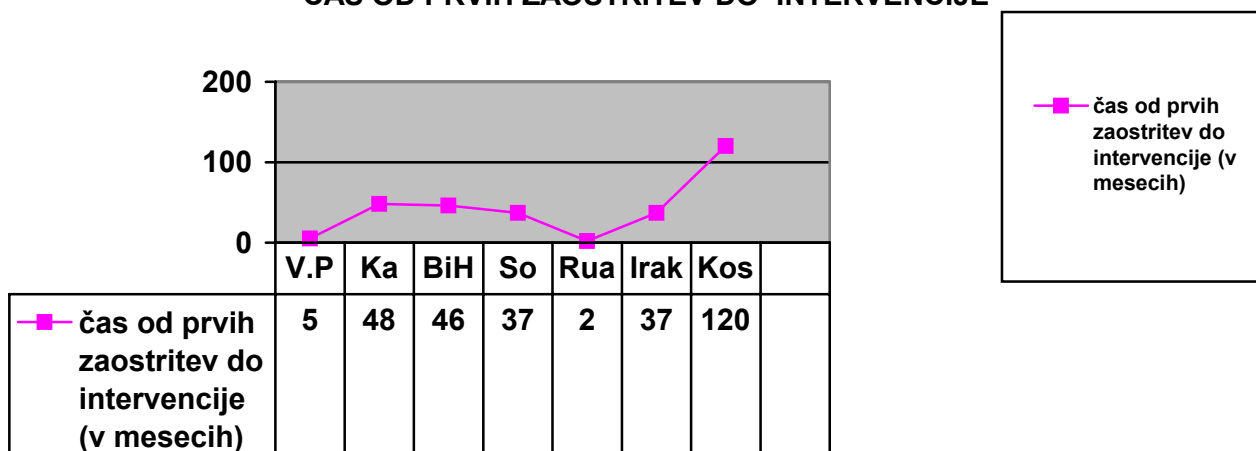
*Op. Podatki so zaokroženi ker virov ne navajajo povsem enotnih podatkov. V primerjalni analizi je ožji izbor držav in primerov, ki se pogosteje navajajo v strokovni literaturi.

HITROST REAGIRANJA MEDNARODNE SKUPNOSTI

*Op. Večina izbranih držav in primerov humanitarnih intervencij je napisanih s kraticami (V. Pa=Vzhodni Pakistan, Kam=Kambodža, Bih=Bosna in Hercegovina, Rua=Ruanda, Kos=Kosovo).

ČAS OD PRVIH ZAOSTRITEV DO INTERVENCIJE

11. VIRI:

»*A more secure world: Our shared responsibility*« (2004), New York: United Nations, Department of Public Information.

Abiew, Francis Kofi (1999): *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. Haag, London, Boston: Kluwer Law International.

Amnesty International report (2000) –period from Jan-Dec.1999, London: Amnesty International Publishers.

Andrassy, Juraj (1995): *Međunarodno pravo: 1.Dio*. Zagreb: Školska knjiga

Annan, Kofi A. (1999): *The Question of Intervention*. New York: United Nations, Department of Public Information.

Basic Facts About the United Nations. (2004) New York: United Nations, Department of Public Information.

Barret, Michael N. (2003): *Eyewitness to a genocide: the UN and Rwanda*. Ithaca, London: Cornell Press.

Bellamy, Alex J. (2004): *Ethics and Intervention: The 'Humanitarian Exemption' and the problem of Abuse in the case of Iraq*. Journal of Peace Research. Vol. 41, Num.2, March 2004.

Botay, Mehmet Kemal (2004): *The Balkan experience in the development and implementation of comprehensive strategies for multidimensional peace operations: a brief analysis on Bosnia and Kosovo cases*. Perceptions – Journal of International Affairs. Vol.VIII, Num.4, Dec.-Feb. 2004.

Bohte, Gorazd (2002): *Suverenost kot padli tabu: mednarodne humanitarne intervencije*. Pravna praksa. Let.21,22 (20.jun. 2002).

Bowles, Newton R. (2001): *The Diplomacy of Hope. The United Nations since the Cold War*. Ottawa: United Nations Association in Canada.

Brownlie, Ian (ur.) (1995): *Basic Documents in International Law*. Oxford University Press.

Cebek, Igor (mag.delo) (2004): *Vloga in pomen oklepnih enot pri izvajanju vojnih in nevojnih vojaških operacij*. Ljubljana 2004

Chesterman, Simon (2001): *Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law*. New York: Oxford University Press.

Chomsky, Noam (2001): *El terror como política exterior de Estados Unidos*. Buenos Aires: Libros de Zorzal.

Chomsky, Noam (1999): *Profit over People*. New York: Seven Stories Press.

Chomsky, Noam (1999): *The new military humanism: lessons from Kosovo*. London: Pluto Press.

Clark, Wesley K., gen. (2001): *Waging modern War. Bosnia, Kosovo and the Future of Combat*. New York: Public Affairs.

Council of Europe (2000): *Human rights in international law: basic texts*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Degan, Vladimir Đ.(1997): *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni faklutet.

Dinstein, Yoram (2001): *War, aggression and self-defence*. Cambridge: Cambridge University Press.

Donnelly, Jack (2003): *Universal human rights in theory and practice*. Ithaca, London: Cornell University Press.

DUPI: Danish Institute of International Affairs (1999): *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects*: Copenhagen: DUPI.

Ellis Stephen (2005): *How to rebuilt Africa*. Foreign Affairs. Sep/Oct. 2005

Feltham, R.G. (1998): *Diplomatic handbook*, London, New York: Longman.

Forsythe, David P. (1989): *Human rights and development: international views*. London: MacMillan.

Frank, M. Thomas (1995): *Fairness in International Law and Institutions*. Oxford.

Ganguly, Sumit (2001): *Conflict Unending. India-Pakistan Tensions since 1947*. New York: Columbia University Press.

Garret, Stephen A. (1999): *Doing good and doing well: An Examination of Humanitarian Intervention*. Westport, Connecticut, London: Praeger.

Gray, Christine D. (2004): *International law and the use of force*. Oxford: Oxford University Press.

Greenwood Christopher (2002): *International law and the »war against terrorism«*, International Affairs, Vol.78, Num.2, April 2002.

Grizold, Anton (2003): *Humanitarne intervencije*. Večer, 26.4. 2003, str.38.

Hendrickson, Ryan C. (2004): *NATO's secretary General and the Use of Force: willy Claes and the Air Strikes in Bosnia*. Armed Forces and Society, Fall 2004. Vol.31, Num. 1, The Royal Institute of International Affairs.

Heiberg Marianne (ur.) (1994): *Subduing sovereignty: sovereignty and the right to intervene*. Lonodn: Pinter

Holzgrefe, J.L. in Keohane, Robert O. (ur.) (2003): *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemas*. Cambridge: Cambridge University Press

ICISS: International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001): *The Responsibility to Protect*. Ottawa: International Development Research Centre.

IICK: The Independent International Commission on Kosovo (2000): *The Kosovo report: Conflict, International Response, Lessons Learned*. New York: Oxford University Press.

Ignatieff, Michael (1990): *The needs of strangers*. London: Hogarth.

James, Alan (1990): *Peacekeeping in international politics*. Houndmills (ect.): MacMillan International Institut for Strategic Studies.

Jelušič, Ljubica (1997): *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družnene vede.

Jokic, Aleksandar (ur.) (2003): *Humanitarian Intervention. Moral and Philosophical Issues*, Toronto: Broadview Press.

Kalshoven, Frits in Zegveld Liesbeth (2001): *Constraints on the waging of war. An Introduction to International Humanitarian Law*. Geneva: International Committee of the Red Cross.

Lehmann, Ingrid A. (1999): *Peacekeeping and Public Information; Caught in the Crossfire*. London, Portland, OR: Frank Cass.

Luard, Evan (ter Grizold in Simoniti-ur.) (2001) : *Človek, država, vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

MacFarlane, Neil S. (1983): *Intervention and security in Africa*. International Affairs. Let.60. št.1 (1983).

Marks, Susan R. (2005): *International human rights lexicon*. Oxford: Oxford University Press.

Mayall, James (1991): *Non-intervention, self-defence and the new world order*. International Affairs. Let.67. št.3 (1991).

Midlane Matthew (gl.ur.) in Gordon, D.S. in Toase, F.H. (2001): *Aspects of peacekeeping*. London, Portland, OR, Frank Cass.

Mojzes, Paul (1998): *Religion and the war in Bosnia*. Atlanta (Georgia): Scholars Press.

Nye, Joseph (1997): *Understanding international conflicts: an introduction to theory and history*. New York (ect.): Longman.

Obu, Valerija (2002): *Problemi humanitarne intervencije. Diplomsko delo*. Ljubljana.

Petrič, Ernest (1979): *Človekove pravice in sodobni svet*. Teorija in praksa. Let. 16, št.1 (1979).

Petrič, Ernest (1988): *Mednarodne razsežnosti človekovih pravic in mi*. Teorija in praksa, letnik 25, št.11/12

Pollack Kenneth M. (2002): *The threatening Storm. The case of invading Iraq*. New York: Random House.

Puhar, Alenka (2005): *Alah se nas usmili*. Delo, Nedelo: 8.10. 2005 str.32

Rierner, Neal (2000): *Protecion against genocide: mission impossible?*. Westport, CT: Praeger

Roberts, Adam (ur.) in Kingsbury Benedict (ur.) (1993): *United Nations, Divided World. The United Nation's role in international relations*. Oxford: Clarendon Press.

Robertson Geoffrey (ur.) (2004): *Crimes against humanity; The struggle for global justice*. London (ect.): Penguin Books.

Santoli Al (1985): *Endless Insurgency: Cambodia*. The Washington quarterly. Let.8, št. 2 (1985)

Steiner, Henry J. (1996): *International Human Rights in context: law, politics, morals; texts and materials*. Oxford: Clarendon Press

Schofield Victoria (2002): *Kashmir in Conflict*. Londo, New York: I.B. Tauris

Showcross, William (2001): *Deliver us from Evil, Warlords and Peacekeepers in a World of Endless Conflict*. London: Bloomsbury.

Towards world order and human dignity: essays(1976). New York: Free Press

Turk, Boštjan J.(ur.) (2004): *Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih*. Ljubljana: Legalia

Türk, Danilo (1984): *Načelo neintervencije v mednarodnih odnosih in v mednarodnem pravu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Utley, Rachel (2002): »Not to do less but to do better...« *French military policy in Africa*. International Affairs, Vol.78, Num.1, January 2002, The Royal Institute of International Affairs.

Vincent, R.J. (1991): *Human rights and international Relations*, Cambridge (ect.): Cambridge University Press.

Welsh, Jennifer M. (ur.) (2003): »*Humanitarian Intervention and International Relations*. Oxford: Oxford University Press

Wheeler, Nicholas, J. in Dunne, Tim (2001): *East Timor and the new humanitarian interventionism*. International Affairs, Vol.77, Num.4, January 2001, The Royal Institute of International Affairs.

Wheeler, Nicholas, J.(2001): *Humanitarian intervention after Kosovo: emergent norm, moral duty or the coming anarchy?*. International Affairs, Vol.77, Num.1, January 2001, The Royal Institute of International Affairs.

Wheeler, Nicholas, J.(2002): *Saving strangers; Humanitarian interventions in international society*. Oxford: Oxford University Press.

Yassin, El-Ayonty (ur.) (1994): *The organization of African Unity after thirty years*. Westport, London: Praeger.

Yearbook of the United Nations (UNYB) 1971. New York: Department of Public Information, United Nations.

Yearbook of the United Nations (UNYB) 1979. New York: Department of Public Information, United Nations.

Yearbook of the United Nations (UNYB) 1992. New York: Department of Public Information, United Nations.

Yearbook of the United Nations (UNYB) 1993. New York: Department of Public Information, United Nations.

Yearbook of the United Nations (UNYB) 1999. New York: Department of Public Information, United Nations.

Yearbook of the United Nations (UNYB) 2003. New York: Department of Public Information, United Nations.

Zolo Danilo (2002): *Invoking humanity and global order*. London, New York: Continuum.

PRIMARNI VIRI:

-American Convention on Human Rights:

<http://www.lumn.edu/humanrts/oasinstr/zoas3.con.htm>

-Charter of the United Nations - Ustanovna listina OZN:

www.un.org/aboutun/index.html

-Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

-Človekove pravice: www.un.org/rights/

-Resolucije VS OZN: <http://www.un.org/documents/scres.htm>

-primer Liberije: res. VS OZN 788

-primer Iraka: res. VS OZN 666, 678, 688

-primer BiH: res. VS OZN 713, 724 (embargo na orožje), 757, 770, 781 (prepoved preletov), 787 (opazovalne misije za embargo na orožje), 816, 824 (varna področja), 827 (ICTY)

-primer Somalije: res. VS OZN 733, 794, 814

-primer Ruande: res. VS OZN 918, 929

-primer Vzhodnega Timorja: res. VS OZN 1264

-primer Kosova: res. VS OZN 1160, 1199, 1203, 1244

-Statut Meddržavnega sodišča (1992) *Ustanovna listina Združenih narodov; in Statut Meddržavnega sodišča*. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

VIRI NA INTERNETU:

Center of Strategic Studies (CSS) Victoria University of Wellington, New Zeland (2000): http://www.vuw.ac.nz/css/docs/briefing_papers/Humani.html
Humanitarian intervention: Definitions and criteria. *Vol.3. Part 1, June 2000*

CIA: www.cia.gov/cia/publications/factbook

Enciklopedija Wikipedia:
<http://en.wikipedia.org>

Institute of War and Peace Reporting:
www.iwpr.net

International Peace Academy:
www.ipacademy.org

Mednarodno kazensko sodišče (ICC):
www.icc-cpi.int

Meddržavno sodišče (ICJ):
www.icj-cij.org

Ocena Brahimijevega poročila:
www.stimson.org/unpk/panelreport/